

MR MURPHY JA POLITIIKAN IRONIAN TAITO

Omalla tarinalla lisätilaa poliittiseen toimintaan

Juhani Kääriäinen

Valtio-opin lisensiaattitutkielma

9.11.2000

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Mr Murphy ja politiikan ironian taito

Omalla tarinalla lisätilaa poliittiseen toimintaan.

Juhani Kääriäinen

Lisensiaattitutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Tutkimukseni kohteena on ironia poliitikkojen teksteissä. Olen lähestynyt kohdetani poliitikkojen kirjoittamien autobiografioiden kautta. Tutkimusaineisto on neljä 1990-luvulla kirjoitettua teosta. Teoksia valittaessa painotettiin sellaisia tekstejä, joitten kontekstina on poliittinen tappio tai epäonnistuminen politiikassa. Tutkimuksessa olivat mukana Arja Alhon *Kafka kävi meillä*, Jörn Donnerin *Terveenä laitoksessa*, Pertti Paasion *Minä ja Mr Murphy* ja Esko-Juhani Tennilän *Sateenkaaresta vasemmalla. Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995*. Olen tulkinut teokset eräänlaisiksi itsepuolustusteksteiksi, joissa kirjoittajat yrittävät kuvailla uudelleen epäonnistumiseen johtaneita tapahtumia. Ilmestyessään teokset ikään kuin haastavat yhteisössä jo aikaisemmin hyväksytyn kertomuksen siitä, mitä tapahtui. Autobiografiaa koskevassa luvussa tarkastelen sitä erityisesti Matti Hyvärisen määrittelemänä narratiivina. Lisäksi pohdin autobiografian asemaa poliittisena kannanottona. Luvussa tarkastelen myös autobiografioita osana kommunikaatiota, jota niiden ironia monimutkaistaa. Ironiaa käsittelevässä luvussa pyrin määrittelemään ironian käsitteen nojautuen pääasiassa Muecken, Boothin ja Hutcheonin ajatuksiin. Lisäksi tarkastelen tekstejä Richard Rortyn uudelleenkuvaailun näkökulmasta. Luvussa analysoin tekstejä Quentin Skinnerin ja F.R. Ankersmitin avulla sekä sokraattisen ”luolaan palaamisen” –teeman kautta. Lisäksi luvussa käsitellään ironista itsepuolustusta ja sen taustalla vaikuttavaa mielentilaa. Tekstien kaksi tasoa ovat puolustautuminen ja tilan luominen poliittista uudelleen tulemistä varten. Identifikaatiota käsittelevässä luvussa tarkastellaan identiteetin muuttumista Kenneth Burken transformaatio-käsitteen kautta. Tässä painotetaan retorista identifikaatiota, jolla liitytään tai erottaudutaan jostakin ryhmästä. Tekstit keskittyvät kuvaamaan eräänlaista kulminaatiota, joka vaikuttaa ratkaisevasti kirjoittajien poliittiseen toimintaan. Retorisen identifikaation kannalta on keskeistä teksteissä luotua myyttiin identifioituminen. Luvussa käsitellään narratiivien vapauttavaa vaikutusta valmiiksi rakennettuihin identiteetteihin. Representaatioluvussa tutkitaan, miten tekstit luovat eräänlaista välitilaa mimeettiseksi ajatteluun ja teknologian hallitsemaan poliittiseen toimintaan. Ironiset, ”kieli poskessa” tehdyt, representaatiokuvaukset mahdollistavat erilaisia poliittisia identiteettejä ja rikkovat mimeettisen politiikan illuusion. Pyrkimykseni oli löytää teoksista oletettu ironinen tarina ja osoittaa, että yleisesti privaateiksi luokitellut tekstit ovat politiikkaa, jolla poliittiset häviäjät puolustautuvat ja lisäävät kaventunutta toimintatilaansa.

avainsanat: autobiografia, ironia, identiteetti, representaatio ja politiikka

SISÄLLYS:

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuskysymyksestä	3
1.2. Teksti ja konteksti	4
<i>1.2.1. Teosten esittely</i>	4
<i>1.2.2. "Yleinen" konteksti</i>	5
<i>1.2.3. Kirjoittajat Suomen Kuvalehdessä</i>	9
1.3. Käsitteistä, metodista ja materiaalista	13
2. AUTOBIOGRAFIA	20
2.1. Yleistä	20
2.2. Autobiografia narratiivina	23
2.3. Autobiografia osana kommunikaatiota	26
2.4. Julkisen ulkopuolelta	29
2.5. Pinnallinen tyyli	32
3. IRONIA	36
3.1. Mitä ironia on?	36
3.2. Miten tunnistaa ironia tekstistä?	44
3.3. Mr Murphy ja Kafka	50
<i>3.3.1. Rouva Fortuna oikkuilee</i>	50
<i>3.3.2. Kafka tuppautuu politiikkaan</i>	51
<i>3.3.3. Mr Murphyn teesit</i>	53
3.4. Rorty ja uudelleenkuvalu	61

3.5. Donner: rortylainen ironikko?	63
3.5.1. "Dialektiikka"	65
3.5.2. Kummallinen elämä	66
3.6. Sepitteellisen henkilön kompensatiota	69
3.6.1. Sepitys	69
3.6.2. Kompensatio	73
3.7. Ironinen itsepuolustus	76
3.7.1. Oman ironiansa sankarit	76
3.7.2. Ironia mielentilana	83
3.7.3. Ironia politiikassa pysymisen taitona	85
3.7.4. Ironisen itsepuolustuksen tekniikka	87
3.7.5. Itseironinen selviytymisstrategia	94
4. IDENTIFIKAATIO	97
4.1. Kuviteltu transformaatio	97
4.2. Retorinen identifikaatio	101
4.2.1. Identifikaatio ja erottautuminen	101
4.2.2. Tyyli vetoaa yleisöön	104
4.2.3. Piilevä retoriikka	105
4.3. Myyttiin identifioituminen	107
4.4. Narratiivin uskottavuus	108
4.5. Moraalinen identifikaatio	110
4.6. Allegoria	113

4.7. Narratiivinen identifikaatio	115
<i>4.8.1. Identifikaation auktoriteetti</i>	115
<i>4.8.2. Allegorinen identiteetti</i>	117
<i>4.8.3. Narratiivisen identifikaation vapaus</i>	119
5. VÄLITILAA NOPEUTUNEeseen REPRESENTAATIOON	123
5.1. Välitila	123
5.2. Kello soi edustajalle	125
5.3. Julkinen hetki	131
<i>5.3.1. Tyylikkäästi TV:ssä</i>	131
<i>5.3.2. Metsäläinen mediassa</i>	133
5.4. Julkinen yksinajattelija	136
5.5. Periferian sanansaattaja	140
<i>5.5.1. Poliitikka ja Samaralla ”körryyttelyn” taito</i>	140
<i>5.5.2. Pohjoisen ja Etelän kynnyksellä</i>	142
5.6. Kohti esteettistä representaatiota	145
<i>5.6.1. Mimeettinen representaatio</i>	145
<i>5.6.2. Poliitikan ja taiteen analogisuus: aikaa harkita vapaasti</i>	147
<i>5.6.3. Esteettiseen representaatioon</i>	149
PÄÄTELMÄT	152
LÄHTEET:	161

1. JOHDANTO

Poliitikoilta on totuttu odottamaan muistelmia, kun he ovat vetäytyneet syrjään päivänpolitiikasta ja aikaa kirjallisille harrastuksille jää enemmän kuin aktiivipoliitikkona toimittaessa. Kirjoittaminen on tavallaan luonteva ”pehmeä lasku” eläkepäiville. Kirjoittamisprosessi näyttäytyy eräänlaisena tilinpäätöksenä kaikelle tehdylle työlle, mutta tarjoaa myös mahdollisuuden ”oikoa” käsityksiä, jotka eivät vastaa kirjoittajan käsitystä tapahtuneesta. Kun aktiivinen ura sidonnaisuuksineen on takana-päin, voidaan asioista puhua vapaammin ja tuoda julki enemmän omia näkemyksiä kuin ”ammattipoliitikkona” toimittaessa. – Esimerkkinä vaikkapa presidentti Mauno Koiviston kannanotot päivänpolitiikkaan sen jälkeen, kun hän jäi eläkkeelle.

Poliitikot kirjoittavat omaelämäkerrallisia teoksia kuitenkin jo ennen eläkkeelle lähtöään. Nämä kirjat voivat olla ”vaalikirjoja”, joilla kerrotaan jotain itsestä äänestäjille. Lisäksi kirjat voivat toimia oman, jopa puolueen linjasta poikkeavan, linjan äänitorvina, jollaisia Paavo Väyrysen tekstien voisi tulkita olevan. Mutta ne voivat olla myös eräänlaisia *puolustuspuheita*, joilla pyritään oikaisemaan kirjoittajien mielestä vääristyneitä julkisia tulkintoja heidän poliittisesta toiminnastaan. Kyse voi siis olla varsin inhimillisestä tavasta puolustautua hyökkääjiä vastaan, ”vallata takaisin” oikeus määritellä itsensä, tavallaan syntyä uudelleen, eikä niinkään ansaita rahaa tai tehdä vallankumous. Kirjoittamalla puolustautuminen voi pyrkiä puhdistamaan *häviäjän* mainetta ja luomaan edellytyksiä ”uuteen tulemiseen” tai myös luopumiseen. Kirjoittamalla voidaan myös kertoa, ettei kirjoittaja ole todellisuudessa ”hävinnyt”, vaan häviäjiä ovatkin toiset, puolueet, instituutiot, jne.

Poliittisista *puolustuspuheista* tulee ensimmäisenä mieleen, vaikka ei olekaan autobiografia vaan Platonin kuvaus tapahtumista, Sokrateen *Puolustuspuhe*, joka lienee puolusteluista tunnetuin. Niin Platonin kertomassa Sokrateen *Puolustuspuheessa* kuin tutkittavissa teoksissakin on kysymys itsensä puolustamisesta, oman tarinan tuottamisesta. Voidaan ajatella, että jokainen autobiografiaksi tulkittava teos puolustelee jollain tavalla kirjoittajan aikaisempaa

toimintaa. Mitään puolustuspuheiden *genreä* ei kuitenkaan ilmeisesti ole olemassa. Tästä huolimatta halusin rajata hypoteettisen tulkintani teksteistä *itsepuolustukseksi*, koska teksteille on ominaista ”minä itse” –toimijan korostaminen tilanteessa, jossa päähenkilöä, johon kirjoittaja samaistuu, vastaan on ”hyökätty”. Toki *itsepuolustuksella* voidaan tulkita olevan itseä laajempikin tarkoitus, kuten nykyistä kosmologisemman ajattelutavan puolustaminen, mutta puolustusprosessi toimii juuri itsen, tarinan sepitteellisen päähenkilön, varassa.

Keskeisenä lähtökohtana tutkimuksessa on, ettei politiologiassa tarvitse keskittyä ainoastaan vaalityöhön ja päämäärien saavuttamiseen liittyvään retoriikkaan. Tutkia voidaan myös ”jälkipeliä”, sitä mitä puhutaan jälkeinpäin, kun on politikoitu ja jollain tavalla epäonnistuttu (julkisuuden silmissä). Tähän ”lajityyppiin” voidaan lukea erilaiset konventionaalisen poliittisen areenan ulkopuolella syntyneet tekstit, kuten pakinat tai kaunokirjalliset tuotteet. Nämä voivat vastata kysymyksiin, joihin muodollinen poliittinen toimintaympäristö ei anna mahdollisuutta vastata: Miten poliitikko suhtautuu ”epäonneen”, tai miten hän selittää edustettavan ja edustajan välisen ”kuilun”? Miksi edustaja tai edustuslaitos ei näytäkään olevan miniatyyri- nen valitsijakunta? Mitä sitten, kun Weberin kolme poliitikon ideaalityyppiä eivät identifioitu itseen (Palonen 1993, 37)? Onko puolustautuminen julkisesti, vaikkakin epämuodollisella foorumilla, vastuuta weberiläisessä mielessä? Wibergiläisessä mielessä se ei, Kari Palosen mukaan, ilmeisesti ole, koska autobiografiana puolustuspuhe kosiskelee (myös) kansansuosiota; se on ”populaaritaidetta” (Palonen 1993, 36-37).

Risto Ahti ja Markku Toivonen (1988, 35) pohtivat, miten ”jätetunne”, kuten esimerkiksi kateus, määrittelee tyylilajin, jolla tätä tunnetta pyritään purkamaan runoudessa. Jätetunteiden purkaminen tapahtuu heidän mukaansa kaksivaiheisesti: ensin kirjoitetaan ”ylistysruno” ja sen jälkeen ”pilkkaruno”. Tutkittaville tarinoille on yhteistä se, että ne kuvailevat kirjoittajan yksilöllisiä poliittisia epäonnistumisia tai luopumisia ja ilmaisevat sekä ”ylistyksen” että ”pilkan” samalla kertaa. Autobiografia *itsepuolustuksena* vaatii siis kontekstikseen tapahtuman, jonka myötä poliitikon julkinen kuva on tahraantunut ja jota hän ei ole kyennyt muutoin ”oikaisemaan”.

Autobiografiat, jotka sijoittuvat ajallisesti poliitikon epäonnistumiseen tai ”takinkääntöön”, voisivat siis olla eräänlaista *itsepuolustusta*. Poliitikot pyrkisivät näillä ei-virallisilla kirjoituksilla kuvailemaan uudelleen representaatioprosesseja ja puolustautumaan heihin kohdistuneita syytöksiä vastaan. Kirjoituksilla voidaan myös vallata takaisin menetetyt poliittiset ”asemat”, palata ”luolaan” takaisin ”valon” nähneenä. Autobiografia tarjoaa toisenlaisen foorumin toimia kuin mitä varsinainen edustusjärjestelmä tarjoaa. Epävirallinen väylä antaa myös vapauksia *politikoida* konventionaalista poikkeavasti. Poliitikko voi ottaa käyttöön rationaalisen ja eettisen repertuaarin lisäksi esimerkiksi esteettisen tavan politikoida.

Taide on valhetta, joka saa meidät oivaltamaan totuuden. (Ahti & Toivonen 1988, 49)

1.1. Tutkimuskysymyksestä

Tutkimukseni käsittelee poliittista uudelleenkuvailevaa ironiaa poliitikkojen autobiografioissa. Työni perustuu ajatukselle, että poliitikko voi yrittää irrottautua kuvailusta, joka kohdistuu häneen ulkoapäin *järjestelmästä* ja *kansasta* käsin. Representaatio- ja identifikaatioprosessit sitovat ja määrittelevät hänet usein epäoikeudenmukaisesti. Irrottautuminen tästä voi onnistua kuvailemalla uudelleen instituutioita, jotka ovat hänet määritelleet tai kuvailemalla itsensä uudelleen. Uudelleenkuvailu on ironinen prosessi, kuten Rorty (1989, 90) asian määrittelee.

Uudelleenkuvailu voi saada muotonsa autobiografioina, joita aion työssäni tutkia. Uudelleenkuvaailun määrittelen Richard Rortyn avustuksella osaksi ironiaa. Ironia, jota tutkin, on laajempaa kuin tavanomainen kirjallisuudessa esiintyvä ironinen ilmaisu, josta mm. Booth ja Muecke puhuvat. - Tosin hekin tuovat esille kosmologisen ironian (Booth 1975, 2 ja 238; Muecke 1970, 69). Pääasiassa - muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta - tarkastelen siis ironiaa, joka kohdistuu *järjestelmään* ja *itseeseen* sekä myös *elämään* yleensä eikä niinkään johonkin toiseen ihmiseen.

1.2. Teksti ja konteksti

1.2.1. Teosten esittely

Tutkittavat teokset ovat syntyneet kriisin tai ainakin kirjoittajan poliittisen uran muutoksen seurauksena. Kaikissa teksteissä pohditaan retrospektiivisesti kirjoittajien uraan vaikuttaneita tapahtumia. Tulevaisuuden ennustamiseen tai muuttamiseen ei kirjoissa paljontaan puututa. Kriisi tai muutos kirjoittajan elämässä on synnyttänyt julkisen keskustelun, jossa on tulkittu tapahtumia ilman, että heillä itsellään on ollut riittävästi tilaisuuksia ilmaista omia mielipiteitään. Heistä on tehty (enemmän tai vähemmän) poliittisia häviäjiä kansalaisten silmissä, mitä vastaan kirjoittajat teoksillaan puolustautuvat.

Arja Alhon *Kafka kävi meillä* -teos alkaa ajallisesti syksystä 1995, jolloin Helsingin Juhlaviikkojen yhdeksän miljoonan markan tappiot julkistettiin. Syypääksi tappioihin nimettiin Alho, Juhlaviikkojen hallituksen puheenjohtaja. Seuraavana vuonna oli vuorossa niin sanottu Erm-vuoto, jossa Alhon väitettiin "vuotaneen" Suomen kurssitavoitteen ulkomaille ennen aikojaan. Seuraavana syksynä 1997 pankkikriisin jälkeisissä vahingonkorvausasioissa Alho joutui vaikeuksiin entisen STS-pankinjohtajan Ulf Sundqvistin vahingonkorvausten kohtuullistamisesta. Tämä johti Arja Alhon eroon toisen valtionvarainministerin paikalta 9.10. 1997.

Jörn Donnerin teos *Terveenä laitoksessa. Katkelmia muistista (På en anstalt. Fragment ur minnet)* kertoo myös siitä, miten hänestä tuli kansanedustaja, mitä hän sai eduskunnassa aikaan ja miksi hän jättäytyi pois eduskunnasta. Donner kuitenkin aloittaa, toisin kuin Alho, 35 vuoden takaa siviilipalvelusajastaan, jolloin hän kirjoitti kirjaa nimeltään "Terveenä sairaalassa". Donnerin kirjan teemana on kuvata, miten usein sairaalta näyttävä ja vallitsevan näkemyksen mukaan epäterveellisesti elävä ihminen on (myös) eduskunnassa ainoita todella terveitä.

Mutta täysin "terveenä" ei Donnerkaan eduskunta-ajastaan selviä vaan ajautuu vähitellen "henkiseen maanpakolaisuuteen".

Pertti Paasion *Minä ja Mr Murphy* –kirja esittää enimmäkseen hauskoiksi miellyviä tapahtumia Paasion poliittisen uran varrelta. Esitettyjen kommellusten väliin mahtuu myös kuvauksia varsinaisesta poliittisesta toiminnasta. Paasion tekstin katkelmat ovat kooste pääasiassa tapahtumista hänen ministerikaudeltaan, jolloin Paasio oli tähänastisen poliittisen uransa huipulla. Paasion kertomaa tarinaa leimaa itseironinen nauru. Kirjan tapahtumat ovat kuitenkin prologia teoksen varsinaiselle pointille eli Paasion eroon SDP:n puheenjohtajan paikalta Helsingin työväentalossa 16.11.1991. Ulosjääminen hallituksesta vuonna 1995 tuskin saattoi olla vaikuttamatta kirjan syntyyn, vaikka Paasio ei asiasta kirjassaan kerrokaan.

Esko-Juhani Tennilän kirjan *Sateenkaaresta vasemmalla. Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995* muusana on toiminut erottaminen vasemmistoliiton eduskuntaryhmästä 20.6.1995. Tärkeitä asioita kirjassa ovat myös jatkuvat erimielisyydet puolueen linjasta sekä vasemmistoliiton sitoutuminen hallituspolitiikkaan, jota Tennilä vastusti. Tennilä sitoutui ennen vaaleja antamaansa lupaukseen vastustaa perusturvan huononnuksia, ja hänen kritiikkinsä kohdistuukin edustajiin, jotka eivät pidä äänestäjille antamiaan lupauksia. Tennilä itse pyrkii samastumaan valitsijoihinsa ja välittämään äänestäjiensä tunnot mahdollisimman hyvin eduskunnassa sekä "Etelän kuulumiset" kannattajilleen "Pohjoiseen".

1.2.2. "Yleinen" konteksti

Tutkiessaan autobiografioita aineistona niinkin ongelmalliseen tutkimuskysymykseen kuin ironia joutuu tutkija pohtimaan tekstin ja kontekstin suhdetta. Missä määrin tutkijan olisi tunnettava tekstien konteksti? Riittääkö pelkkä tekstin tarjoama konteksti vai onko haettava lisätietoa? Kummankaan hylkääminen ei olisi varmaankaan eduksi tutkimukselle.

Hayden White (1987, 189) esittää konstruktion kielen ja maailman suhteesta, minkä mukaan kieli voi olla 1) asioiden kausaalisten suhteiden *manifestaatio*; 2) maailman *representaatio* mimeettisesti (kuten ikoni), jolloin kielen ”hyvä” on kuvata maailmaa tarkasti ja ”oikein”; 3) maailman *symboli* analogiana luonnosta tai kulttuurista; 4) yksinkertaisesti yksi asia maailman asioiden joukossa, *merkkijärjestelmä* (*sign system*). White jättää huomiotta esteettisen representaation politiikassa ja historiankirjoituksessa, vaikka hän puhuukin ”ainutlaatuisuudesta”, ”yhtenäisyydestä”, ”rikkaudesta”, jne., joita historiankirjoituksessa ”kunnioitetaan” (mt., 71). Esteettisyys tarvitsee metaforaa, joka ei pyri samanlaisuuteen vaan jopa päinvastoin erilaisuuteen. “[M]etaphor creates the distance between the political helmsman and social and political reality required for all meaningful political action (Ankersmit 1996, 290).”

Matti Hyvärinen pohtii haastattelututkimuksensa kontekstia tutkimuksessaan, johon valittujen haastattelujen kontekstina olivat ulosjääneet haastattelut. ”Metodistien” syytökset mielivaltaisuudesta Hyvärinen torjuu Richard Rortyn tapaan: näinhän asia aina on. ”Loppujen lopuksi ei kuitenkaan voida esittää, mikä konteksti on nimenomaan oikea missäkin tapauksessa. On kyse käypyydestä ja toimivuudesta.” (Hyvärinen 1994, 45)

Omassa tutkimuksessani joudun myös pohtimaan kontekstin merkitystä autobiografioiden analysoimisille. Olisiko selvitettävä kirjojen syntyyn liittyvää kontekstia joistakin kirjojen ulkopuolisista lähteistä? Pohdin esimerkiksi Suomen Kuvalehden kirjoitteluun tutustumista. Pohdin myös, millaista tietoa teosten sanoman oletettu ymmärtäjä tarvitsee. Millaisen tiedon varassa sitten toimii oletettu väärinymmärtäjä tai tarinaa ”sellaisenaan” lukeva henkilö? Perusoletuksena on kuitenkin pidettävä, että teosten sanomalla on sekä ymmärtäjiä (jotka huomaavat niistä jonkinlaisen pointin) että ei-ymmärtäjiä (jotka eivät tavoita mitään teokseen sisältyvää sanomaa eli suhtautuvat tekstiin kirjaimellisesti).

Hyvärisen mukaan eletty elämä ja kertomus liittyvät aina toisiinsa, jolloin

kyse ei koskaan ole vain siitä, millaista oli, vaan miten menneisyys tulkitaan ja uudelleentulkitaan, kerrotaan ja uudelleen kerrotaan. Tämä ajatus elämän kokemisen kertomuksellisuudesta ja elämän kertomuksena esittämisen tärkeydestä ihmisen identiteetille toistuu hiukan eri muodoissa lukuisissa viime vuosikymmenten teksteissä. (Hyvärinen 1994, 48-49)

Tarina on representaatio jostakin, jota halutaan kuvailla uudelleen, koska vanha kuvailu, representaatio ei tee kertojan mielestä oikeutta kuvailtavalle asialle. Kertaja ei voi identifioitua vanhaan kuvailuun. "Täytyy siis kertoa tarina, että yksilö tulisi identifioiduksi" (Kinnunen 1991, 119, ref. Hyvärinen 1994, 49). Tarina on siis uudelleenkuvailu, jota kaikki eivät pysty tajuamaan tai eivät halua tajuta. Pekka Tammi huomauttaa, että tarinan kertomiseen liittyy myös "vahingonilo": kaikki lukijat eivät kuitenkaan huomaa poikkitekstuaalisia väitteitä (Tammi 1992, 127).

Representaatio palvelee määriteltäessä kirjoittajan motiiveja luoda tarina, mutta tarinaa tulkittaessa siihen kannattaa suhtautua varauksellisesti. Kuten Michael J. Shapiro (1984b, 222-223) toteaa, tekstuaalisessa tulkinnassa "language is not a set of symbols whose function is exhausted by the process of representation but as a set of signs which are part of a system for generating objects". Sen sijaan, että tekstiä ajateltaisiin jonkin symboliksi, voidaan syntynyttä tarinaa tarkastella myös *esteettisesti* luomuksena, jonka vaikuttavuus perustuu ensisijaisesti muuhun kuin yritykseen kuvata jotain niin, että kuvaus vastaisi tarkasti kuvattavaa. Tällöin asetetaan etusijalle itse kirjallinen tuote "as a mode of discourse in which the process of signification that produces the world of subjects and objects can be experienced" (mt., 223). Tärkeää on, miten tarina on kerrottu eikä niinkään esimerkiksi se, vastaako tarina totuutta, joka yleisesti hyväksytään. Uusi tarina ikään kuin luo uuden maailman totuuksineen.

Kontekstina, johon tutkimukseni nojaa, pidän "yleistä mielipidettä" tietoa autobiografioiden taustoista, sitä todellisuutta, josta kirjoittajat ovat motivoituneet kirjoittamaan tarinansa. Pertti Suhosen (1999, 4) mukaan "yleinen mielipide on paljon käytetty käsite arkisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa". Hänen mukaansa sitä ei kuitenkaan käytetä tai määritellä esimerkiksi politiologiassa. Suhosen (mt., 5) mukaan yleinen mielipide kuuluu moderniin yhteiskuntaan ja edellyttää melko laajaa julkista keskustelua, joka puolestaan vaatii toteutuakseen toimivan median.

Koska ihmiset joutuvat muodostamaan mielipiteensä esimerkiksi politiikan tapahtumista tiedotusvälineistä saamansa tiedon varaan, poikkeaa tällä tavoin syntynyt yleinen mielipide ensikäden tiedosta tai intuitiivisesta tiedosta. Tällä tavoin "ryhmäsenteeksi" muodostunutta mielipidettä voidaan kuvata käsitteellä "*Public Opinion*" eikä niinkään käsitteellä "*public opinions*". jota voidaan pitää yksittäisen ihmisen mielipiteinä ja käsityksinä ympäröivästä maailmasta. (Suhonen 1999, 6) *Public Opinion* oletetaan tässä tutkimuksessa olevan pääasiassa sähköisten viestimien ja iltapäivä- ja päivälehdistön sekä viikkolehtien tarjoama kuva, johon tutkijankin "yleinen" tieto nojaa. Kirjoittaja joutuu suhteuttamaan tekstinsä ihmisten yleiseen tietoon ja mielipiteeseen, jos hän odottaa teokseltaan poliittista vaikuttavuutta. Voidaan kuitenkin ajatella, että tutkittavat kirjat on suunnattu yleisölle, joka lukee myös viikkolehtiä, erityisesti *Suomen Kuvalehteä*, ja joka on kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista.

Oletusyleisönä voitaisiin pitää "oivaltavaa" (ei "valistunutta") kansalaista, joka on F. R. Ankersmitin (1987, 164) tarkoittamassa mielessä "konservatiivinen ironisti". Konservatiivinen ironisti hyväksyy epäjohdonmukaisuudet (inconsistencias) ja on valmis ironisoimaan itsensäkin, koska tietää, että "elämä on sellaista". Radikalistit eivät ole kuviteltua yleisöä vaan paremminkin ironian kohteita, koska he kuvittelevat vakavissaan "oikean" maailman olevan "toisenlainen" kuin tämä vallitseva. Ironian kohteita ovat myöskin virkamiehet, jotka haluaisivat asioiden hoituvan tehokkaasti sillä "oikealla" tavalla, jonka he tietävät. Poliitiikka on heille paremminkin koneisto kuin mahdollisuus erilaisten asioiden toteutumiseksi.

1.2.3. Kirjoittajat Suomen Kuvalehdessä

Tekstit pyrkivät ottamaan etäisyyttä konventioihin, joita pidettiin yleisesti selviöinä, kun puhuttiin kriiseistä, joihin kirjoittajat olivat joutuneet mukaan. Tekstien pointti on kuvailemalla tapahtumat uudelleen, siis kertomalla uusi tarina, puolustaa itseään. Konventiot saavat alkunsa ja kehittyvät usein tiedotusvälineissä, jotka puolestaan vaikuttavat yleiseen mielipiteeseen. Samoin johtavien poliitikkojen ja virkamiesten, eli voittajien, mielipiteiden arvostus kommunikaatiossa on perusteena *itsepuolustukselle*. Seuraavassa *Suomen Kuvalehdessä* tehtyjä kuvauksia kirjoittajista kriisin aikana.

Suomen Kuvalehden (41/97, 8) Taloustutkimuksella teettämän tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa suomalaisista epäilee, että Arja Alhon päätökseen armahdattaa Ulf Sundqvist vaikutti tämän demaritausta STS-johtajana. *Suomen Kuvalehden* (41/97, 12-15) otsikoita artikkelissa "Arja Alhon pitkä kujanjuoksu": "Se viimeinen sopimus"; "Alhon ajolähtö"; "Akka, jota ei saatu hengiltä"; "Murheen Alho". Samaan juttuun sisällytetty artikkeli Ulf Sundqvististä sen sijaan otsikoitiin: "Ulf Sundqvist on valmis yhteistyöhön lisäselvityksissä. 'Viranomaisilla on kaikki tieto'". *Suomen Kuvalehden* (2/97, 26-30) artikkelin "Kuuliko Pariisi" ingressi dramatisoi Arja Alhon ja Ranskan valtionvarainministeri Jean Arthuisin puhelinkeskustelua: "Puolen yön maissa puhelin soi Alhon kodissa Helsingin Kampissa. Valtionvarainministeri Arthuis soitti. Alho pääsi kertomaan kollegalleen Suomen suunnitelmista...". Artikkelissa Alho liikkuu erilaisten nimien ja instituutioiden sekamelskassa, ja hänen "liikkumistaan" kuvataan seuraavasti: "sai tehtäväkseen", "etsiskeli", "sai valtuudet", "yritti tavoittaa", "pääsi kertomaan", "ei tiennyt", "kiirehti", "oli puhunut", "oli paljastanut", "istui", "oli puhunut" ja "oli arvostellut". Muut toimijat sen sijaan "määräsivät", "ilmoittivat", "tiesivät" tai "lupasivat", silloin harvoin, kun heidän toimintaansa kuvailtiin.

Suomen Kuvalehden (44/96, 8-9) artikkelissa "Liian nopea ministeriksi" pohditaan syitä, miksi Alho joutuu jatkuvasti vaikeuksiin poliittisessa toiminnassaan. "Nipin

napin eduskuntaan selvinnyt” Alho kuvaillaan kyvyttömäksi selviämään omin avuin ilman Paavo Lipposen holhousa.

Ilman Lipposta Alho olisi kaatunut jo viime syksynä, kun tiedot hänen johtamansa säätiön hallinnoimien Helsingin Juhlaviikkojen miljoonataappioista tulivat julki. (SK 44/96. 8)

Alho kelpasi lehden mukaan kuitenkin vain tekosyyksi Suomen Keskustan hyökkäykselle, jonka todellinen kohde oli Lipponen. Artikkelissa ihmetellään, ettei Lipponen ymmärtänyt riskejä, joita Alhon ministeriksi valintaan liittyi. Alhon aikaisemmasta toiminnasta olisi lehden mukaan ollut ennustettavissa, että Alho toimii impulsiivisesti ilman, että neuvottelee asiaankuuluvien henkilöiden kanssa etukäteen. Lehden mielestä Alhosta joutui eniten kärsimään Lipponen, joka kantoi ”poliittisen vastuun” Alhon toiminnasta.

Alho säilyy *Suomen Kuvalehden* (44/96. 8-9) mukaan edelleen arvoituksena ympäristölleen, koska ”[v]ieläkään ei tiedetä, mitä Alhon päässä liikkui helmikuussa, kun hän vaati talouspolitiikkaan ’endogeenistä vaihtoehtoa’”. Seurauksena joka tapauksessa oli se, että Lipponen joutui jälleen kerran ”puhuttelemaan” impulsiivista Alhoa. Myös keskusta nousi sotajalalle Alhon ”huonosti harkittujen lausuntojen” vuoksi. Lehti esittää lopuksi, että Alhon arvoitukselliseen käyttäytymiseen on järkevä selitys: ”Harkitsemattomien lausuntojen arvellaan heijastavan Alhon turhautumista nykyisen salkkunsa pienuuteen”.

Suomen Kuvalehteä tarkastellessa kiinnittyy huomio siihen, että Jörn Donnerista ei tehdä juttuja, vaan hän kirjoittaa julkaistut artikkelit itse, toisin kuin muut tutkittavat kirjailijat. Tämä tarkoittaa sitä, ettei Donneria henkilönä kuvailla lehdessä ulkoapäin, vaan hän hallitsee käytävää keskustelua suvereenisti. Donneria ei siis voida pitää *häviäjänä* ainakaan siksi, ettei hän saa tilaisuuksia ilmaista mielipiteitään julkisuudessa. Silti Donner kokee, että hänen elämäntapaansa ja älyään ei arvosteta suomalaisessa yhteiskunnassa vaan ohjailaan sivuun

julkisuudesta. Suomalainen älymystö on Donnerin mielestä politiikan keskinkertaisuuksien vallassa.

Donner ihmettelee. "[m]iksi kansa ei nouse kapinaan" epäpäteviä johtajiaan vastaan. Syypääksi Donner löytää julkisen tiedonvälityksen, erityisesti television, jonka ääressä "kansa yksityistää itsensä - - kansa kääntyy sisäänpäin, koteihinsa". Ennen kansalla oli Donnerin mielestä edes muutamia älykköjä ohjailemassa "ammatipoliitikkoja" ajattelemaan maan etua. Tällaisia älykköjä maa kaipaa nykyäänkin, koska "Suomella ei ole varaa eristäytyä henkisesti". Suomen henkisen vapauden sanansaattajaksi Donner mielellään tarjoutuu.

Pertti Paasio sai melko paljon palstatilaa *Suomen Kuvalehdessä* sekä vuoden 1991 ylimääräisen puoluekokouksen aikoihin että vuonna 1995, kun hän jäi ulos Lipposen hallituksesta. Paasio on kuitenkin kirjoitusten kohteena, kuvailtavana, toisin kuin esimerkiksi Donner, joka itse tuottaa omat kuvailunsa. *Suomen Kuvalehti* (42/1991, 10) otsikoi Paasiota käsittelevän artikkelinsa "Häviäjän lähtö". Artikkelin mukaan Paasio oli oivaltanut, että hänellä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin erota puolueen puheenjohtajan tehtävistä. Lehden mukaan Paasion ongelma oli, että hän "joutui väärälle paikalle väärään aikaan". Vaikka Paasio oli älykäs sanankäyttäjä, ei se ole riittävä tae puheenjohtajana menestymiselle. Lisäksi "nokkeluus on televisiossa toimittajien yksinoikeus".

Suomen Kuvalehti (42/1991, 10) ennustaa myös Paasion tulevaa poliittista uraa: "Moni politiikkaa pinnallisesti seuraava muistaa Paasion luultavasti lopun ikäänsä miehenä, joka änkytti, pukeutui nuhruisesti ja käytti eriparisia kenkiä". Yleinen mielipide, joka näin muodostuu ei välttämättä ole lehden mielestä tosi – sen enempää kuin epätosikaan. Varmaa on vain, että se on "vajavainen ja vajavaisuudessaan äärimmäisen epäreilu Paasiota kohtaan". Lisäksi lehti määrittelee Paasion liiaksi sosiaalidemokratian perinteisiin "liittoutuneeksi" mieheksi, joka ei huomaa, että "työväentalokulttuuria" ei enää ole.

Vuoden 1995 eduskuntavaalien jälkeen muodostetusta hallituksesta ei löytynyt Paasiolle salkkua, vaikka tiedotusvälineissä hänestä povailtiin ulkoministeriä. *Suomen Kuvalehti* (37/1995, 4-5) kirjoitti hallitusneuvotteluista: "Paavo Lipponen valitsi Sdp:n ministeriryhmän yksinvaltaisesti". Samoin lehden (16/1995) aikaisemmassa artikkelissa kiinnitetään huomiota juuri ulkoministeriratkaisuun: "Puoluevaltuuston puheenjohtajalta Pertti Paasiolta vietiin salkku sananmukaisesti kädestä". Sympatiat näyttävät olevan enemmän Paasion kuin "itsevaltaisen" Lipposen puolella. Paasiolla on taakkanaan edelleen lehden vajaa neljä vuotta sitten antama "häviäjän" leima. Paasio ei näyttäydä aktiivisena toimijana vaan toisten toiminnan kohteena, jonka asema politiikassa määritellään ulkoapäin.

Esko-Juhani Tennilän "kohtalo" *Suomen Kuvalehdessä* on sikäli erikoinen, että hänen toiminnastaan vaietaan lähes täysin. Vuoden 1995 uuden hallituksen molemmista vasemmistoliiton ministereistä on omat jutut lehdessä. Esimerkiksi terveysministeri Terttu Hutun (nyk. Huttu-Juntunen) haastattelussa (18/1995, 34-36) edes vasemmistoliiton sisäistä eripuraa ei mainittu. Pienen vihjauksen vasemmistoliiton sisäiseen politikointiin voi havaita, kun lehdessä viitataan leikkauksiin, joista "[e]nää – tai vielä – ei vasemmistoliitossakaan paljon kysellä". Pieni ironinen viivahde on sen sijaan aistittavissa, kun toimittaja kuvailee Huttua: "Terttu Huttu ei kuullosta ollenkaan perinteiseltä 'äärivasemmistolaiselta', saati kommunistilta. Hän kuulostaa enemmän järjestelmän puolustajalta".

Myöskään *Suomen Kuvalehden* (24/1995, 18-19) artikkeli kulttuuriministeri Claes Anderssonista ei kerro juuri mitään eduskuntaryhmästä erottamisista. Puolueen sisäisestä kuohunnasta mainitaan ainoastaan: "Poliittisten äkkikäännösten seurauksena osa kansanedustajista on riidoissa, osa mykkäkoulussa ja osa pelikieltoa odottamassa". Artikkelissa ei mainita, mistä esimerkiksi "pelikiellossa" on kysymys. Tärkeintä on alkavan hallitusyhteistyön saumattomuuden kuvaaminen, vaikka Andersson heti aluksi "vakuuttaa, että vasemmistoliitto on ja pysyy markkinavoimien vastavoimana". Tennilän kritiikki vasemmistoliiton kaksinaismoraalia kohtaan ei saa julkista mielenkiintoa, eikä puolueen virallista linjaa juurikaan epäillä. - Tennilän "konservatiivinen konteksti" saattaisi olla *Suomen Kuvalehden* sijasta *Kansan Uutiset*. Sen lukijakuntaa ei kuitenkaan voi

luonnehtia ”yleiseksi”. joten *Kansan Uutisia* ei käytetä tässä tutkimuksessa lähteenä.

1.3. Käsitteistä, metodista ja materiaalista

Tutkimukseni kannalta keskeisiä käsitteitä ovat: ’autobiografia’, ’ironia’, ’uudelleenkuvailu’, ’identifikaatio’, ’identiteetti’ ja ’representaatio’. Joudun määrittelemään nämä käsitteet erikseen pääkappaleiden alussa. Toisaalta ’politiikka’, ’poliittisuus’, ’politikointi’ ja ’politisointi’ käsitteinä liittyvät oleellisesti lähteiden tulkinnan problematiikkaan, vaikka niitä ei lähteissä paljon käytetäkään. Joudun palaamaan mainittujen käsitteiden määrittelyyn myöhemmin.

Tutkimuksessa käsitteistön käyttö saattaa vaikuttaa häilyvältä. Yhtäältä se johtuu siitä, että olen pyrkinyt siten välttämään tautologiaa. Toisaalta olen pitänyt parempana käyttää tekstissä esiintyvistä kirjoittajasta itsestään nimitystä ”päähenkilö”, jotta erotettaisiin toisistaan kirjoittaja ja tarinan enemmän tai vähemmän fiktiivinen sankari, kuin puhua ”kirjoittajasta” koko ajan. Käytän myös sanaa ”häviäjä” enimmäkseen ilman sitaatteja kuvaamaan päähenkilöä, joka näyttäytyy toiminnassaan epäonnistuneena poliitikkona. Häviäjä on ”häviäjä” juuri *yleisen mielipiteen* määrittelemänä, ja tekstin häviäjä saa ironisen painotuksen. Huomasin myös, että ironiaa tulkitessani liikun hyvin ”vaikeakulkuisella maaperällä” ja sen nyansseja tulkitessa ei käsitteellinen tarkkuus ole mielestäni ensisijainen hyve.

Mottona ironian etsijälle ja tulkitsijalle voisi pitää Jonathan Cullerin väitettä ”- -, it can be very important and productive to ask questions the text does *not* encourage one to ask about it” (Culler 1992, 114). *Ylitulkinta (overstanding)* vaanii tulkitsijaa jatkuvasti, mutta *ylitulkinnan* täydellinen eliminoiminen tukahduttaisi ihmettelyn tekstissä ja tulkinnassa. Analysoidessani en ole kovinkaan usein pysähtynyt miettimään *ylitulkintaa*, vaan olen paremminkin antautunut sille alttiiksi, sillä olen varma, etten siltikään pysty tavoittamaan nyansseja, joita teksteihin sisältyy. Siksi olen tulkinnassani päätyneet pitämään *sarkasmia* eräänä ironian

muotona (vrt. Muecke 1970. 51-52), jolla yritetään vahingoittaa tai loukata toista. *Sarkasmilla* kuvataan paremminkin piirteitä kuin tapahtumia. *Sarkasmilla* ei ole kovin merkityksellinen tässä tutkimuksessa, koska hahmottelemallani *itsepuolustuksella* ei pyritä vahingoittamaan vastustajaa vaan palaamaan vakavasti otettavaksi poliitikoksi.

Metodina ja lukemisen tapana, jolla primäärilähteitä analysoin, voidaan pitää esimerkiksi Matti Hyvärisen esittelemää *odotusanalyysiä*. ”Odotamme, että valinnoilla [joita teoksissa tehdään] on takanaan vahvat perustelut, mutta odotamme myös annoksen kontingenssia, determinismin voittamista ja elämänvalintojen moninaisuuden hyväksymistä.” (Hyvärinen 1994. 56) Lähtökohtana pidetään siis kirjoittajien pyrkimystä retorisesti vaikuttaa havaitsemaansa asioiden tilaan, mutta myös kirjoitusprosessiin, kuten poliittiseen toimintaan yleensäkin, liittyvää satunnaisuutta. Ironia voi myös näyttäytyä keinona analysoida ja politisoida uudelleen toiminnan tarkoittamattomia seurauksia.

Kirjoittajat oletetaan myös kykeneviksi ”ylittämään luontonsa” eli toimimaan eri tavalla, odottamattomasti, suhteissaan toisiin ihmisiin. Tätä näkemystä voidaan nimittää vaikkapa ”pluraalisuuden oletukseksi” (Palonen 1993. 95). Kirjoittajat voivat edellisen oletuksen nojalla tuottaa todellisuutta, uusia versioita todellisuudesta, jota he kirjoittaessaan kuvailevat. Hyvärisen mukaan tässä on kyse puheesta jollekin yleisölle jossakin tarkoituksessa, mikä tarkoittaa retorista lähestymistapaa tekstiin. Hyvärisen mukaan retorisen ulottuvuuden huomioiminen on *diskurssianalyysin* eräs versio, joka on peräisin Jonathan Potterilta & Margaret Wetherelliiltä (1987). (Hyvärinen 1994. 59) Tutkimuksessa ”puhe” voitaisiin olettaa vaikkapa välineeksi palata politiikkaan tai yritykseksi kertoa oma tarina tapahtumista. Oleellisinta on kuitenkin se, että kirjoittaja haastavat tarinallaan julkisuudessa vallalla olevat tarinat.

Tutkimuksessa joutuu kuitenkin huomioimaan retoriikan *kaksitasoisuuden*. Whiten (1987. 65) mukaan

The de-rhetoricization of historical thinking was an effort to distinguish history from fiction, especially from the kind of prose fiction represented by the romance and the novel.

Se, mistä kirjoitetaan, ei olisi ”pelkkää retoriikkaa” erotuksena vaikkapa fiktiivisistä teoksista. Kirjoittajat siis turvautuvat *anti-retoriikan retoriikkaan* (*the rhetoric of anti-rhetoric*) (mt., 66). Tarinankertoja valitsee päähenkilönsä avulla oman positionsa, josta hän tarinaansa kertoo. Pidättämällä itselleen oikeuden valita näkökulmansa kirjoittaja *ikään kuin* leikkii niillä kuvauksilla, joita hänestä on tehty ja joihin hänet on alistettu.

*In point of fact, the narratives produced by historians lend themselves to analysis in terms of their rhetorical **topoi**, which in general have been canonized in the classical notion of so-called middle style of declamation. (mt., 66)*

Tutkimuksessa tulisi siis huomioida teosten pyrkimys epäpolitisoida joitakin tapahtumia ja toisaalta niiden pyrkimys politisoida toisia asioita. Kirjoittaja asettuu joka tapauksessa *rhetorical topoi* -asemaan, josta käsin hän kirjoittaa. - Tutkijan asema on myös mielenkiintoinen tässä asetelmassa.

Kuten Hyvärinen (1994. 54) toteaa, on metodisuus luennassa välttämätöntä, mutta *inspiroitunut* lukutapa on kuitenkin hänen ”ihanteensa”. Lukiessaan primäärilähteitä huomaa etsivänsä vahvistusta hypoteeseilleen, mutta huomaa myös löytävänsä jotain odottamatonta ja siksi kiinnostavaa. Rortyn (1992. 107) tavoin huomaa tekstin olevan ”- - an occasion for changing a previously accepted taxonomy, or for putting a new twist on a previously told story”. Tutkija muuttuu itse tekstinsä kanssa, jolloin metodi ei ole ”- - puskuri, joka erottaa tutkittavan

kohteen kokonaan eri asiaksi kuin mitä tutkija sanoo tästä kohteesta” (Hyvärinen 1994, 54).

Omassa työssäni joudun asettamaan tekstilleni ja tekstini kautta kirjoittajille kysymyksiä, joiden vastaukset rakentavat tutkimustani. Ensimmäiseksi kysymykseksi voisi ajatella ”Ovatko tekstit itsepuolustusta ja ironisesti uudelleenkuvailevia?”. Olen tietysti vastannut itse kysymykseen hypoteettisesti ja olettanut, että tekstin vastaus on myönteinen. Toinen kysymys voisi kuulua ”Miksi kirjoittaja kuvailee ironisesti uudelleen itseään ja instituutioita?”. Vastaus voisi olla: ”Minua on kuvailtu ulkoapäin, ja olen kuvailun vuoksi saanut häviäjän leiman ja joutunut sivuun poliittisesta päätöksenteosta. Haluan ’revanssin’”. Tai yksinkertaisesti: ”Minua on kuvailtu epäoikeudenmukaisesti. ’Viralliset’ keinot eivät auta.” Tutkija joutuu siis kiinnittämään huomiotaan juuri ”virallisesta” poikkeaviin vaikuttamisen repertuaareihin. Löytyykö teksteistä tutkijan määrittelemää ironista retoriikkaa, ja *miten* mahdollisella retoriikalla vaikutetaan? Kysyä voisi myös, onnistuuko teksti itsepuolustuksellisesti.

Tutkimuksessa ei ole tarkoitus tunnistaa kaikkia vaikuttamisen menetelmiä, eikä edes kaikkia ironisia vivahteita vaan osoittaa, miten ironinen tarina toimii yksilön itsepuolustuksena. Teksti on ja tulee olemaan aina jonkinlainen ”mysteeri”, josta paljastuu jatkuvasti uusia piirteitä. Tulkinta ei ole koskaan lopullinen, kuten Kari Palosen (1988, 15) *tyhjentämättömyysteesi* edellyttää. Toisaalta tulkinnan *perspektiivejä* on lukemattomia, eikä niitä kaikkia voida tematisoida. Tulkinta tutkimuksena ”vapauttaa lukijan ’tiedon’ illuusiosta”. (Palonen 1988, 16) Tulkinnan ”hyväksyminen” tutkimukseksi vapauttaa myös tutkijan oikeaoppisuuden ”taakasta”, jolloin hän voi tehdä tutkimustaan ilman ontologisia sitoumuksia, ehkäpä hieman itseironisesti.

Primääriaineistona olen käyttänyt Arja Alhon, Jörn Donnerin, Pertti Paasion ja Esko-Juhani Tennilän teoksia *Kafka kävi meillä*, *Terveenä laitoksessa*, *Minä ja Mr Murphy* ja *Sateenkaaresta vasemmalla*, koska niiden motiivina tuntui olevan puolustautuminen ”vääriä” kuvailuja vastaa. Mahdollista olisi myös ollut ottaa

mukaan tutkimukseen näitä vanhempia *itsepuolustusellisia* tekstejä tai samaan aikaan kirjoitettuja muita poliitikkojen autobiografioita. Koska kuitenkin ajattelin kirjojen ironian kontekstiksi *yleisen mielipiteen*, julkisen kuvailun, joka heistä jokaisesta on tehty, en katsonut aiheelliseksi ottaa mukaan kovin vanhoja teoksia. Toisaalta havaitsin teksteissä (varsinkin Paasiolla) viitteitä (itse)ironiasta. Paasion kirjan lisäksi etsin tutkimukseen myös muita politiikan "häviäjiä", jotka olivat kirjoittaneet kokemuksistaan. Tennilän kirja ei vaikuttanut kovin selvästi ironiselta kertomukselta, mutta voitaneen kuitenkin tulkita itsepuolustukseksi, jolloin se toimii eräänlaisena verrokkina tutkimuksessa. Toisaalta Tennilän tekstistä saattaa löytää ironian "siemenen", kun ajattelee hänen pitkää edustajanuraansa ja retoriikkaa, jolla hän sisukkaasti puolustaa lappilaisia.

Ensimmäinen luku johdattelee tutkimuskysymykseen. Siinä käsitellään myös tekstin ja kontekstin suhdetta. Samoin siinä esitellään tutkittavat teokset ja liitetään kirjat "yleiseen" kontekstiin. Myös käsitteet, metodit ja käytettyjen materiaalien esittely sisältyy ensimmäiseen kappaleeseen.

Toisessa luvussa tarkastelen autobiografiaa ja sitä erityisesti narratiivina. Lisäksi pohdin sen asemaa poliittisena kannanottona tutkituissa teksteissä julkinen - privaatti-erotteluun nojautuen. Kiinnitän huomiota myös autobiografioiden tyyliin kertoa tapahtumista "pinnallisesti". Luontevinta ehkä olisi käsitellä autobiografiaa *puolustuspuheena*, keinona kuvailla uudelleen ne, jotka ovat kirjoittajaa kuvailleet (henkilöt, järjestelmät, ...), tässä kappaleessa.

Kolmannessa ironiaa käsittelevässä luvussa pyrin määrittelemään ironian käsitteen nojautuen pääasiassa Muecken, Boothin ja Hutcheonin ajatuksiin. Lisäksi tarkastelen tekstejä Richard Rortyn uudelleenkuvaailun näkökulmasta. Luvussa analysoin tekstejä Quentin Skinnerin ja F.R. Ankersmitin avulla sekä sokraattisen "luolaan palaamisen" -teeman kautta. Lisäksi luvussa käsitellään ironista itsepuolustusta ja sen taustalla vaikuttavaa mielentilaa sekä pyrkimystä "tulla uudelleen" eli palata politiikkaan. Kosmologisen ironian kannalta Fortuna-käsitteen pohtiminen osoittautui myös tärkeäksi, minkä käsittelyssä nojaudun

pääasiassa F.R. Ankersmitiin. Mutta kyse on myös julkisen ja privaatin "rajankäynnistä", jossa privaatti ironia esittäytyy eräänlaisena retorisenä *koanina*¹, kuten Mark Lawrence McPhail (1996, 14) nimittää postmodernia retoriikkaa. Ironian yksilöllisestä poliittisuudesta esitetty *koan* "leikkii" julkisen poliittisen alueella mahdollisuudella palata yhä uudelleen.

Neljännessä luvussa käsittelen identifikaatiota ja identiteettiä, joilla "pelaamista" ironinen asenne kompensoi. Identiteettiään määritellessään häviäjältä puuttuu mahdollisuus vedota "vahvasti niihin, joihin hän itsekkin kuuluu", kuten Seppo Knuutila (1998, 34) huomauttaa identiteetin retorisesta määrittelemisestä. Toisaalta ironikko (eräänlaisena konservatiivina ja vastakohtana radikalistille) tajuaa, ettei "parempaakaan" ole tarjolla, identifikaatioprosessit toimivat järjestelmästä riippumatta. Identifikaation ehdollisuuden tajuamista tarkastellaan Kenneth Burken *transformaation* ja *kulminaation* käsitteiden avulla. Jäljelle jää mahdollisuus ironian avulla kritisoida järjestelmää, vaikka kriitikko itse näyttää identifioituneen järjestelmään.

Viidennessä luvussa tarkastelen teosten kuvailemaa poliittista representaatiota. Tulkintani mukaan tekstit pyrkivät luomaan eräänlaista välitilaa nopeutuneeseen representaatioprosessiin. Luvussa tulkitaan tekstien suhdetta varsinkin teknologian ja markkinaretoriikan "totuuksien" vauhdittamaan representaatioon. Luvussa tukeudutaan pääasiassa F. R. Ankersmitin representaationäkemyksiin ja Paul Virilion ajatuksiin nykyisen teknologian tuottamasta vauhdista.

Kuudennessa luvussa tehdään yhteenveto poliittisen ironian retoriikasta ja ajatuksesta, että ironia voisi olla joissakin tapauksissa eräänlainen mielentila tai elämäntapa. Tässä kappaleessa pohditaan myös ironian vaikutusta poliittiseen identifikaatioon ja identiteettiin sekä representaatioon. Myöskin ironian ja

---

¹ *Koanit* on McPhailin (1996, 4) mukaan tarkoitettu opastamaan Zen-oppilasta uskonnollisissa harjoituksissa. *Koan* ja *ironia* analogisesti vaativat oivaltajiaan hylkäämään rationaaliset ja sananmukaiset selitykset. *Koanin (ironian) ironian esittäjä on mestari*, jolle *oppilaat* tuovat ratkaisuehdotuksiaan epävarmoina onnistumisestaan. *Koan* on muodoltaan epärationaalinen eikä suhtaudu tavanomaisesti sanojen käyttöön: "Show me your original face before you were born." (Herrigel 1960, 27-29)

opportunistin sekä ironian ja liberalismien suhteita käsitellään viimeisessä pääkappaleessa.

2. AUTOBIOGRAFIA

2.1. Yleistä

Poliittiset mullistukset ja yhteiskunnalliset liikkeet näyttävät - - kulkevan yhtä jalkaa tärkeiksi havaittujen omaelämäkertojen kanssa. - - [O]maelämäkertoja on totuttu odottamaan vain suurta menestystä saavuttaneilta ihmisiltä. (Hyvärinen 1994, 114)

Tarkoituksena ei ole väittää, että tutkimukseen valitut autobiografiat tulisivat olemaan tiennäyttäjinä millekään tärkeälle toiminnalle. Kyse on itse asiassa lähes päinvastaisesta ajatuksesta, sillä teosten eräänä kontekstina voidaan pitää epäonnistumista eikä suinkaan menestystä. – Tosin Donner ja Tennilä eivät itse koinakaan selvästi osoita olevansa minkäänlaisia *häviäjiä*. - Valitut autobiografiat eivät pyri ”mullistamaan” poliittista areenaa, vaan ne pyrkivät paremminkin peliin palaamiseen ja muistuttavat, ettei (epäonnistunuttakaan) poliitikkoa voi kohdella miten tahansa. Autobiografia voi olla tilaisuus puolustautua.

Autobiografia, kuten biografiakin, on elämän tallentamista, minkä kuitenkin autobiografiassa tekee päähenkilö itse. Autobiografioihin voidaan lukea hyvinkin erilaisia kirjoituksia: kirjeitä, muistelmia, päiväkirjoja, artikkeleita, retrospektiivisiä omaelämäkertoja ja autobiografisia fiktioita. Tässä työssä tarkasteltavia Arja Alhon *Kafka kävi meillä*, Pertti Paasion *Minä ja Mr Murphy* ja Jörn Donnerin *Terveenä laitoksessa* voitaneen pitää poliittisina muistelmina, jotka tarkastelevat historiallisesti kirjoittajalle merkittävää mutta lyhyttä ajanjaksoa. Esko-Juhani Tennilän *Sateenkaaresta vasemmalla* on päiväkirjan omainen kokoelma muistiinpanoja keväältä ja kesältä 1995.

Kuinka paljon näillä autobiografioilla on tekemistä politiikan kanssa? Onko perusteltua väittää, että niiden sanoma olisi millään tavalla poliittinen? Michael J. Shapiro (1984a, 2) mukaan kaikki tarinat sisältävät jonkinlaisen ”myyttisen tason”, jolla

on jokin ”työ tehtävänä, näkökulma tarjottavana” tai jonkinlainen kuva maailmasta vahvistettavana tai kiellettävänä. Poliittinen voidaan kuitenkin kätkeä tarinan sisään, jolloin kirjoittaja *ikään kuin* esittää neutraalin, poliittisia pyrkimyksiä vailla olevan tarinan.

Seemingly neutral accounts of activities deliver, by dint of their grammatical and rhetorical structures, implicit political arguments, either legitimations for entrenched authority or polemical critiques which seek to demystify or disestablish existing structures of power and domination. (Shapiro 1984a, 2)

”[S]e joka politikoi, toimii, ei voi samanaikaisesti keskittyä toimintansa itsereflektioon; - -” (Palonen 1993, 26). Autobiografia tarjoaa kuitenkin mahdollisuuden itse-reflektioon ja myös politikointiin jälkikäteen. Vaikka myös autobiografiaa voidaan pitää eräänlaisena poliittisena toimintana, on se varsinaisella ”areenalla” tapahtuvan politikoinnin metataso. Tällä tasolla on mahdollista asettua kertojan rooliin ja antaa oma tulkinta tapahtumien kululle kaikkien jo aikaisemmin tehtyjen kuvausten lisäksi. Metatason politikointi ja itsensä uudelleen kuvaileminen sekä muitten samalla poliittisella areenalla toimivien uudelleen kuvaileminen on myös *vapauttavaa*. Autobiografia voi vapauttaa kirjoittajan areenan kuvailuista, koska tekstien päähenkilöiden ei tarvitse sitoutua sanastoihin, joita hallinto ja julkisuus käyttävät. Itsereflektiota voidaan pitää ironisena, kun siinä esimerkiksi paljastetaan lisää niitä asioita, joista julkisuuskin on ollut kiinnostunut. Ironisoidessaan kirjoittaja myös politisoi tapahtunutta ja laajentaa kaventunutta poliittista liikkumatilaa.

Proustilainen pyrkimys kuvailla itsensä uudelleen autobiografiassa on esimerkki mainitusta vapautumisprosessista. Kuvailemalla itsensä uudelleen hän voi samalla vapautua muitten ihmisten kuvailuista ja ”syntyä” uudelleen. Myös nämä ihmiset tulevat *toisenlaisiksi* kuin ennen; kyseessä ei ole se, että hän näkisi nyt heidän todellisen luonteensa. Minä haluan kirjoittaa niistä, jotka kirjoittavat minusta. Wayne C. Boothin mielestä on erotettavissa kirjallisuus, jossa “- - the reconstruction of messages or content seems to be for the sake of revising and completing a

picture of the speaker or of an action in which he is involved" (Booth 1975, 137). Autobiografian vapauttava voima voidaan ajatella *itsereflektioksi* ja ironia *reflektioksi* tuosta *itsereflektiosta*. [Aristoteleen *Retoriikka* on reflektiota tuosta itsereflektiosta. (Palonen 1993, 27)]

Kuvailu on toimintaa, joka tekee kirjoittajasta, kuvaillusta, jälleen todellisen. Autobiografian ansiosta hänellä on arendtilaisessa mielessä tilaisuus aloittaa uudelleen, syntyä jälleen kerran kärsittyään kuoleman poliittisella areenalla. Kuvailemalla vastustajista (voittajista) saadun yliotteen lisäksi kuvaileva toiminta "kiinteyttää" kirjoittajan olemassaolon, koska hän on voinut aktiivisesti tehdä omaa historiaansa.

With word and deed we insert ourselves in to the human world, and this insertion is like a second birth, in which we confirm and take upon ourselves the naked fact of our original physical appearance. (Arendt 1958, 176-177)

Autobiografia eroaa fiktiosta Hyvärisen tulkinnan mukaan, koska fiktiossa sankarit kuolevat, mutta omaelämäkertoissa he "jäivät kirjoittamaan ja kirjoittavat itsensä kertomuksen jokaiseen hetkeen. Kirjoittamalla itsestä ei ainoastaan kirjoiteta menneisyydestä vaan tuotetaan itseä, jolloin omaelämäkertaa voidaan pitää tarkoituksellisena toimintana. Tämän mukaan kirjoittajaa ei voida täysin unohtaa omaelämäkertaa luettaessa. "Kirjallisena työnä autobiografia voi olla omillaan toimeentuleva taideteos, mutta tekona se viittaa aina kirjoittajaansa." (Hyvärinen 1994, 117)

Erilaiset autobiografiset kirjoitukset voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvat tekstit, jotka keskittyvät pääasiassa muistinvaraisiin tapahtumiin, joissa kirjoittaja on mahdollisesti ollut osallisena. Toinen kategoria painottaa persoonallista tutkimusta tai analyysia. Jälkimmäinen voi olla muodoltaan löyhää (kirjeet, päiväkirjan osat ja autobiografiset katkelmat kirjallisissa

töissä) tai huolellisesti muotoiltu yhtenäinen retrospektiivinen kertomus. Paasion kirja sijoittunee jälkimmäiseen kategoriaan, mutta sen kuvailupyrimys tekee siitä autobiografisesti katkelmallisen. - Tietysti "puhdas" kuvailukin voidaan ymmärtää kannanotoksi, kirjoittajan näkemykseksi kyseisestä tapahtumasta.

2. 2. Autobiografia narratiivina

Hayden Whiten mukaan kulttuureilla on pyrkimys ilmaista itseään narratiivien muodossa, kertoa itsestään tarinoita. Hän pitää mahdollisena, että halu kertoa tarinoita liittyisi inhimilliseen olemiseen itseensä. Emme saata ymmärtää toisen kulttuurin ajatusmalleja, mutta ymmärrämme tarinat, jotka ovat peräisin hyvinkin eksoottisista kulttuureista. (White 1987, 1) Tarinan muoto siis helpottaa kommunikaatiota, liittyy toiset ihmiset tapahtumiin, jotka ovat kertojalle erityisesti tärkeitä. Tarina jakaa kokemuksen ja helpottaa näkökulmien ymmärtämistä.

Narratiiveista on etsitty eräänlaista logiikkaa, joka helpottaisi niiden tulkintaa. Boothin ja Chatmanin mallissa (Tammi 1992, 23-24) kertova teksti on jaettu kahteen osaan: *kertojan-tekijän* ja *lukijan-yleisön* suhteen. Narratologisen tutkimukseen kuuluu näiden suhteiden selvittäminen.

Boothin-Chatmanin mallissa narratologinen tutkimus jaetaan kolmeen alueeseen: *biografiseen, kertomuksen ja reseption tutkimukseen*. Biografisen tutkimuksen piiriin kuuluu lähinnä narratiiviin vaikuttavien *fyysisten tekijöiden* selvittäminen. Reseption tutkimus puolestaan keskittyy *fyysisen lukijan* tutkimiseen. (Tammi 1992, 23-24)

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus keskittyä *kertomuksen tutkimukseen*, jossa tarkastellaan narrativin *sisäkkäiset kertomuksia* sekä kertomuksen *implisiittistä ja yleisölle fiktiivistä tekijää*. Kaksi viimeksi mainittua suhdetta saavat enemmän

huomiota kuin *sisäkkäiset kertomukset*, joita toki tutkittavasta aineistosta on löydettävissä. Kertomuksen *implisiittiseksi tekijäksi* voidaan olettaa pyrkimys puolustautua kirjoittajaan kohdistuneita vääriä kuvailuja vastaan ja palauttaa uskottavuuteensa niin ihmisenä kuin poliitikonakin. *Yleisölle fiktiivinen* osa tarkoittaa niitä keinoja, joilla kirjailija toteuttaa pyrkimyksensä jotka ovat tutkimuksen poliittista toimintaa. Tarinan kertojaa nimitetään *päähenkilöksi*, joka ”seikkailee” tarinassa eräänlaisena sankarina. Kertoja-päähenkilö voi myös olla asettua ulkopuolisen tarkkailijan rooliin ja olla siksi myös (itse)ironinen.

Ironia ei kuitenkaan edellytä kirjoittajaltaan tietoista intentiota, vaan lukijalla on mahdollisuus tehdä tekstistä ironinen tulkinta. Varsinaiset toimijat ironiassa ovat tietysti ironisti mutta myös tulkitsija, jolla on Hutcheonin (mt., 11-12) mukaan tärkeä rooli ironisessa prosessissa.

[B]oth intention and agency are involved in the activity of the interpreter as well. One of the significations of the verb "to mean" is "to intend" (Wilson 1992: 165), but interpreters "mean" as much as ironists do, and often in opposition to them: to attribute irony where it is intended – and where it is not – or to refuse to attribute irony where it might be intended is also the act of a conscious agent.

Hyvärisen mukaan omaelämäkerran perusjännite vallitsee kahden minän, kertojan ja päähenkilön välillä. Hyvärinen viittaa Charles Griffinin (1990) Watergate-analysointiin kysyessään, mikä on autobiografian tarina juoni mikä on se *minämyytti*, joka elämäkerrassa rakentuu. Griffin vastaa, että retoriikan merkitys on luultua suurempi mainitun minä-myytin rakentumiselle. Hyvärinen vie tätä ajatusta pitemmälle väittäessään, että kertojat käsittelevät (muuttunutta) elämänsä *ydinretoriikan* avulla. *Ydinretoriikka* ei kuitenkaan pakota kaikkia elämänvaiheita, vaan kohdistuu johonkin tiettyyn elämänvaiheeseen. (Hyvärinen 1994, 119-121) Myös tutkittavissa autobiografioissa kuvaillut jaksot ovat verrattain lyhyitä. Ainoastaan *satunnaisuus* tai *kosminen ironia* (jos näin halutaan nimetä; ks. s. 37) saavat teoksissa ajatonta kantavuutta.

Rortyn (1989, 11-12) mukaan poliittinen tai tieteellinen murros voidaan ajatella radikaalina maailman hahmottamisen sanaston vaihdoksena. Sanaston muutoksen aiheuttaa ajattelua jäsentävän *ydinmetaforan* (vrt. ydinretoriikan) muutos. Hyvärisen mielestä ulkoinen tilanne ei enää kiinnosta, vaan kiinnostavaa on sanaston ja metaforien muuttuminen. Omaelämäkerta on teko, jolla on poliittinen ulottuvuus. (Hyvärinen 1994, 121) *Murros* näyttäytyy toimijan ”pointtina”, jonka pyrkimys on ylittää konteksti ja konventiot, joilla tapahtumia *yleisesti* määritellään. Tappio voi olla mahdollisuus politikointiin ja politisointiin, jolloin kontingenssi ei näyttäydy välttämättä negatiivisena vaan antaa toiminnalle lisää pelivaraa, mahdollisuuden ylittää ehdollistuneita sanastoja. *Yleisen* ylittäminen tunnustaa uudet tulkinnat ja suuntaa tutkimuksen ”häviäjien historiaan”. ”Pointin tavoittelu mahdollistaa - - esimerkiksi tekstin ironisen vivahteen ymmärtämisen.” (Palonen 1996, 145-146)

Sen sijaan Rortyn (1989, 93) hyvä ironikko havaitsee kielen ja *finalististen sanastojen* kontengenttisuuden, mikä erottaa hänet voittajille ominaisesta puhunnasta. Mutta rortylainen ironikko havaitsee myös kirjallisuuden tarjoaman mahdollisuuden uudistaa omaa *finalista sanastoaan*. Tämä merkitsee, että ”[w]hereas [the metaphysician] thinks of the high culture of liberalism as centering around theory, [the ironist] thinks of it as centering around literature”. Murroksesta kumpuavaan tarinaan haetaan elementtejä konventionaalisen politiikan ulkopuolelta, kuten esimerkiksi kirjallisuudesta. Tutkittavissa teksteissä oivalletaan autobiografian mahdollisuus välittää menestyksen lisäksi myös tappio tai se, ettei ”tappio” olekaan tappio. Omaelämäkerran välittämä tarina voi kuvailla uudelleen tappioon johtaneet tapahtumat muokkaamalla finalistisiksi muotoutuneita voittajien sanastoja mieleisekseen tai suhtautumalla niihin vähemmän vakavasti kuin tavallisesti.

Koska narratiivit ovat vastineita tiettyihin poliittisiin tapahtumiin, sisältyy niihin yhteiskunnallista kritiikkiä. Pohtiessaan ideologioiden historiallisuutta Rorty (1995, 223) esittää ”välttämättömänä” kehitysvaiheena ”ideologian kritiikin” (”critic of ideology”). Rorty kyseenalaistaa ajatuksen, että ihmiset tunnustavat aina jotakin ideologiaa. Ideologian idean hylkääminen johtaa Rortyn mielestä myös historiakä-

sityksen muuttumiseen. Kenneth Burkeen viitaten Rortyn historia muodostuu joukosta anekdootteja, joista rakentuu ”koominen viitekehys” (comic frame) historiallisille tapahtumille. Rortyn (1995, 224) mukaan historian komiikan ei ole tarkoitus paljastaa mitään ihmisistä itsestään tai ihmisten kohtalosta, vaan hän ajattelee, että se on ”oppitunti” nykyihmisille.

Autobiografioiden narratiivit eivät sitoudu ideologioihin (lukuunottamatta Tennilän teosta) vaan päinvastoin puolustautuvat ideologisista ajatuksista voimansa saaneita syytöksiä vastaan. Tavallaan ne liittyvät siihen Rortyn (1995, 225) hahmottelemaan kaanoniin, jonka tarkoitus on ”help us understand how we tricked ourselves in the past, - -”. Tosin tutkituista autobiografioista on löydettävissä lisäksi moraalinen sanoma, jonka tarkoitus on kertoa, miten meidän tulisi toimia tulevaisuudessa.

Hylätessään ideologian narratiivi valitsee luomaansa maailmaan ”koomisen viitekehysten”, joka kuvailee henkilöhahmonsa ”oppilaiksi itselleen”, kuten Rorty huomauttaa. Lisäksi Rortyn mukaan koominen viitekehys vapauttaa kertojan *itsereflektioon*, jossa hän voi välittää tapahtumia, joissa ”he has been tricked or cheated”. ”In sum, the comic frame should enable people to be observes of themselves, while acting.” (Rorty 1995, 223) Autobiografioiden narratiivit valitsevat näkökulman, jossa ei ”lähdetä mukaan” konventionaaliseen narratiiviin vaan valitaan viitekehys, joka estää tavanomaisten vasta-argumenttien käyttämisen niiden kritisointiin.

2.3. Autobiografia osana kommunikaatiota?

Kommunikatiivisuus on pyrkimystä yhteisymmärrykseen vastakohtanaan välineellinen suhtautuminen toiseen ihmiseen (Kajanoja 1996, 21)

Jos ajatellaan, että kaikki tutkittavat autobiografiat ovat ainakin joltain osin saaneet alkunsa kriisistä, voidaan myös ajatella, että ne pyrkivät sanomaan jotain kyseisestä kriisistä. Tällöin ne omalla tavallaan osallistuvat keskusteluun, jota on käyty erilaisilla foorumeilla. Kajanoja (mt.) määrittelee kommunikaation Habermasiin tukeutuen ”viestin välittämiseksi”, jossa ”pyritään argumentoimalla yhteiseen ratkaisuun”. Kajanoja (mt.) painottaa sanaa ”pyrkimys”, koska ideaalinen kommunikaatio ei ole tietoisesti saavutettavissa vaikka asioiden tilana onkin yleisesti toivottava.

Tutkittavien autobiografioiden vilpittöntyä pyrkimystä habermasilaiseen ideaaliseen kommunikaatioon voidaan kuitenkin epäillä. Kuten alkusitaatissa todetaan, kommunikaation vastakohtana pidetään *välineellistä* suhtautumista toiseen ihmiseen. Autobiografioissa kerrottu tarina kuvailee kriisiin ajoittunutta keskustelua kaikkea muuta kuin kommunikatiiviseksi. Keskustelua määrittelevät ”loputtomat sanat, jotka eivät sano mitään” (Donner 1995, 5), ”rautainen puoluekuri” (Tennilä 1995, 8), ”vaikeneminen” (Paasio 1996, 103) ja ”hyttysen ininäksi” jäävät perusteluyritykset (Alho 1997, 10). Kirjojen päähenkilöt eivät ole voineet kommunikoida tasapuolisesti, jolloin on ”johdonmukaista”, ettei heiltäkään sellaista kommunikaatiota odoteta. Ennen autobiografiaa syntynyt ”yhteisymmärrys” on ”kompromissi”, joka on jättänyt ”jälkeensä ratkaisua koskevan erimielisyyden”, kuten Kajanoja (1996, 23) kuvaa vaillinaisen kommunikaation vallitessa syntyneitä ratkaisuja.

Autobiografioissa yksilöä vastaan asettuu yhtäältä hallinto, joka samaistuu virkamiehiin ja virkamiehen roolin ottaneisiin poliitikkoihin ja toisaalta media, joka saa ”laumasta eronneesta” yksilöstä helpon uhrin. Häviäjäleiman saaneen on vaikea identifioitua entiseen yhteisöön, joka on hänet tavallaan hylännyt. Häviäjä tavallaan menettää (tai haluaa menettää) kielellisen yhteytensä yhteisöön. Kajanojan (mt.) mukaan kielen ja yhteisön kehittyminen on eräänlainen paradoksi, jossa yksilön yhteisöä uudistavat ehdotukset johtavat väistämättä kitkaan yhteisön kanssa, koska uudistajan ”[k]ieli ei ole enää yhteinen” (mt., 25). Autobiografioiden tapauksissa ”kitka” yhteisön kanssa sai verrattain suuren julkisuuden, ja kirjoittajat joutuivat harkitsemaan, tyytyvätkö he uhrilampaan rooliin vai yrittävätkö puolustautua.

Koska yhteisö oli ajautunut varsin kauaksi yksilöstä ja ehkä alkuperäisestä aiheestakin eikä yhteistä kieltä oikeastaan ollut, puhuivat keskusteluun osallistujat toistensa ohi (Kajanoja 1996, 28). Yksilöt joutuivat miettimään suhtautumistaan epätasaiseen ja hedelmättömään keskusteluun, jossa asiallinen argumentaatio oli menettänyt voimansa. Kuten Kajanoja (1996, 29) toteaa, "[y]hteisymmärryksen ja erilaisuuden välillä on jatkuva jännite". Tämän "jännitteen" oivaltamista ja jopa hyväksikäyttämistä voidaan pitää autobiografioiden ironian perustana. Kuvaillessaan uudestaan itsensä, heitä kuvailleet ihmiset ja tapahtumat, häviäjät valitsevat puolustautumisen. Puolustautuessaan he kuitenkin valitsevat aseeseen epätäydellisen kommunikaation, joka (ainakin osittain) tahallisesti "puhuu ohi" edeltäneen julkisen keskustelun, jolloin "vakavakin" sanankäyttö vaikuttaa ironiselta ja joka liioitellen ja leikitellen kertoo mediaa kiinnostavia yksityisasiota. Samalla tavoin maallikon sopivasti käyttämä professionaalinen sanasto ironisoi eksperttien asiakkaitaan alistavan ammattisanaston (Edelman 1984, 52).

Tutkittavat autobiografiat siis "valitsevat" ei-kommunikatiivisuuden ja epärationaalisuuden sekä kielen välineellisyyden juuri päinvastoin kuin Kajanoja (1996, 30) itse Habermasiin tukeutuen tekisi valintatilanteessa. Habermasin teoria ei hyväksy ironisia puhetilanteita, jotka syntyvät yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta, kommunikatiivisuuden käsitteensä piiriin (mt., 35-37). Autobiografiat ovat reaktioita, mutta ne eivät ole vastauksia kommunikatiivisiin argumentteihin tai tarinoin, joita kirjoittajat ovat mielestään saaneet osakseen. Kirjojen päähenkilöt ovat yrittäneet kommunikoida, mutta sitä ei ole kuultu tai se on kääntynyt heitä itseään vastaan. "Kuinka onnistunut on sellainen puhe, jota ei kuulla", näyttää Owen M. Fiss (1998) kysyvän kirjassaan *The Irony of Free speech*. Hänen vastauksensa on lyhyesti: "Ei kovinkaan hyvä". Tässä tilanteessa tutkimuksen kirjoittajat ovat usein valinneet ironian.

Kajanoja (1996, 31) viittaa Habermasiin väittäessään, että "ihmisten ei ole mahdollista astua pitkäksi aikaa ulos yhteisymmärrykseen suuntautuvan toiminnan piiristä". Pitkän päälle kommunikatiivisen ideaalin hylkääminen olisi "itsetuhoista" (mt., 31). Tutkittavien autobiografioiden intentio ei näyttäisi olevan sitoa kirjoittajaansa ironiaan. Niissä esiintyvää ironiaa voidaan pitää vastauksena tilapäiseen kommunikaatio-ongelmaan, jonka normalisoituessa myöskin heidän ilmaisunsa

normalisoituu. Voitaisiin väittää, että ironian hylkääminen autobiografioissa esitetyissä kriiseissä olisi itsetuhoista häviäjän poliittisen elämän kannalta, koska (Habermasisista poiketen) vallankäyttöä ja –tavoittelua voidaan pitää rationaalisenä toimintana.

2.4. Julkisen ulkopuolelta

Nykyistä poliitologista tutkimusta ei kovinkaan selvästi rajoita perinteiset yksityinen-julkinenrajaukset. Sen sijaan tutkittavat autobiografiat pyrkivät erottelemaan ne toisistaan, ja tekstit korostavat sitä, että ne saavat alkunsa *julkisen sfäärin* ulkopuolelta *privaatista* maailmasta. Kirjailijalla on ”piilopaikka”, jossa teoksen oivallukset kehittyvät kirjalliseen muotoonsa. Teokset esittävät tarinan, jonka näkökulma konventionaalisen julkisen ulkopuolella – paitsi Tennilä, jonka kirjaa voidaan pitää eräänlaisena ohjelmajulistuksena – privaatisa, jonne he ovat mielestään joutuneet enemmän tai vähemmän ilman omaa syytään. Kerrottujen tarinoiden ”voima” piilee ainakin osaksi niiden *ikään kuin* yksityisyydessä, josta käsin julkiseen kuuluvia asioita on ”luvallista” tarkastella ”sellaisina, miltä ne ovat näyttäneet ja tuntu- neet (Paasio 1996, 6). Tarina, sen kertominen, voi olla myös ”puhdistava ja terapeuttinen kokemus”, jolloin annetaan lupaus aikaisempaa todemmasta ja syvällisemmästä kuvauksesta (Alho 1997, 10). Myös Donner (1995, 26) sijoittaa itsensä kirjoineen ”järjestelmän”, julkisen areenan, ulkopuolelle, mutta hän hyväksyy *privaatin* poliittisuuden: ”Yhteiskunnalliseen osallistumiseen on muita teitä” .

Autobiografiat eivät kuitenkaan voi olla luomatta julkisen maailman tilalle uutta maailmaa. Shapiron (1984, 225) Derrida-tulkinnan mukaan tekstuaalisuuteen liittyy ”the inability to get outside the production of the world as a form of writing”. Tutkittavat tarinat luovat tahtomattaankin omaa maailmaa, jota ne tarjoavat lukijoilleen eräänlaisena vaihtoehtona viralliselle ja tiedotusvälineiden luomalle maailmalle. Alho ja Paasio luovat maailman jossa aktualisoituvat kohtalon tai sattuman kaltaiset voimat ohjailemaan yksilön elämää. Donnerin luoma maailma on puolestaan eräänlainen rinnakkaismaailma, joka koko ajan sävyttää ”varsinaisen” maailman

tapahtumia ja saa ne näyttämään ”kummallisilta”. Tennilän luoma maailma on taas järkipäisempi ja ennustettavampi kuin maailma, jota se pyrkii korvaamaan. Vaikka Tennilän maailma nojaa, kuten kolme muutakin, yksityiseen kokemukseen ja ajatukseen, ovat sen argumentit yleisiä ja vasemmistolaiseen ajatusmaailmaan sopivia.

Autobiografioiden asema julkinen-privaaatti-akselilla on verrattavissa Arendtin *sosiaaliseen*, joka on hänen mukaansa ”hämärtänyt” julkisen ja privaatin rajaa (Arendt 1970, 38) autobiografiat eivät selvästi kuulu kumpaankaan kategoriaan. Teokset nostavat julkiseen keskusteluun Arendtin mielestä privaattiin kuuluvia asioita. Samoin kuin *sosiaalisen* nousun myötä, monet julkiseen maailmaan kuuluvat asiat privatisoituvat autobiografioissa.

Kuin kirjailija-Kafkan sommittelemalla sietämättömällä pirullisuudella olen ollut kolmasti keskellä tapahtumien vyöryä voimatta tehdä yhtään mitään. Kaikki yritykseni perustella tapahtuneita asioita tosiasioilla ovat olleet hytтын ininää tunteiden myrskyssä. (Alho 1997, 10)

Vain vähän aikaa sitten aidosti julkiset asiat ovat muuttuneet kirjan myötä privaateiksi ja hämartyneet poliittisesti vaikeasti käsiteltäviksi. ”Tosiasiat” eivät riitä perusteluiksi, vaan kirjoittaja tarvitsee argumentaatioonsa ”jotain muuta”, joka ei ”sovi” tavanomaiseen julkiseen keskusteluun. Kirjailija astuu askeleen sivuun kuin budolajin harrastaja ja käyttää häntä vahingoittavaa voimaa hyväkseen, koska ei pysty sitä vastustamaan. ”Itsepuolustusliikkeen” perustana toimiva privaaatti todellisuus ei kuitenkaan ole vähemmän tosi kuin julkinen todellisuus vaan jopa ”luolan varjojen” lähde:

Miksi en siis kirjoittaisi kaikesta kokemastani niin rehellisesti kuin mahdollista vielä keskellä tapahtumia? Kerrankin voisimme tehdä yhdessä kurkistuksen politiikan kulisseeihin, kun näyttelijät eivät vielä ole

oppineet vuorosanojaan eikä aika pyöristänyt armeliaasti muistoja.
(Alho 1997, 10)

Honigin oivallus, tulkitessaan uudelleen Arendtin tekstejä, on toiminnan arvaamattomuus, sen mahdollisuus kieltäytyä noudattamasta sille asetettuja sääntöjä ja rajoituksia. Honigin mielestä ei ole mitään syytä olettaa, että arendtilaisen mallin julkinen sfääri riittäisi toiminnalle areenaksi. Päinvastoin, hän väittää, juuri poliittisissa kriisitilanteissa toiminta näyttää hakeutuvan privaateiksi luokiteltaviin paikkoihin, joissa "[a]ction produces its actors" (Honig 1993, 120). Autobiografioissa juuri kieltäydytään sopeutumasta päähenkilöille varattuun rooliin. Mutta kieltäytyminen on tehtävä *ikään kuin*, koska se areena, jolla on epäonnistuttu, on ainoa "todellinen" politiikan areena - paitsi ehkä Donnerille.

Kun hän [Sirkka Hämäläinen] tulee vaikenemaan oikeuskanslerin luvalla, minulla ei ole mitään mahdollisuutta selvitä. (Alho 1997, 138)

Lipponen ilmoitti, ettei puheenvuoroja myönnetä. Minä pillastuin ja sanoin, että mikäs hallituksen neuvottelu tämä on, jossa ei edes puhua saa. Lipponen vaan jurmutti ja jatkoi asioiden nuijimisesta. (mt., 108)

Ministeriöiden kansliapäälliköt ja muut korkeimmat virkamiehet pysyvät, ministerit tulevat ja menevät ja useimpia heistä viedään sinne, mihin ministeriöiden korkeimmat virkamiehet päättävät.

Käsikirjoittajat pysyvät, repliikkejä lausuvat näyttelijät vain vaihtuvat.

Sanon myös sen, ettei minua saa millään valtionyhtiön yksityistämistä tukemaan.

Njet! Never! (Tennilä 1995, 160)

Yhtäältä on huomattava, että mikään uusi tai vallankumouksellinen ei ole aluksi uutta ja vallankumouksellista, paitsi ehkä huomaamattaan. Toiminta alkaa privaatissa maailmassa, joskus se tapahtuu yksityiselle ihmiselle. Tätä Arendt pitää "edeltävänä" toimintana, ei varsinaisena toimintana. Kuitenkin Honigin mielestä

julkisen ja privaatin vuorovaikutus on *tavallista*, mikä hämärtää niiden välistä rajaa. Arendtin privaatin epäpoliittiseen hämäärään ”tuomitsemat” ”muuttumattomat” identiteetit ovat näin ainakin aluksi mukana julkisen poliittisissa prosesseissa. Honig kysyykin, miksi privaatin hämäärään ei voida tuoda ”valoa”, miksi näiden identiteettien artefakti-luonnetta ei voida paljastaa. (Honig 1993, 120) Toisaalta *itsepuolustus* ei pyri rakentamaan uutta instituutiota eikä kaatamaan vanhaa, vaan se pyrkii paremminkin vastustamaan auktoriteettia.

2.5. Pinnallinen tyyli

Tutkittavat autobiografiat eivät vetoa faktuaalisiin argumentteihin, vaikka niitä teksteistä löytyykin, vaan niiden argumentaatio perustuu uuteen (hauskaan?) tapaan kuvailla asioita, joista on aikaisemmin puhuttu ”virallisesti” ja vakavasti joita vastaan he teksteillään puolustautuvat. Pertti Paasio myöntää kiertelemättä, ettei hänen työnsä pyri syvällisyyteen ja että monet asiat olisivat vaatineet syvällisempää käsittelyä kuin kirjan käsittely on. ”Keskuksen” puuttuminen tekstistä lisää Paasion ”taiteellista vapautta” viitata vaikeisiin asioihin ilman suurta konfliktin vaaraa. Esipuheita lukiessaan saa vaikutelman siltä, että Paasio ja Alho valitsevat ”kepeän” tyylin, ja ”vakavat” asiat saavat jäädä odottamaan ”tulevaa aikaa”, jolloin niistä voidaan ehkä puhua.

En - - yritä asettua tarinan sankariksi enkä ole nähnyt erityistä vaivaa ollakseni mahdollisimman objektiivinen. - - Arvostamani yhteistyön Holkerin hallituksen puitteissa olen sinänsä joutunut jättämään verrat vähälle, mikä on valitettavaa - -. Aika ei kuitenkaan ole sallinut sukeltaa tuohon miljööseen vielä. Sallineeko tuleva aika? (Paasio 1996, 6)

”Pinnallisuus” ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys tai ensimmäinen reaktio tapahtuneeseen, vaan se vaatii aikaa kypsyäkseen ”tyyliksi”, jota kirjoittaja voi käyttää

hyväkseen. *Murphy*-teema on pinnallisuudessaankin tapahtuneen prosessoinnin tulos: "Tapahtumien huvittavuus on usein korostunut vasta ajallisen etäisyyden myötä, - -" (mt., 6). Paasio oivaltaa, että "vakavat" tappiot voidaan myöhemmin kääntää voitoiksi ja että myös muut ihmiset kamppailevat samanlaisten ongelmien kanssa.

Poliitikko tarvitsee kuitenkin elämänsä rakenteisiin myös vastoin-käymisiä, jotta niistä tulisi kestäviä. Vastoinkäymisten kautta oppii pa-remmin erottamaan isot ja pienet asiat ja paremmin hahmottamaan omat roolinsa erilaisissa yhteisöissä. - - Herra Murphyn teesit ovat universaalisia. (mt., 7)

Vaikka Alho haluaakin kirjoittaa kokemastaan "niin rehellisesti kuin mahdollista", haluaa hän tehdä "yhdessä" ainoastaan "kurkistuksen politiikan kulisseihin". Vakaava poliittista keskustelua on siis turha odottaa. "Kurkistuksen" Alho perustelee sen nopeudella, jolloin "- - näyttelijät eivät vielä ole oppineet vuorosanojaan eikä aika pyöristänyt armeliaasti muistoja". (Alho 1997, 10)

Donnerin ja Tennilän alkusanoista "kepeyttä" ei löydy julkisanottuna, vaan vihjeitä on yritettävä etsiä teksteistä. Donnerin alkusanat eivät ole pitkät: kymmenen riviä runollista ilmaisua. Donner aloittaa: "Se, mitä ei muista, ei ole muistamisen arvoista. Onko niin?" Väite saa heti peräänsä kysymyksen, joka kyseenalaistaa vahvan väitteen.

Tämä etäisyys maailmaan, joka ei ole omani. Mikä on minun maailmani, minun varsinainen maailmani? Kaikki nämä aluttomat ja loputtomat keskustelut. (Donner 1995, 5)

Donner on jäänyt ulkopuolelle "maailmasta", jota ei omista jossa ei ole kotonaan. "Unohtaminen" keventää tekstiä, avaa näkökulman, josta voi nähdä vain osittain. Unohtaessaan Donner valitsee *tietämättömyyden* ja samalla tarjoaa lukijoilleen

paradoksin, "[k]uinka muka mitään tietämätön voisi olla viisain kaikista, kun sen sijaan monet muut näyttävät tietävän kaikenlaista" (Sihvola 1996, 59). Käydessään filosofisia keskusteluja Sokrates keksi, että hänen viisautensa on siinä, että hän tietää paremmin ainakin yhden seikan, nimittäin sen, ettei hän tiedä oikeastaan mitään. Sokrateen viisaus perustuikin juuri oman tietämättömyyden oivaltamiseen. Donnerin ironia rakentuu oman ja toisten tietämättömyyden oivallukselle. Hänen ironiansa kohteita ovat kaikki, jotka eivät ole tietämättömyyttään oivaltaneet.

Myös Tennilän "kepeyden lupaus" alkusanoissa kätkeytyy sivulauseeseen. Varsinaisesti alkusanojen tyyli on vakavaa, koska kyseessä ovat asiat, jotka ovat "pakottaneet" toimimaan. Tennilä lupaa kertoa "- - ihmisille - - siitä, mitä kansanedustajaehdokas itse tuntee ja miettii ja mitä kaikkea valitun kansanedustajan työhön liittyy". Hän ei halua käydä vaalikampanjaa tai virallista keskustelua vaan puhua "tuntemuksistaan" ja "ajatuksistaan", jonka olisi määrä antaa tekstile joitakin vapauksia.

Pinnallisuus, vakavuus ja syvällisyys näyttäytyvät tutkittavissa autobiografioissa tietoisena valintana. Pitäytymällä pinnallisessa tyyliissä ja hakemalla argumentaation perusta julkisena pidetyn ulkopuolelta kirjoittajat pyrkivät välttämään sovinnaisen poliittisen puhunnan vaarat. Poliitiikan perinteisillä areenoilla kärsityt tappiot pakottavat häviäjät vetäytymään puolustusasemiin ja kokeilemaan vaihtoehtoisia tapoja politikoida. Faktat toimivat teksteissä eräänlaisina kiinnekohtina, joiden ympärille rakennetaan varsinainen tarina, joka toisinaan tukee toisinaan horjuttaa faktojen asemaa.

Faktojen väliin jäävän tilan korostuminen siirtää kertomuksen painopistettä perinteisen moralisoivasta esteettisen suuntaan. Väliin jäävä tila ikään kuin kehystää faktat ja kiinnittää huomion varsinaisesta teoksesta reunuksiin. Tarkoituksena ei ole tällöin haastaa varsinaisia totuuksia vaan se lähes viralliseksi muodostunut tarina, jolla kirjoittajia on kuvailtu. Kun "virallinen" tarina painottaa faktoja, keskittyy *itsepuolustuksellinen* autobiografia tarinaan. Alholla "kehystäminen" ilmenee esimerkiksi siinä, miten hän nimeää kokemansa vääryydet *teurastukseksi* (93, 98) tai miten vastustajat "nukkuvat" *Erm-unta* (142) tai miten politiikassa siirrytään ase-

masotavaiheeseen (99). Paasio puolestaan kehystää tarinansa Murphy-lainauksilla, jotka aina jollakin tavalla liittyvät käsiteltävään aiheeseen, mutta toisaalta vievät ajatuksia pois "virallisista" tapahtumista. – Murphyn "teeseihin" palataan myöhemmin. Donner kietoo kertomuksensa *laitos*-teemaan, joka irrottaa tekstin tavanomaisesta todellisuudesta. "[K]oska eduskunnan [joka on laitostunut] tunnusmerkkinä oli nimenomaan *tavallisuus*, ts. se oli suunnilleen kuten kansa", joka sekin siis on laitostunut. Luodut kehykset eivät perustu moralisointiin vaan kuvailevat uudelleen tapahtumia. Kuten F.R. Ankersmit (1996, 16) toteaa, esteettinen näkökulma painottaa poliittisen todellisuuden *representaatiota* eikä niinkään yritystä rakentaa todellisuutta käsitteiden verkostolla tai moraalilaeilla.

3. IRONIA

3.1. Mitä ironia on?

It [irony] is a way, not the truth.¹

Ironialla tarkoitetaan tavallisesti lausumaa tai tilannetta, joka kontekstinsa valossa esittäytyy jollakin tavalla huvittavana oivaltavalle vastaanottajalle. Yksinkertaisimmillaan ironia on *sanallisessa* eli *verbaalisessa* ironiassa, jossa sanotulla tarkoitetaan jotain muuta kuin sillä yleisesti ymmärretään. *Tilanneironialla* puolestaan tarkoitetaan tapahtumaa, jossa vaikkapa formulakuski peruuttaa parkkipaikalla päin lyhtypylvästä. (Renwall & Reunanen 1998, 6) D.C. Muecken (1970, 8-10) mukaan *tilanneironia* (situational irony) paljastaa sattuvasti odotuksen ja tapahtuneen välisen epäyhdenmukaisuuden, kuten kun taskuvaras huomaa joutuneensa taskuvarkaan uhriksi. Tilanneironia syntyy ilman harkintaa, sattumalta, ja sitä voidaan pitää ei-intentionaalisenä.

Verbaalinen ironia puolestaan on Muecken (1970,10, 32) mukaan intentionaalista toimintaa, joka siis perustuu puhujan tarkoituksiin. Tässä ironian muodossa puhujan tarkoittama (intentio) merkitys ja puhunnan kirjaimellinen merkitys poikkeavat toisistaan eli niiden välillä on inkongruenssi. Aina ei verbaalista ironiaa luonnehdi "päinvastaisuus" vaan kyse saattaa olla sävyeroista ja niiden tulkinnasta. Tutkittavat autobiografiat edustavat *verbaalista ironiaa*, jonka perusintentiona on pyrkimys kuvailla uudelleen tapahtumia, joiden aikaisemmat kuvaukset antoivat kirjoittajille *häviäjän* leiman.

Näille ironian muodoille on ominaista, että intentio tai odotus on jyrkästi kontrastissa kirjaimellisen merkityksen tai odotuksen kanssa. Odotetun tulkinnan toteutuminen riippuu *viisaan* tai paremminkin *oivaltavan* yleisön osallistumisesta tai yhteis-

---

¹ Ironiasta ei voi antaa positiivista määritelmää, sillä ironia on aina "jotain muuta". Ironian avulla subjekti on negatiivisesti vapaa, hän voi välttää positiiviset määritelmät. (Traugott 1992, 36)

työstä kirjailijan tai puhujan kanssa, minkä myös poliitikko joutuu ottamaan huomioon käyttäessään ironian keinoja toiminnassaan.

Renwall ja Reunanen (1998, 6) erottelevat omaksi ironian alueekseen ironian *elämänasenteena*. Heidän mukaansa tähän ironian lajiin liittyy oivallus ”maailman hallitsemattomuudesta, totuuksien suhteellisuudesta ja eettisten tavoitteiden saavuttamattomuudesta. Ironisen elämänasenteen omaava voi kuitenkin toimia ”ikään kuin” maailma olisi hallittavissa ja eettiset arvot saavutettavissa. Poliitikassa (kuten työelämässä yleensäkin) tämä voi johtaa eräänlaiseen vieraantumiseen omasta puolueesta tai työpaikasta ja ilmetä esimerkiksi korostuneen positiivisina puheina henkilön edustaman organisaation puolesta (ks. Alho-sitaatti s. 71).

Erilaiset näkökulmat saavat ironiassa oikeutuksensa, koska ironia ei asetu vakavissaan kannattamaan jotain tiettyä näkökulmaa. Burken (1962, 514) mukaan ironia tunnistaa vihollisessakin eräänlaista syvällä olevaa sukulaisuutta (kinship), jonka vuoksi emme ole täysin vieraita toisillemme erilaisuudessamme. Voimakkaat mielipiteet, ainakaan niihin sitoutuminen, ovat ironikolle vastenmielisiä. Esa Väliaverronen (1998, 2) pitää ironikkoja nykyisen ”mielipideterrorin” vastustajina, koska ”[i]roniselle asenteelle on vierasta ironian käyttö välineenä joidenkin totuuksien tai mielipiteiden esittämiseen”. Linda Hutcheonin (1995, 51) mukaan ironialle on luonteenomaista, että se on ristiriidassa vakiintuneiden lukkoon lyötyjen mielipiteiden kanssa.

Muecken (1970, 10) mukaan ironia ei ainoastaan ota erilaisia muotoja itselleen, vaan se on jatkuvassa muutoksessa. Nykyään ”ironia” merkitsee eri asioita eri ihmiselle, ja sillä ymmärretään eri asioita kuin vaikkapa 1500-luvulla. Ankersmit (1996, 165-166) tuo esille Thomas Mannin modernilta vaikuttavan ajatuksen siitä, ettei radikalismissa voi olla ironiaa, vaan ironia liittyy konservatismiin². Mannille konservatiivi on toimintaan suuntautuva henkilö (*vita activa*) ja radikaali päinvas-

² Ajatus perustuu siihen, että radikalistilla ei ole halua ajattelussaan sitoutua elämän epäjohtonmuokaisuuksiin ja monimutkaisuuksiin tai sosiohistoriallisen maailman lainalaisuuksiin. Ankersmitin Mann-tulkinnan mukaan radikalisti voi tästä syystä vain ”vandalisoida” maailmaa, toisin kuin ironikko, joka on vastuullisen ”luovaa”.

toin *vita contemplativa* suosiva (Ankersmit 1996, 163). Tämän mukaan Mannin luova politiikka on konservatiivista ja ironista.

Voidaanko tutkittavia teoksia ja niiden päähenkilöitä kategorisoida radikaali-konservatiivijaottelun mukaan? Tennilä näyttäisi täyttävän Ankersmitin radikalistille asettamat vaatimukset avoimella idealismillaan ja oman puolueensa johdon vastustamisellaan. Toisaalta Tennilän radikalismi on "keskiluokkaistunut" haaveiksi vallankumouksesta, mikä kylläkin suuntaa häntä enemmän *vita contemplativan* kuin *vita activan* suuntaan:

Varjoja ja rakkautta kertoo Chilen sotilasjuntan vastaisen liikkeen toiminnasta, ja viekin niin mukanaan että on jo aamupuoli yöstä kun havahdun lukemiseltani nukkumaan. (Tennilä 1995, 47)

Myöskin Donner mieltyy helposti radikalistiksi, joka tahtois kumota vallitsevat arvot omillaan. Donnerin "rinnakkaismaailma" kuitenkin jollain tavalla tarvitsee "tavallista" maailmaa toimiakseen. Donnerin maailma on eräänlainen saareke tavallisuuden meressä, josta käsin hän "pystyy - - tarkastelemaan todellisuutta tiettyssä määrin ulkoapäin, - -" (Donner 1995, 11). Donnerin suvusta hän pyrkii erotautumaan viittaamalla nuoruutensa vähäisiin käyttövaroihin (mt., 15). Mutta Donner kuitenkin erottaa itsensä oloonsa tyytymättömistä köyhistä korostamalla sitä että hänen tarpeensa olivat "äärimmäisen vähäiset" (mt.).

Alho ja Paasio leimautuvat helpoiten Ankersmitin konservatiivisiksi ironisteiksi, koska he eivät kovinkaan selvästi pyri välittämään mitään ideologista sanomaa. Heidän tarinansa keskittyy lähes yksinomaan kertomaan tietyistä heidän poliittisen uransa kannalta merkittävistä tapahtumista. Paasio esimerkiksi ei varsinaisesti kritisoi maassa vallitsevaa demokratiakäsitystä. Ainoastaan Helsingin ylimääräisen puoluekokouksen jälkeisessä pohdiskelussa hän pistää pienen piikin: "[D]emokratia [ei] täyty pelkällä muodolla. On oltava myös demokratian henki." (Paasio 1996, 115) Myös Alho haluaa säilyttää ja kehittää "kansalaisyhteiskuntaa",

joka toimivana on kuitenkin ”haavoittuvainen informaation suhteen”. Alho kokee politiikan tehtäväksi, ”Habermasin käsittein, toimia yhteiskunnan systeemin, ts. hallinnon ja päätöksenteon ja ihmisten arkielämisen, välittäjänä ja lähentäjänä”. (Alho 1997, 217)

Nykyironiaan kuuluu jonkinlainen itsereflektiivisyys, jonka vuoksi se pakenee sanoja, vaikka ironia (verbaalinen eli sanallinen ironia) useasti muodostuu niistä. Ironia pakenee myös määritelmiä. Jos väitetään, että ironia on sitä, että sanotaan yhtä mutta tarkoitetaan toista, ironia alkaa etsiä uusia muotoja ja ironisoida niitä asioita, joita sen oli määrä tarkoittaa. Ironia ironisoi lopulta itsensä, oman oikeutuksensa tulkintaan itsestään. Hilikka Summa (1996, 55) määrittelee ironian Kenneth Burken *tropologian* mukaan eräänlaiseksi ”perspektiivien perspektiiviksi”, ’metanäkökulmaksi’, joka kieltää jokaisen yksittäisen näkökulman oikeutuksen”. Tutkittavien teosten valossa Summan määritelmä pitää yhtäältä paikkansa, mutta toisaalta tekstit ”oikeuttavat” oman näkökulmansa, tarinansa. Silti kertomuksella ei ole (varsinkaan Alhon ja Paasion tapauksissa) merkittävää ja kauaskantoista tehtävää, vaan tarina ikään kuin kieltää oman laaja-alaisen merkittävyytensä.

Tutkittavien autobiografioiden perusolettamus on, ettei poliitikon (ihmisen) kaikki toiminta ja toimintaan vaikuttavat tapahtumat ole aktiivisesti hallittavissa. Kaikkeen toimintaan liittyy kontingenteja, satunnaisia, tekijöitä, jotka vaikuttavat joskus ratkaisevasti rationaalisen ja ennakoitavana pidetyn toiminnan tuloksiin. Arkipäiväisessä elämässämme joudumme kuitenkin elämään ikään kuin tapahtumat olisivat ennakoitavissa, jolloin satunnaisuudet ilmenevät usein *kohtalon ironiana*, jota myöhemmin nimitetään myös *ironiaksi ilman ironistia*. Kohtalon ironia (*Weltironie, irony of events, cosmic irony, irony of fate*) tai rouva Fortunan vaikutus asioihin tarkoittaa, että poliittisen toiminnan tulokset usein eroavat dramaattisesti aiotuista tuloksista. (Ankersmit 1996, 166). *Kohtalon* vaikutus, sattuma, on tunnustettu pitkään, mutta se on tulkittu ironiaksi vasta vähän aikaa (Muecke 1970, 70).

Sanallisen ironian ja tilanneironian väliin voidaan vielä sijoittaa *draamallinen ironia* (esim. Muecke 1970, 64). Sillä tarkoitetaan ironiaa teatterin keinoin, mutta myös yleisesti tilanteiden esittämistä ironisina. Voidaan ajatella, että useimmissa tilan-

teissa on potentiaalista ironiaa, joka saadaan esille käyttämällä sopivia tyylejä ja painotuksia sekä riisumalla ironian kannalta turhia elementtejä. (Renwall & Reunanen 1998, 6) *Draamallista ironiaa* esiintyy silloin, kun roolihahmo on tietämätön tilanteesta, jonka katselijat tietävät. Kun, esimerkiksi, Oidipus rukoilee Laiuksen (isänsä) tappajan kuolemaa, tappaa hän ironisesti itse Laiuksen. Katselijat tietävät, että Oidipus ei tiedä olevansa tappaja. Machiavelli on myös kunnostautunut tällä ironian alueella, josta osoituksena varsinkin *Mandragola*-näytelmä.

Platonin Sokrates-dialogien ”hyväuskoinen hölmö” –ironikko esittää yksinkertaisia ja näennäisen viattomia kysymyksiä, jotka kuitenkin pyrkivät paljastamaan asioista myös ominaisuuksia, jotka muuten olisivat jääneet huomaamatta. Sokraattisen dialogin ironisuus syntyy paradoksaalisista väitteistä, jotka ”samalla kertaa sekä pitävät että eivät pidä paikkaansa” (Renwall & Reunanen 1998, 6). Gregory Vlastosin (1991, 31) mukaan sokraattinen ironia poikkeaa tavanomaisesta ironiasta, ja hän kutsuukin sitä *kompleksiseksi ironiaksi*, joka ei yksinkertaisesti vain sano muuta kuin tarkoittaa.

Sokraattiselle ironialle on myös ominaista, ettei se pyri suoraan selittämään vaan jättää asiansa toisen osapuolen itsensä oivallettavaksi (Renwall & Reunanen 1998, 7). Kun Sokrates enempää selittelemättä sanoo dialogissa, ettei hänellä ole tietoa, mutta että ilman tietoa hän on kirottu, joudumme itse selvittämään mitä tämä saattaisi merkitä (Vlastos 1991, 44). Tutkimuksessa olleet tekstit ”kantavat” koko tarinansa ajan mukanaan eräänlaista salaisuutta, miten *Kafka*, *Murphy* tai *Laitos* todella liittyvät politiikkaan. Mahdollinen yhteys jää lukijan oivallettavaksi – vihjeitä tekstit toki sisältävät.

Vlastos (1991, 31) väittää, että kompleksisessä ironiassa se, mitä sanotaan sekä on että ei ole mitä tarkoitetaan. Kun esimerkiksi Donner nimittää eduskuntaa laitokseksi, hän ei tarkoita sitä yleisesti ymmärretyssä mielessä. Toisaalta hän esittää sanan *ad hoc* tarkoittaen paikkaa, jossa tapahtuu tiettyjä sille ”laitokselle” ominaisia asioita ja joka on ”oikeussuhteiden kokonaisuus jollakin yhteiskuntaelämän alalla, instituutio” (Nykysuomen sanakirja). Kirjan alkuosassa Donner palaa aikaan, jolloin hän suoritti siviilipalvelusta sairaalassa ja kirjoitti kirjaa *Terveenä sai-*

raalassa. Myöskin se kirja saa innoituksensa elämän ongelmista, ja senkin "[k]irjoittaminen on myös karsimista" eikä kaikkea voi sanoa suoraan (Donner 1995, 9).

Richard Rortyn *uudelleenkuvaailua* voidaan pitää eräänä ironian lajina, jossa "liberaali ironikko" kuvailee uudelleen *finalistisia sanastoja* (*final vocabulary*). Ironian kohteina ovat tällöin sanat, joiden arvoa ei yleisesti epäillä, kuten kirkko, vallankumous, Suomi tai kristitty. (Rorty 1989, 73) Rortylaisen ironian kohteina ovat kaikki sanastot, jotka eivät ole "vapaan keskustelun" tuloksia (mt., 84). Pahinta, mitä rortylaiselle ironikolle voisi sattua olisi, että hän jumittuu yhteen sanastoon. Siksi ironikon on luettava jatkuvasti, jotta hänen sanastonsa uusiutuisi. (mt., 80) Rortylainen ironia siis hakee "työkalunsa" kirjallisuudesta, jonka innovaatioiden tuominen "vapaaseen" keskusteluun pitää ironisen prosessin käynnissä. (Rortylaisesta ironiasta lisää kappaleessa 3.4.)

Tutkittavina olleet autobiografiat edustavat juuri sellaista kerronnan muotoa, jossa kuvaillaan tilanteita, jotka on mahdollista "virittää" ironiseen tilaan. Kuvailemalla uudelleen tapahtumia, jotka on jo kerran kerrottu, voidaan eri keinoilla luoda tarinaan ironinen vivahde. Myöhemmin tekstissä viitataan *peitettyyn ironiaan*, jonka mukaan jokaisen kirjallisen esityksen voidaan ajatella ironisesti kätkevän todelliset merkitykset.

Ironia ei kuitenkaan ole pelkästään verbaalisia tekoja tai tilanteita, jotka oivaltavan yleisön silmissä näyttäytyvät ironisina. Ironia voi ilmetä myös ei-verbaalisena, kuten kuvina, eleinä tai jopa olemuksena. J.P. Puro (1992, 26) puhuu eräänlaisesta *nonverballiikasta*, joka retorisenä taitona on vaikuttamassa siihen, miten viesti ymmärretään. *Nonverballiikan* tarkoitus on siis "muotoilla" puhtaan argumentaation vaikutusta puhujan kannalta haluttuun suuntaan. Pelkkä teksti voitaisiin esimerkiksi ymmärtää kirjaimellisesti, mutta mukaan liitetty sopiva kuva voi saada tekstin kuulostamaan epäilyttävältä.

[I]roniseen viestintätilanteeseen kuuluu ironisoija, ironian uhri, ironian oivaltava vastaanottaja ja naiivi vastaanottaja. Kaikki nämä osapuolet voivat olla läsnä ironisessa tilanteessa mutta kaikki eivät aina ole välttämättömiä. Lisäksi nämä samat osapuolet voivat esiintyä yhtäaikaa eri rooleissa riippuen ironisesta luennasta. Esimerkiksi ironian uhri voi hyvin oivaltaa tilanteensa, jolloin hän on myös 'oivaltava vastaanottaja'. (Renvall & Reunanen 1998, 11)

Ironinen teksti ja ironinen tulkinta osoittautuvat varsin monimutkaisen prosessin osatekijöiksi, joista ironia rakentuu. Hutcheon (1995, 12-13) päätyykin väittämään, että ironia paremminkin "tapahtuu" (happens) kuin tehdään. Ironista merkitystä ei ole ainoastaan sillä, mitä ei sanota ääneen eikä sanomatta jätetty ole välttämättä vastakkaista sanotulle. Ironia vain tapahtuu kommunikatiivisessa prosessissa ilman, että voisimme ironistina tai yleisönä "luottaa" ironiaan. Ironiassa tavallaan hyväksytään maailman ja sen tapahtumien hallittavuus hylkäämällä kommunikation johdonmukaisuus ja luotettavuus.

Koska ironia osoittautuu varsin monimuotoiseksi ja vaikeasti tavoitettavaksi ilmiöksi, on syytä määritellä se tutkimuksen kannalta järkevästi. Määrittely on tietysti aina jossain määrin mielivaltaista, mutta varmaankin välttämätöntä, jotta tutkimusanalyysia voitaisiin edes jossain määrin hallita. Toisaalta myös tutkimus voidaan ajatella tulkinnaksi ja Kari Palosen (1988, 15) "läpitulkinnanvaraisuus- ja tyhjenty-mättömyysteesin" mukaan jokainen tutkimus on lopulta kiistettävissä ja jokaiselle tutkimukselle voidaan esittää (ja varmaankin esitetään) vastaväitteitä ja vaihtoehtoja.

Jotta ironiasta saataisiin edes jonkinlainen "ote", määritellään ironia tässä tutkimuksessa narratiivissa ilmaistuksi *uudelleenkuvailuksi*, joka puolestaan ymmärretään eräänlaiseksi *itsepuolustukseksi*, vastaretoriikaksi, kuvailuille, jotka ovat kirjoittajiin kohdistuneet. Toisaalta tutkimuksen kannalta merkityksellisiä ovat *kohtalon ironia* ja *tilanneironia*, jotka esitetään teoksissa hallitsemattomina voimina, joiden ironian kirjoittajat (päähenkilöt) ovat havainneet, mutta heitä kuvailleet ihmiset

eivät. Teksteissä havaitaan kosmisuuden, kontingenttisuuden, vaikutus politiikkaan ja hyväksytään se osaksi toimintaa. Hyväksyminen johtaa tai jopa edellyttää itseironiaa, jotta toiminnan satunnaisuutta voisi "sietää". Yksilöiden toiminnan seurauksena saavutetaan aina jotakin enemmän kuin oli tarkoitus, ja yksilöt saavat aikaan enemmän kuin he uskalsivat toivoa (Ankersmit 1996, 166). Politiikka, jossa ironiaa tarvitaan, ei ole kausaalista, vaan politiikkaa, jossa F.R. Ankersmitin (1996, 170) mukaan *virtù* ja Fortuna kohtaavat.

Ironia on kykyä kyseenalaistaa tapa, millä puhutaan ja, millaiset ehdot puheelle asetetaan. Eräitä ehdollistuksia: ketkä osallistuvat, ketkä otetaan vakavasti, mistä ja miten puhutaan (esim. määrät, luvut, tekninen sanasto valikoivat puhujat). Aiheet puhetilanteissa on yleensä luokiteltu jo etukäteen. - Diskurssin ehdot tulisi voida kyseenalaistaa. Kirjailijana ironikko paljastaa "virallisten" tarinoiden kuvauksien ohuuden ja sepitteellisyyden. Kirjoittaja politisoi tekstillään kommunikaation ehdollistumia, jotka määrittelevät kommunikaation "reunaehdot". Vallitsevat tarinat saavat kilpailijoikseen uusia tarinoita, jotka eivät taistele samoilla aseilla kuin vanhat. Tällainen retoriikka yhdistää, kuten McPhail (1996, 154) väittää, kaksi erillisiksi oletettua asiaa painottamalla sekä elämän *vakavia* että *retorisia* ideaaleja, ja ymmärtämällä samalla, miten ne täydentävät toisiaan. Donner sijoittaa itsensä muodollisten poliittisten toimintatapojen ulkopuolelle kyseenalaistamalla kokemuksellaan konventionaalisen politiikan mahdollisuudet:

- - kahdeksan eduskuntavuotta, katoaa hiljaa tuuleen, hajoaa olemattomiin kuten päätökset, jotka yhtä hyvin joku toinen olisi voinut tehdä. Havel puhuu tänä vuonna (Wellingtonissa) kauniisti haasteista ja mahdollisuuksista, joita politiikka tarjoaa älymystölle. Ehkä hän uskoo niihin. Annan hänen pitää uskonsa. (Donner 1995, 122)

Ironia ajatellaan myös *elämänasenteeksi*, koska ironia liittyy oivallukseen maailman kontingenttisuudesta, josta huolimatta on toimittava *ikään kuin* maailma olisi hallittavissa. Tutkimuksessa ei kuitenkaan oleteta, että ironia olisi aina intentionaalista, vaan ironinen "itsepuolustusliike" saattaa "tapahtua" ikään kuin itsestään, kun

ironia on tullut osaksi kirjoittajan jokapäiväistä elämää. Silti ironia luo ympärilleen poliittista lisätilaa, jossa päähenkilö voi toimia saamastaan ”häviäjäleimasta” huolimatta. McPhailin (1996, 117) mukaan tällainen oli ominaista sofistiselle, päinvastoin kuin sokraattiselle, retoriikalle, joka on *aretç*, johon olemme kaikki kykeneviä riippumatta syntyperästämme tai sosiaalisesta statuksesta. *Aretç* voidaan ymmärtää kyvyksi luoda ympärilleen *tilaa*, jossa toimia.

Koska tässä tutkimuksessa keskitymme autobiografioihin, joita on pidettävä ainakin jossain määrin harkittuina ja tarkoitushakuisina tuotteina, hylätään ajatus tiedostamattomasta ironiasta. *Aretç*n kaltaista mestarillista ironiaa voidaan toki kuvata autobiografiassa, jolloin se toimii osana tarinaa. Samoin satiirisiksi tulkittavia kohtia voidaan pitää osana tarinaa, joka kuitenkin voi näyttäytyä ironisena kokonaisuutena.

3.2. Miten tunnistaa ironia tekstistä?

Vaikka ironian määritelmästä päästäisiinkin yksimielisyyteen, on ironian tunnistaminen vähintään yhtä vaikeaa. Ironia syntyy vuorovaikutuksessa, mutta se tajutaan ensisijaisesti yksityisesti, jolloin kokemustaan ei tarvitse perustella (Renvall & Reunanen 1998, 5). Ironia jää eräällä tavalla ironikon ja oivaltavan yleisön väliseksi salaisuudeksi. Ironian tunnistamista voidaan helpottaa lajittelemalla sitä tai etsimällä vihjeitä kontekstista, jossa ironia syntyy tai jossa se ilmenee. Tässä tutkimuksessa taustatieto rajoitetaan tietoisesti ”yleiseksi” tiedoksi, joka on jokaisen ”valveutuneen” tiedotusvälineiden seuraajan tavoitettavissa. Silti on syytä tarkastella myös teoreettisesti, miten ironia on tunnistettavissa.

Ironia merkitsee yleisesti ristiriitaa ilmaisun ja havaitun todellisuuden välillä, Muecke väittää. Ironialla on kuitenkin erilaisia muotoja, ja se kehittyy koko ajan. Nykyisessä yhteiskunnassa, jossa kommunikoidaan monella tavalla, ”ironia” merkitsee eri asioita eri ihmisille. (Muecke 1970, 10) Siksi ironikko joutuu antamaan

entistä selvempiä *vihjeitä* tekstinsä ironiasta, jotta hän saa intentionsa riittävän hyvin esille. Käsiteltävässä aineistossa *vihjeet* siitä, ettei tekstiin pidä suhtautua liian vakavasti, annetaan jo kirjojen kansissa. Jotta ristiriitainen ja kaksijakoinen "tunnelma" saataisiin yleisössä aikaan, "[i]rony needs *both* the stated *and* the unstated - -" (Hutcheon 1995, 61). Ironikko näyttää valitsevan *sekä* välittämänsä todellisuuden *että* hylkäämänsä tai lausumattoman todellisuuden.

Tutkimuksen kannalta on tietysti tärkeää, että pystyy jollakin tavalla määrittelemään, mikä on ironista ja mikä taas ei ole. Tulkinta on vaikeaa ja yksimielisyyttä siitä, mitä pidetään ironisena, on varmaankin vaikeaa saavuttaa. Tarvitaan jonkinlaisia tietoja tapahtumien tai asiointilojen kontekstista, jotta tulkinta olisi mahdollista. Esimerkiksi tieto siitä, että joku on tyhmyyttään sukeltanut tyhjäan uimaltaaseen, ei vielä tee tapahtumasta ironista. Mutta jos tiedämme lisäksi, että sukeltaja olikin uimaopettaja, on tilanne aivan toisenlainen. Toisaalta yleisön hyväksyttävä ironinen tulkinta ainakin yhdeksi mahdolliseksi tulkinnaksi. (Väliverronen 1998, 2)

Tässä työssä käsiteltävät politiikkaan "sukeltavat" henkilöt ovat kaikki ammattilaisia (Donner?), joiden pitäisi tietää miten syvää altaassa on. Tapahtuneet törmäykset ovat sinänsä huvittavia, ehkä ironisiakin. Mutta työssäni pyrin löytämään ironian, joka kumpuaa törmäyksen jälkeen. En kuitenkaan väitä, että "törmäys" olisi syynä ironiseen asenteeseen, vaan väitän, että yksilön negatiivinen määrittely ulkoapäin halutaan kuvailla uudelleen, mikä jo sinänsä on ironinen prosessi. Poliittiseen pelin metaforan voidaan sanoa vaihtuvan leikin metaforaksi ironisessa uudelleenkuvaailussa, kuten Terho Pursiainen (1997, 13) väittää pohtiessaan eettisten sääntöjen universaalisuutta. Johan Huizingaa mukaillen Pursiainen määrittelee leikin, "kepeän" suhtautumisen "vakaviin" asioihin, *todellisuuskuplaksi*, jonka moraalisaäntöihin "leikkijä" voi itse vaikuttaa (mt., 13).

Donner (1995, 61-62) esimerkiksi myöntää tekstiensä tarkoitushakuisuuden ja retorisuuden sekä ironisuuden sen alkuperäisessä merkityksessä:

Väittämällä, etten ollut saanut mitään aikaan, yritin palauttaa keskustelun muutamaankin yksinkertaiseen tosiseikkaan, - -.

Donner siis oivalsi, että väitteillä, jotka eivät välttämättä vastanneet hänen omaa käsitystään, voitaisiin vaikuttaa asioihin. On syytä olettaa, ettei Donner ole suhtautunut välinpitämättömästi oivallukseensa kirjoittaessaan kirjaansa. "Laitos" ei ole sattumalta laitos, vaan sillä on oma merkityksensä tarinassa. Yksittäisenä ironisena "pilkahduksena" Donnerin tekstissä on hänen käsityksensä "pätevydestä" eduskuntaan pääsemisen edellytyksenä. Donner esittäytyy pätevyksiä vailla olevana julkisuudesta elävänä henkilönä. Pyrkiminen on hänelle vierasta, koska asiat hoituvat, kun vain pysyttelee julkisuudessa. Donnerin "laitos" suosii onnenonkijoita ja yhteiskunnallisesti kehittymättömiä yksilöitä.

Minua itseäni auttoi pitkäaikainen julkinen elämä, eikä minun tarvinnut miettiä, olinko "pätevä" vai en. (Donner 1995, 91)

Samoin Alho tunnustaa ymmärtävänsä, miten julkisuutta voidaan käyttää omien tarkoitusperien saavuttamiseen ja on valmis myös itse "pelaamaan" julkisuudella. Suomen markan Erm-kytkennästä käydyssä keskustelussa Alho koki, että hänen sanomisiaan oli tulkittu *Karjalaisessa* virheellisesti, kun lehdessä markan Erm-kytkentää edeltävänä viikonloppuna otsikoitiin, että Alhon kanta kytkentään on muuttunut aikaisempaa pidättyväisemmäksi, vaikka se ei ollut hänen varsinainen sanomansa (Alho 1997, 117). Hän päätti kuitenkin käyttää "tulkitsijoita" hyväkseen.

Laitoin - - piruuttani seuraavana päivänä lehdistölle samansisältöisen referaatin, kuin mitä Karjalainen-lehden jutussa oli. Vaihdoin vain kappalejärjestystä. Ja se uutisoitiin täsmälleen päinvastoin: "Alho ei näe estettä Erm-kytkennälle". "Practical joke" upposi juuri niin kuin olin arvellutkin. (Alho 1997, 117-118)

Boothin mukaan periaatteessa jokainen kirjallinen tekstiyhteys on ironinen, koska se painottaa ja laaduttaa jokaisen sanan, ja samalla se vaatii lukijaa päättämään merkityksiä, jotka eräässä mielessä eivät ole sanoja sinänsä: kaikesta kirjallisesta merkityksestä tulee *peitetyn ironian (covert irony)* muoto - tarkoituksellinen tai ei (Booth 1975, 7). Useasti kirjailija myös sanoo vähemmän kuin tarkoittaa, ja lukijan tehtäväksi jää tulkita asiayhteydet, niin että mahdollinen ironinen momentti paljastuisi ("sataa"-verbi lausahduksena voi saada ironisen merkityksen kaiken muun tapahtuneen huippuna).

"Is it ironic?" Miten tunnistaa ironinen lausuma? Millaisia vihjeitä tekstistä olisi etsittävä? Johtopäätökset voidaan tehdä esimerkiksi kirjailijan implisiittisistä normeista perusteena teksti tai etsiä ulkoisia vihjeitä kirjailijan oletettavista intentioista: 1) suorat kirjailijan antamat vihjeet; 2) tahalliset virheet; 3) ristiriitaiset tosiasiat työssä; 4) tyylien ristiriita; 5) uskomusten konfliktisuus. (Booth 1975, 53-86) Toisaalta esimerkiksi vieraan etnisen ryhmän ironian oivaltaminen voi kestää kauan, kuten Gabriel Torres (1997, 21) huomauttaa tutkimuksessaan meksikolaisten tomaattityöläisten ironiasta.

Mediaa mielipide palvelee paljastuksina, jotka voidaan liittää henkilöihin, joista median kuviteltu kuluttaja on kiinnostunut. Tutkittavien autobiografioiden päähenkilöt vastustivat median mielipideterroria, mikä myös ilmeni ironiana, kuten Alhoa voidaan tulkita: "Kyllä meilläkin skandaaleja pitää olla, että olisimme tosi kansainvälisiä" (Alho 1997, 56). Toisaalta median "myllytys" saatettiin sublimoida eräänlaiseksi initiaatoritiksi, johonka jokainen tosipoliitikko joskus joutuu. "Olin ensimmäistä kertaa ollut oikein kunnolla valtakunnallisessa mediasirkuksessa. - - Ainoa ohje oli, ettei pitäisi kommentoida yhtään mitään." (Alho 1997, 59)

Myös Donner näyttää huomaavan politiikan ja siihen liittyvän kommunikaation vajavaisuuden ja älyllisen epäilyn puutteen. Hallintoon kuuluva "dialektiikka" vaatii hallitusta profiloitumaan suhteessa edelliseen hallitukseen. Donnerin mukaan tämä noudattelee tuttua kaavaa, jolla asiat julkisesti ilmaistaan. Tärkeintä on oman mielipiteen saaminen julkisuuteen, ei sen sisältö.

Älyllinen epäily, epävarmuus, kyseenalaistaminen ja itseironia eivät ole politiikan keskeisiä ominaisuuksia. Vastakohtia on suurenneltava, jotta oma mielipide näkyisi kirkastuneessa valossa. (Donner 1995, 34)

Tennilä puolestaan pitää ministeriöiden virkamiehiä syypäinä poliitikkojen älyllisyyden alennustilaan. Päätökset tehdään käytännössä jo valmisteluvaiheessa, eivätkä edes ministerit pysty paljon vaikuttamaan virkamiesten valmistelemiin asioihin. ”Käsikirjoittajat pysyvät, repliikkejä lausuvat näyttelijät vain vaihtuvat”. (Tennilä 1995, 160) Eri asia on kuitenkin se, voiko Tennilän teosta pitää tyyliltään ironisena. Onko Tennilä ironikoksi liian vallankumouksellinen vai niin konservatiivinen, ettei ironiaa helposti oivalla?

Ironikko ei vain sano jotain kohteestaan, vaan hän sanoo myös jotain itsestään ja maailmasta.

Theophrastus’ “Character” of the ironist shows him not as someone accomplishing clear rhetorical purposes in the world by the controlled use of stable irony but as a man whose irony is his character and for whom the establishing of his character is inseparable from his rhetorical purposes. (Booth 1975, 139)

Esimerkiksi Donner kirjassaan ironisoi sen, minkä eteen hän ”uhrasi” kahdeksan vuotta elämästään. Hän teki sen tyhjäksi ja uudelleenkuvailli tapahtumat. Samalla hän kuitenkin uudelleenkuvailli myös itsensä kirjoittamisella, joka on ”se tärkein”. Ironisen puheen tarkoitus on tällöin, kuten J.G.A. Pocock (1984, 35) huomauttaa poliittisista puheakteista, ”vapautua” itsensä kohdistuneista kuvailuista määrittämällä itsensä uudelleen. Kuvailu tekee kuvailun kohteesta eräänlaisen esineen, jota voidaan määritellä kuin hän ei olisi toimiva subjekti. Uudelleenkuvaailussa prosessi kääntyy päinvastaiseksi, jolloin kirjoittaja voi manipuloida tapahtumia uudelleen parhaaksi katsomallaan tavalla. Tällainen puhe ei ole välttämättä kaksisuun-

taista kommunikaatiota, vaan sitä voidaan Pocockin (1984, 35) mielestä pitää "terapeuttisena" puheena itselle:

Essentially, I am talking about myself to myself, and if I say anything to him it is probably said in order that I may hear myself denouncing him. I cannot be engaging him in dialogue if I am engaged in destroying him or transforming him into something other than he is. If, in making myself other than a slave, I am making myself other than a thing. I am liable to find that this involves treating him as a thing, or at any rate a third person or alter.

Ironia voidaan siis tunnistaa hyvin monella tavalla. Yhtäältä voidaan sanomaa tarkastella kontekstiinsa (takaisku poliittisella areenalla, luopuminen, ...) sidottuna ja löytää ironinen pointti syntyvässä vastakkainasettelussa. Toisaalta tekstin sisäiset elementit saattavat paljastaa kirjoittajan "intentiot", eli ironia on kirjoitettu sisään tekstiin. Ironinen lataus voi syntyä myös tekstin ja sen tilanteen välillä, jossa tekstiä luetaan. Mahdollista on myös ilmaista ironinen intentionsa lukijalle, niin ettei hänen tarvitse sitä erityisesti ottaa selville vaan teksti voidaan lukea suoraan jonkin asian ironisointina (esim. Dye & Zeigler: *The Irony of Democracy*³).

Loppujen lopuksi ironialle ei pystytä asettamaan mitään selviä tunnusmerkkejä: se vain *tapahtuu*, ja sen oivaltaa jos on oivaltaakseen. Näin siitäkin huolimatta, että varsinkin valtaan yhdistettynä ironiaa voidaan käyttää "aseena", kuten Linda Hutcheon (1995, 9) huomauttaa. Mutta tietoisestikin käytettynä ironia on epävarma ase, koska oivaltavaan yleisöön ei välttämättä voi "luottaa", jolloin ironia jää realisoitumatta eli se ei *tapahtu*. Luku sinänsä ovat "on ironista, että -" -argumentit, joilla pyritään tietoisesti osoittamaan, että olemme havainneet johonkin liittyvän ironian ja haluamme kertoa sen jostain syystä myös muille. Ironia ja sen tulkinta ovat Donnerin tekstiä lainaten "[y]ritys erään tilanteen kuvaamiseksi" (Donner 1995, 13).

---

³ Dyen & Zeiglerin ironisointi kohdistuu amerikkalaiseen poliittiseen järjestelmään ja selittää sitä demokration elitistiteorialla.

3.3. Mr Murphy ja Kafka

3.3.1. Rouva Fortuna oikkuilee

Muecken mukaan omana ironian lajinaan voidaan pitää *ironiaa ilman ironistia*, jossa tapahtumiin vaikuttaa puolipersonallinen voima, *kohtalon ironia (Irony of Fate)*. Ihminen toiveineen, pelkoineen ja pyrkimyksineen on ristiriidassa pimeän, arvaamattoman kohtalon kanssa. Ihminen tavoittelee rationaalisina pidettyjä asioita tietämättömänä siitä, että hän on jatkuvasti alltiina kohtalon oikkuille. (Muecke 1970, 23) Varsinkin Paasion ja Alhon kirjoissa ironia nousee kohtalon, jonkin hallitsemattoman, dramaattisesta vaikutuksesta jokapäiväiseen elämään. Tämän dramaattisen tai traagisen ironian oivaltaminen johtaa verbaaliseen, sanalliseen ironiaan, jolla pyritään lievittämään kohtalon vaikutuksia.

Sekä Alhon että Paasion tarinassa inhimillisiin asioihin ja tapahtumiin vaikuttaa yliinhimillinen voima. Alho nimittää tätä voimaa *Kafkaksi* ja Paasio *Mr Murphyksi*, mutta kumpikin kuvailee sen melko samantapaiseksi. *Kafka* ja *Murphy* toimivat ihmisten elämässä samaan tapaan kuin Quentin Skinnerin (1978, 95) Machiavellitulkinnan *Fortuna*⁴, jota voidaan yrittää hallita, mutta tulos on yleensä epävarma.

---

⁴ Quentin Skinnerin (1978, 95) mukaan Machiavellin *Fortuna* on suhteessa *virtù*-käsitteeseen. Jos ihmisten *virtùn* määrä vähenee, niin fortunan määrä taas vastaavasti lisääntyy. *Fortunan* satunnaisuutta voidaan vähentää ottamalla tapahtumat "omiin käsiin", toimimalla niin, että toimintaamme luonnehtii *virtù*. *Fortunan* täydellinen hallinta *virtùn* avulla on kuitenkin utopia, johon voidaan pyrkiä mutta jota ei koskaan saavuteta.

Fortuna näyttäytyy Skinnerin (1978, 95) mukaan Machiavellin teksteissä naisellisena ja oikukkaana voimana, jonka käyttäytymistä ei voida ennustaa. Se voi olla suosiollinen, mutta myös epäonnea aiheuttava. *Fortunan* ja *virtùn* välillä vallitsee niiden vastakkaisuudesta johtuen jatkuva kamppailu, eikä sen vaikutuksesta pääse täysin eroon, vaan se on vaikuttava voima, joka "ohjaa ja sekoittaa ihmisten toimia". *Fortuna* siis näyttäytyy ensisijaisena toimijana, eikä *virtù* voi muuta kuin yrittää minimoida *fortunan* vaikutusta maailmaan.

Skinnerin (1987, 95) mukaan roomalaiset olivat jumalallista fortunaa Jupiterin tyttärenä, mikä takasi *fortunalle* mahdollisuuden vaikuttaa ihmisten elämään omaan oikukkaaseen tapaansa. "Oikkuiluun" ei kuitenkaan tarvinnut ainoastaan sopeutua, mikä näkemys ei voinut olla vaikuttamatta Machiavel-

Alho ja Paasio ikään kuin unohtavat välillä *Kafkan* ja *Murphyn* olemassaolon ja koettavat toimia aivan kuin kuka tahansa omiin kykyihinsä luottava ihminen. Tällainen itseluottamus kuitenkin säännöllisesti kostautuu, kun *Fortuna* muistuttaa olemassaolostaan.

Alhon ja Paasion *Fortuna*-käsitykset poikkeavat toisistaan sikäli, että Alholla se on luonteeltaan aggressiivinen ja kauttaaltaan negatiivinen voima, joka ”tuppautuu” tilanteisiin, joissa sitä ei kaivata. Paasion *Murphy* näyttäytyy leikkisänä ja positiivisempana kuin *Kafka* mutta kuitenkin oikukkaana. Lisäksi Paasion *Fortuna* mieltyy, miehisestä esikuvastaan huolimatta, naiselliseksi voimaksi, jota ei voi ennustaa, mutta jonka kanssa voi kuitenkin elää. Alhon ”fortuna” puolestaan on maskuliinimpi kuin Paasion, jäykkä ja vaativa eikä lainkaan leikkisä. Se ilmestyy tarinaan usein juuri silloin, kun Alhon oma naisellisuus pääsee valloilleen ohjailemaan politiikan tekoa. Yleisestikin Alhon politikointia varjosti maskuliininen *kafkamainen* tunnelma, joka rajoitti hänen impulsiivista tapaansa toimia. Alho esimerkiksi epäonnistuu yrittäessään toimia ”talousteoreetikkona”:

Tyhmyyttäni annoin koko talouspoliittiselle ajattelutavalleni teoreettisen nimen. Tämä taisi johtua yksinkertaisesti siitä, että minut oli juuri muutama kuukausi sitten todistettu talouspoliittisesti kykenemättömäksi ja uskoin tarvitsevani näkemykselleni teoreettistakin tukea. Mutta eihän sairaanhoitajan oleteta tietävän yhtään mitään talousteorioista. (Alho 1997, 105)

3.3.2. Kafka tuppautuu politiikkaan

Kafka ”vieraili” Alhon kirjassa varsin säännöllisesti tekstin edetessä. Tapahtumat vyöryivät eteenpäin ilman, että päähenkilö kykeni niihin vaikuttamaan. Alhon hy-

---

liin, vaan myös roomalaiset katsoivat voivansa vaikuttaa ”kohtaloonsa”. Myös tutkittavissa teoksissa rouva Fortuna korvasi usein byrokraattisen laskelmoinnin ja syy-vaikutus-ketjuun luottamisen. Rouva Fortuna ikään kuin vapauttaa päähenkilön pohtimasta epäonnistumisiensa ”maallisia” syitä.

väuskoisuutta ei palkittu vaan päinvastoin hän joutui kärsimään siitä yhä uudelleen. Alhon oma moraalit on usein ”törmäyskurssilla” oikeusnormien ja muodollisen päätöksenteon kanssa, ja hän toteaa, että ”[j]uridiikka ja moraalit ovat vaikea yhdistelmä” (Alho 1997, 165). Erityisesti suhteet johtaviin virkamiehiin Alho esittää ongelmallisina, eikä hän pääse perille virkamiesten toimintaa ohjaavista lainalaisuuksista. ”Hyväuskoinen hölmö” joutui useasti johtavien virkamiesten ja poliitikkojen mielivallan kohteeksi.

Kafka tunki oikeuskanslerin huoneeseen ikkunanraoista. Pääjohtaja [Sirkka] Hämäläinen pyysi oikeuskanslerilta tavan takaa vahvistusta sille, ettei hän ollut toiminut juridisesti väärin kertoessaan pankkivaltuutetuille minun vuotaneen tiedot. - - Suorasukaiseen tyyliini kysyin Sirkalta, miksi ihmeessä hän ei soittanut minulle ja kysynyt, olenko toiminut niin tyhmästi kuin hän epäili. - - ”kun olet lukenut lausuntoni, ymmärrät.” - - Kun hän [Hämäläinen] tulee vaikenemaan oikeuskanslerin luvalla, minulla ei ole mitään mahdollisuutta selvittää. (Alho 1997, 137-138)

Kafka tuppautui Alhon elämään usein myös erilaisten viestimien kautta. ”Kännykkä soi” (mt., 90, 153) pahaenteisesti tai radiossa kerrottiin jostain, jota kirjoittaja ei ollut osannut aavistaa ja kuuli silloin ensimmäistä kertaa. Myös faksien tekniikan varaan jättäytyminen antoi Kafkalle mahdollisuuden sotkea suunnitelmat (mt., 47). Jopa ovikellon sointi saattoi panna alulle tapahtumien hallitsemattoman vyöryn (mt., 19) Varsinkin lehdistöä Alho kuvaa arvaamattomaksi ja kafkamaisen olon tuojaksi.

Tennilälle (1995, 126) Kafka on sen sijaan ”ihmeellisen nerokas kirjailija”, joka kirjoissaan ”osasi kuvata tsaarin ajalta periytyneen suomalaisen byrokratian vaikeutta Suomessa - - koskaan käyntykään”. Tennilä on kertomassaan tarinassa koko ajan läsnä, eikä tarinan tueksi luoda mitään, millä ei olisi reaalista olemassaoloa, jos sellaiseksi ei lueta Tennilän etelä-pohjoisenjakoa. Päähenkilö kokee epäonnistumisistaan ja kokemistaan epäoikeudenmukaisuuksista ”oikeita” tunteita, joihin hän

itse kykenee vaikuttamaan: ”Raivari häipyä vasta, kun käyn hiihtämässä parinkymppien lenkin” (mt., 126).

3.3.3. Mr Murphyn teesit

Paasion ”vieraalta” Mr Murphylta puuttuu kafkamainen synkkyys ja unenomaisuus. Paasion Murphy on paremminkin veijari, pikku kepposten tekijä, joka tosin pystyy parhaimmillaan sekoittamaan isojakin asioita. Heti kirjansa alussa Paasio tunnustaa toimivansa Mr Murphyn ”hallitsemassa maailmassa”, johon jokaisen on syytä oppia sopeutumaan (Paasio 1996, 5). Paasion Murphy on lähes jatkuvasti läsnä ikään kuin opettamassa omalla ironiallaan oppilastaan sietämään elämän satunnaisuuksia.

Paasio esittää kirjassaan 14 erilaista ”Murphyn” lakia, joiden tarkoitus on varmaankin luonnehtia kyseisen jakson tapahtumien opetusta ja asettaa tapahtunut ironiseen sekä kosmiseen viitekehykseen.

[1] *Mikään ei ole niin helppoa kuin miltä näyttää. (Murphyn lain seurauslaki)* (Paasio 1996, 5)

Teesinä edellinen pyrkii sanomaan, ettei ylipäätänsä kannata uskoa siihen, mitä ensin kokee. Paasion kuvaama maailma on aina erilainen kuin mitä kuvauksesta voidaan päätellä. Tämä valmistaa myös lukijaa tulevaan lukukokemukseen, jota ei kannata suhtautua kovin sanatarkasti. Toisaalta ”laki” voidaan ajatella Paasion näkemykseksi poliitikon vaadittavista ominaisuuksista. *Virtù*a tarvitaan voittamaan Fortunan valta, kuten Skinner (1978, 186) asian esittää.

[2] *Sisu menee kaulaan, pupu housuihin, sormi suuhun, tukka tuuleen ja haastattelija henkilökohtaisuuksiin. Menemisen laki. (Paasio 1996, 8)*

Tämä aloittaa kertomuksen erivärisistä kengistä, joista tuli poliittinen ongelma, vaikka Paasio pitikin kenkiään aluksi yksityisasianaan. Elämä on sittenkin liian satunnaista hallittavaksi täydellisesti vaikka omaisimme hyvinkin vahvan *virtùn*. Skinner (1978, 96) lainaa Machiavellia, jonka mukaan onnellisuutemme suurimmat esteet ovat "the waves of the times and the impetuous flood of fortune".

[3] *Mitään ei voi sanoa niin selvästi, että kaikki ymmärtäisivät. Chisholmin laki. (Paasio 1996, 11)*

Paasio joutuu hyväksymään sen tosiasian, että päättäjien ja kansan välillä on eräänlainen kuilu. Kaikkea, mitä "kulisseyssä" puhutaan ei kannata julkistaa, koska väärinymmärtäminen on liian ilmeistä. Toisaalta kommunikaatio on aina problemattista eikä koskaan toteudu ideaalisena. *Virtua* tarvitaan hallitsemaan *fortunan* aiheuttamia olosuhteita ja poliittisessa mielessä hallitsemaan "massoja" valtion kohdatessa vastoinkäymisiä. *Virtu* on eräänlaista retorista kyvykkyyttä argumentoida "oikein" tilanteessa kuin tilanteessa. Ja toisaalta *virtu* on kykyä käyttää tilanne, tilaisuus (*occasione*) hyväkseen.

[4] *Tapahtui mitä tahansa, yritä näyttää siltä kuin se kuuluisi käsikirjoitukseen. Näyttelemisen ensimmäinen sääntö. (Paasio 1996, 14)*

[5] *Ei ole niin pientä asiaa, etteikö sitä voisi paisuttaa yli mittasuhteidensa. Ruckertin laki. (Paasio 1996, 33)*

[6] *Jos olet epävarma, valitse ehdottoman vakuuttava sanamuoto. Finaglen sääntö. (Paasio 1996, 55)*

[7] *Kun laitat päälle oikean puvun, roolin näytteleminen sujuu itseltään. Elyn laki.* (Paasio 1996, 78)

Machiavelli-tulkinnassaan Skinner huomauttaa, että Ruhtinaalla ei tarvitse olla kaikkia "hyviä ominaisuuksia" vaan riittää, että hän näyttää omaavan ne kaiken aikaa (Skinner 1978, 132). Murphyn hallitsemassa maailmassa yksilön kyky "pelata" asioilla ja tapahtumilla on ensiarvoisen tärkeää poliitikolle. Paasio vihjaa yleisesti poliitikoille asetettuihin vaatimuksiin, joihin hän itse ei aina ole pystynyt.

[8] *Älä usko ihmeisiin vaan pane kaikki niiden varaan. Finaglen sääntö.* (Paasio 1996, 83)

Paasio tunnustaa tässä rouva Fortunan ylivoimaisuuden rationaaliseen päämäärähakuisuuteen verrattuna. "Kaikilla matkoilla sattui muutakin kuin mitä virallisen ohjelman mukaan olisi pitänyt sattua." (Paasio 1996, 83) Tätä "muuta" painotetaan Paasion kertomassa tarinassa varsin paljon. Paasion politikoinnissa kontingenttien tapahtumien merkitys korostuu, ja hän itse *ikään kuin* hyväksyy tilanteen osaksi elämäänsä. Vaikka *fortunan* avulla hankittu kunnia ei olisikaan niin "arvokasta" kuin *virtùn* avulla hankittu, kuten Skinner (1987, 120) toteaa, on se silti reaalinen ja käytännöllinen vaihtoehto politikoida. *Fortunan* olemassaolon hyväksyminen säilyttää toivon vaikka *virtù* ei olisikaan riittänyt toteuttamaan pyrkimyksiämme. On aina mahdollista, että *fortuna* alkaa osoittaa suosiollisuuttaan ja tarjoaa uuden mahdollisuuden. Suurimman pettymyksen ja epäonnentunteen vastavoimana on aina läsnä toive onnistumisesta, joka on *fortunan* vallassa sekkin.

"Ajattelemisesta oli taas haittaa", toteaa Paasio (1996, 84) pukuvalintansa epäonnistuttua. Toteamus näyttäytyy ironisena ja *kompleksisena*, koska Paasiokaan ei voi hylätä luopua uskostaan rationaaliseen ajatteluprosessiin, jos aikoo jatkaa toimintaansa yhteiskunnassa. Paasion kokemukset Mr Murphyn hallitsemassa maailmassa ovat *ikään kuin* ristiriidassa rationaalisuuden kanssa. Voitaneen väittää,

että Paasio pyrkii sijoittamaan *kokemukset* paremminkin *privaattiin* kuin *julkiseen* maailmaan. Toiminnan satunnaisuudesta johtuvissa poliittisissa kriisitilanteissa toiminta näyttää hakeutuvan *privaateiksi* luokiteltaviin paikkoihin, joissa "[a]ction produces its actors", kuten Bonnie Honig (1993, 120) toteaa.

[9] *Parempi kauhea loppu kuin loputon kauhu. Matschin laki.* (Paasio 1996, 90)

Tässä luvussa Paasio kertoo, miten hänet "tuomittiin" ja sitten erotettiin puolueen puheenjohtajan tehtävistä. Paasion "hyväuskoisuus" ja idealistinen luottamus keskustelemaan demokratiaan autoritaarisen johtamistavan sijasta aiheuttivat hänelle jatkuvia vaikeuksia. Jos turvataan voimakkaaseen johtajaan, jää yksilöiltä, Paasion (1996, 103) mukaan, "ajattelemisen vaiva vähemmäksi". Tämä kommentti vahvistaa edellisen ajattelun väheksymisen ironiaa. Paasion kannattama demokratia "vaatii aikaa", jolloin ajatellaan ja keskustellaan (mt., 104) "Aika on demokratian hinta" (mt., 104).

"Loputon kauhu" merkitsi Paasiolle sidottuna olemista prosessiin, jota hän itse ei voinut enää hallita, koska prosessi "eli omaa elämäänsä". Työstä oli "kaikonnut työn ilo" ja luopuminen merkitsi jo kaivattua vapautumista jatkuvista ulkoapäin tulevista määritelmistä, jotka kohdistuivat Paasion persoonaan.

[S]ain kirjeen Esko Niskaselta, joka kehotti olemaan taistelematta. Saattaisin voittaa, mutta saattaisin hävitäkin. - - Vastasin Eskolle päätyneeni samaan tulokseen. Muut saisivat nyt yrittää. (Paasio 1996, 113)

Skinnerin (1987, 157) Machiavelli-tulkinnan mukaan poliittisen vapauden säilyttäminen on ruhtinaalle sekä vaikeaa että ensisijaisen tärkeää hänen toimintansa kannalta. Vaikka *fortuna* kohtelee miten sattuu eikä *virtù* aina tahdo riittää, on huolehdittava omasta turvallisuudestaan. Vapauden säilyttäminen näyttäytyy kor-

keimpana arvona ohittaen konventionaalisen moraalien velvoitukset. "By the 'liberty' he [Machiavelli] means first of all independence from external aggression and tyranny" (Skinner 1978, 157). Luopuminen on Paasiolle keino hankkia takaisin menetetty vapaus ja säilyttää jonkinlainen omanarvontunto, joka heikkeni, kun hän puheenjohtajana koki "olevansa puolueen turvallisuudelle - - vahingollinen" (Paasio 1996, 115).

[10] *Jos haluat vihamiehen, tee jollekin palvelus. McClaughryn lisäys Jonesin mottoon.* (Paasio 1996, 116)

Paasio palaa aikaan, jolloin hänestä tuli puolueen puheenjohtaja, mikä käynnisti prosessin, jossa Paasiosta piti tehdä ministeri. Kalevi Sorsa luopui ulkoministerin paikasta, mutta pyysi Paasiolta tukea pyrkiessään eduskunnan puhemieheksi. Paasio tukikin Sorsaa, mutta sai entisestä puhemiehestä Matti Ahteesta "vihamiehen". (Paasio 1996, 116-131) Mr Murphy alkoi tehdä tekosiaan, kun Paasio ei voinut tilanteesta johtuen puhua suoraan Ahteelle tämän tiedustellessa puhelimitse huhuista, että puhemies vaihdettaisiin.

Paasio näyttää ironisoivan kristillisen hyveellisyyden ja huomaavaisuuden ideaalit poliittisessa toiminnassa. Kuten Skinner (1987, 131) tulkinnassaan Machiavellista erottaa toisistaan *virtùn* ja tavanomaiset *hyveet* (*virtues*), erottaa myös Paasio "hyväuskoisen" luottavaisen toiminnan "kovasta" politiikasta. Paasion ironia voidaan tulkita kuitenkin myös kovan politiikan harjoittajiin kohdistuvaksi. Samalla tavalla kuin Machiavelli ei Skinnerin mukaan selviä *fortunan* kesyttämistä ilman kristillistyyppisiä hyveitä, ei Paasionkaan ideaalipoliitikko selviäisi ilman "hyväuskoisuutta". Skinner viittaa Potanoon, joka puolestaan viittaa *Ruhtinaan* alkuun, jossa Machiavelli kirjoittaa: "those who want to rule ought to display two qualities above all, first being liberality and the second clemency". *Laupeus* (clemency) hyveenä kohottaa, Potanon mukaan, ihmisen muiden silmissä Jumalan kaltaiseksi. Jumalan kaltaisena hän on myös kyvykäs haastamaan toisen jumaluuden, *fortunan*, vaikka Skinner ei tätä mahdollisuutta tuokaan varsinaisesti esille. (Skinner 1978, 127)

[11] *Mikään ei ole niin tilapäistä kuin se, mitä sanotaan pysyväksi. Josen aksioma.* (Paasio 1996, 132)

Tähän "aksiomaan" tiivistyy Paasion kertomukseen sisältyvä kohtalon ironia, jonka mukaan Mr Murphy "havahtuu hereille" aina, kun sanotaan jotain lopullista, väitetään asioiden tilan olevan tietynlainen. Paasion luoma taustavaikuttaja "ironisoi" ennen pitkää väitteet inhimillisen todellisuuden luonteesta, minkä Paasio itse tietää, mutta hänen poliittiset "vastustajansa" eivät tiedä. Aksioma viittaa sitä seuraavaan tekstiin, jossa kuvataan Neuvostoliiton hajoamista edeltäviä aikoja ja ristiriitaisia tunteita, joita "pysyväksi uskotun" ongelmat aiheuttivat.

Jätimme Moskovan vähän ristiriitaisin mutta kuitenkin rauhallisin mielin. Kuva kaikesta jättiläismaassa vielä edessä olevasta ei ollut voinut mielissämme kirkastua. Valkoinen talokin oli vielä valkoinen. (Paasio 1996, 139)

[12] *Luota kaikkiin, mutta tuo omat kortit. Dooleyn laki.* (Paasio 1996, 140)

Paasio johdattelee lukijansa tapahtumiin, joissa hänet "ajettiin sisään" politiikan sisäpiiriin. Paasio *ikään kuin* oppi tuolloin poliittisen pelin perussäännön, jonka mukaan menestys on varmistettava etukäteen pelaamalla "omilla korteilla". Kun tuntee korttinsa, voi valita luottavaisen roolin. Luvussa Paasio kertoo SDP:n hankkeesta "pelata" Urho Kekkonen presidentiksi vuonna 1978 ja estää näin Ahti Karjalaisen pyrkimykset presidentiksi.

Skinnerin (1978, 121) Machiavelli-tulkinnan mukaan roomalaisesta katsantokannasta juontuva käsitys siitä, että "*fortuna* suosii urhoollisia", vaikutti Machiavelliin tämän esittäessä Mediciä vapauttamaan "Italia barbaarien vallasta". Medici oli henkilö, jossa yhdistyivät sekä *fortuna* että *virtù*. Parasta siis on, jos henkilö omaisi

molemmat ”hyveet”, jolloin *ikään kuin* varmistettaisiin toiminnan tuloksellisuus. - Olisi riskialtista lähteä yritykseen ilman *fortunan* suosiollista apua, mutta pelkää *fortunan* varaan onnistumista ei pidä jättää.

Skinnerin esityksen pohjalta voidaan ajatella, että Machiavelli halusi johtajan, joka omasi mahdollisimman suuren määrän *virtù*a, mutta suhtautui samalla vakavasti *fortunan* olemassaoloon. Machiavellin ”Johtaja” ei siis luottanut pelkkään tekniikkaan ja asioiden kaavamaiseen etenemiseen, vaan hän tajuaa, että maailma on kuitenkin satunnainen, eikä siis täysin ennustettavissa. Ennakoimattomuuden hyväksyminen yhdeksi todellisuuden piirteeksi ja toimiminen sen mukaa tekisi lopulta johtajasta Johtajan. Samoin Paasion kertomuksessa Murphyn kanssa toimittaessa kannattaa yrittää varmistaa eräänlaiset reunaehdot toiminnalle.

[13] *Kauas on pitkä matka. Youngin huomautus luonnontieteellisestä menetelmästä.* (Paasio 1996, 148)

[14] *Hymyile, sillä huomenna kaikki on vielä huonommin. Murphyn elämänfilosofia.* (mt., 153.)

Tarinan loppu enteilee luopumista. Vaikka ”Arkadianmäen graniittilinna on magneetti, joka vetää puoleensa”, on sen vaikutus Paasioon laantunut uuvuttavien kokemusten myötä. Mr Murphyn ”hallitsemassa maailmassa” on tarjolla palkintoja onnistujille, mutta riskit niiden saavuttamiseksi ovat osoittautuneet Paasiolle liian suuriksi. Hän näyttää valitsevan ”tavallisen” riskittömän elämän, jossa on aikaa ”kirjata seikkailujani ja ottelujani Mr Murphyn kanssa” (Paasio 1996, 5).

Kuten Ankersmit (1996, 170-171) huomauttaa, politiikka asettuu *virtùn* ja *fortunan* kohtaamispisteeseen. Näiden kahden kohtaamisessa syntyvä konflikti voi olla paremminkin luovaa kuin tuhoavaa. Paasio tunnustautuu edelleen eräänlaisen konfliktipolitiikan kannattajaksi, vaikka rouva Fortuna ei häntä erityisen hyvin kohdellutkaan. Päättämään tarvitaan Paasion mielestä kokeneita poliitikkoja, jotka kykenevät pitämään vallan hallussaan. Paasion (1996, 154) mukaan ”[p]äätäjien ko-

kemattomuus siirtää virkamiesten haltuun paljon sellaista valtaa, joka ei sinne kuulu ja jota suurin osa virkamieskunnasta ei varmaan itsekään halua”. Paasion ironia syntyy ristiriidasta, joka johtuu yhtäältä yhteiskunnallisen yhdenmukaisuuden vaatimuksesta ja toisaalta yhdenmukaisuutta uhkaavan satunnaisuuden ja konfliktin tarpeellisuudesta demokratiassa. Skinner (1996, 172) Machiavellitulkinnassaan viittaa edellisen kaltaiseen ironiaan:

[O]ne of the ironies that determine, according to Machiavelli, the welfare of the successful republic: what seems to threaten their unity, cohesion, and mutual cooperation – conflict and political dissension – is in fact the condition for their cohesion and existence.

Toisin kuin esimerkiksi Tennilä, Paasio jättää lukijansa kuitenkin epävarmaksi, koska hänen tarinansa on *kompleksinen* yhdistelmä perinteisen vakavaa puhetta ja *leikkiä*. Paasio ikään kuin pukeutuu valepukuun (takakannen punaiseen collegeasuun?) puolustautumaan *tatamalla* mustavöisiä *budokoita* vastaan (vrt. Huizinga 1947, 23). Mutta Paasio ei vyötä ylleen samanlaista asua kuin vastustajilla on, koska silloin hän menettää *leikin* mahdollisuuden ylivoimaisen vastustajan kanssa otellessaan. *Leikkiä* ei Johan Huizingan (1947, 12) mukaan voi kieltää, vaikka se olisikin järjetöntä. Näin Paasio onnistuu välttämään myös *pelin* pelaajaa sitovine sääntöineen ja pystyy luomaan lisätilaa omalle toiminnalleen. Katsellessaan itseään *leikkimässä* Mr Murphyn ja poliittisiksi vastustajikseen tulleiden ihmisten kanssa syntyy itseironinen nauru, joka vapauttaa, kuten Gabriel Torres (1997, 187) huomauttaa, nauramaan myös alistajille. Itseironia jättää myös vastustajat epävarmoiksi Paasion jatkosuunnitelmista, sillä varmuutta Paasion haluista jatkaa leikkiä jollakin tavalla on vaikea saada.

Tennilän kertoma tarina kiteytyy myös takakannen kuvaan, jossa Tennilä kylläkin näyttää puolustautuvan kuvan ulkopuolelle jäävää ”vastustajaa” vastaan kämmen avoinna eikä suinkaan nyrkissä. Mutta Tennilän puolustuksesta puuttuu *leikki*, tunnistettava ironia, jolla hän loisi toiminnalleen tilaa. Tennilän tekstistä puuttuu selvä kosminen elementti, joka vaikutuksellaan tekisi päähenkilöstä *kompleksisen*. Ten-

nilä esittää asiansa suoraan ilman epäilyjä argumenttinsa oikeellisuudesta tai uskottavuudesta. Hän on todellinen henkilö sanojensa takana, eivätkä mitkään mystiset voimat vaikuta häneen. Kuitenkin häivähdys Tennilän *kompleksisuudesta* ja *leikistä* on luettavissa hänen kannanotostaan Veitsiluodon yksityistämiseen:

Sanon myös sen, ettei minua saa millään valtionyhtiön yksityistämistä tukemaan. Njet! Never! (Tennilä 1995, 160)

3.4. Rorty ja uudelleenkuvalu

Rortylainen ironian ja ironikon määrittely vastaa ehkä parhaiten tutkimukseni näkökulmaa, joka ei kohdistu varsinaisesti paljastamaan tiettyyn *yksilöön* kohdistuvaa ironiaa. Tarkoitus on löytää vastoinikäymiin tai pettymyksiin liittyvä *järjestelmiin* kohdistuva ironia, jonka avulla voidaan puolustautua poliittisia hyökkääjiä vastaan ja valmistella paluuta vakavasti otettavaksi poliitikoksi. Vastoinkäymiset ovat kuitenkin jättäneet jälkensä siihen, miten kirjoittajat suhtautuvat poliittiseen toimintaan.

I use "ironist" to name the sort of person who faces up to the contingency of his or her own most central beliefs and desires - someone sufficiently historicist and nominalist to have abandoned the idea that those central beliefs and desires refer back to something beyond the reach of time and change. (Rorty 1989, xv)

Richard Rortyn ironikon määritelmä poikkeaa jonkin verran konventionaalisista kirjallisuustieteissä käytetyistä määritelmistä. Ironian kohteena ei ole yksittäinen ihminen tai ihmisryhmä, vaan ironia kohdistuu paremminkin yleisiin uskomuksiin,

arvomaailmoin, *finaalisiin sanastoihin (final vocabulary)*⁵ ja lopulta koko yhteiskuntajärjestelmään. Toisaalta Rortyn ironikko hylkää myös käsityksen, että maailma olisi tietynlainen olemukseltaan. *[M]y sort of philosopher wants to get rid of (...) the idea that the world or the self has an intrinsic nature (Rorty 1989, 8).*

Rortylaisella ironistilla on omia epäilyksiään finalistisia sanastoja kohtaan, joita hän käyttää, koska häntä kiinnostavat myös muut sanastot. Hän myös tajuaa, että vallitseva sanasto ei ratkaise näitä epäilyjä. Rortylainen ironikko tajuaa, että mikä tahansa voidaan saada näyttämään hyvältä tai pahalta uudelleen kuvailun avulla. (Rorty 1989, 73.)

Rortyn ironikon määritelmään liittyy siis olennaisesti myös *uudelleen kuvailu (re-description)*, jonka tarkoitus on kertoa, mikä olisi saattanut olla totuus ja sanoa julkisesti: "Thus I willed it" (Rorty 1989, 37). Ironikko ei siis pelkästään kiistä vallitsevaa kuvailua (itsestään?), vaan pyrkii aktiivisesti kuvailemaan uudelleen, mikä on Rortyn mukaan olennainen osa ironiaa. *Uudelleen kuvailu* kohdistuu juuri *finaalisiin sanastoihin*, jotka pyrkivät tyhjentävästi määrittelemään todellisuuden. Kuvailemalla uudelleen, kertomalla tarina uudestaan, ironikko politisoi aikaisemman tarinan "totuuden" ja *ikään kuin* haastaa vallitsevat instituutiot. *Uudelleen kuvailu* ei kuitenkaan kohdistu varsinaisesti instituutioihin, vaan sen tarkoitus on osoittaa vakaina pitämiemme käsitysten kontingenttisyys. Tämä tarkoittaa, että teorian yleisyyden sijasta painottaisimme narratiivien erilaisia näkökulmia.

[I]t [narrative] would regard the realization of utopias, and the envisaging of still further utopias, as an endless process – an endless, proliferating realization of freedom, rather than a convergence toward an already existing Truth. (Rorty 1989, xvi)

---

⁵Rortyn *final vocabulary* on "finaalinen" siinä mielessä, ettei näiden sanojen arvoja epäillä: kristitty, Englanti, ammattipätevyys, vallankumous, kirkko, jne. (Rorty 1989, 73)

3.5. Donner: rortylainen ironikko?

Rortyn hahmottelema ironisti ”ymmärtää”, ettei hän kykene irtautumaan kielestä, jota hän käyttää, verratakseen sitä johonkin toiseen vastaavaan järjestelmään. Toisaalta ironisti hyväksyy kontingenssin ja historiallisuuden käyttämässään kielessä. (Rorty 1989, 75) Niinpä rortylainen ironisti pyrkii välttämään perimmäisiä kannanottoja asioista ja tapahtumista sekä sitoutumista metafyyssisiin uskomuksiin vakavissaan. Rortylainen ironisti ei voi vakavissaan muodostaa lopullista kantaa mihinkään väitteeseen, koska hänellä ei ole mitään keinoa suojautua tulevilta *uudelleenkuvailuilta*, jotka voivat kohdistua juuri hänen *fiinaaliseen sanastoonsa* (mt., 80).

Tutkituista autobiografioista erityisesti Donnerin teoksessa on merkillepantavaa, ettei hän pyri esittämään mitään vaihtoehtoja kritisoimilleen asioille. Hän ei luo minkäänlaista poliittista utopiaa. Korkeintaan hänen voidaan sanoa luovan henkilökohtaisen utopian kirjoittamalla vaikuttavasta tarkkailijasta. Kirjoittamisesta tulee Donnerille myös ontologinen kysymys: kirjoitan, siis olen (Donner 1995, 122). Donnerin *minä* ei kuitenkaan näyttäydy staattisena eikä edes systemaattisesti muuttavana, vaan sen mahdollinen dynamiikka on paremminkin hallitsematonta.

[E]lämäni oli tarkoituksetonta ja epäonnistunutta, ja löysin taas tien lapsen itkuun ja ihmettelyyn - - ajattelin myös, että minua kuljettivat voimat, joita en pystynyt hallitsemaan. Yleissuunta vei johonkin. Mielijohteet tulivat väliin. Niiden joukossa se, että pyrin 1987 eduskuntaan. (Donner 1995, 19)

Eduskunnan status, ”eduskunta”-sanaston ensisijaisuus verrattuna muihin käsitteisiin, tavoiteltavana päämääränä laskee Donnerin kuvauksessa satunnaisesti vaihtoehdoksi, johon ajaudutaan eikä pyritä. Mennyt, historia, saattoi olla ”voimavara”, mutta yhtä hyvin myös ”painolasti”, varsinkin jos kuvailu jää toisten tehtäväksi (mt., 19). Donnerin on kyettävä kuvailemaan itse itsensä ja siihen hän

tarvitsee historiaa, josta vastaisi ”kysymykseen, kuka olin tai miksi olin se joka olin” (mt., 20). Mutta Donner kuvailee uudelleen yksipuolisesti myös instituution, eduskunnan, joka alkoi määritellä ja rajoittaa häntä autonomisena yksilönä.

Donner kritisoi kirjassaan sitä, minkä parissa työskenteli kahdeksan vuotta. Hän teki sen ajan tavallaan tyhjäksi, uudelleenkuvailli, mutta joutuu kuitenkin nojaamaan lopulta kirjoittamiseen, joka on ”se tärkein”. Donner tarvitsee kuitenkin toimintaa, josta kirjoittaa, minkä hänen voi olettaa tietävän. Kirjoittaminen antaa ehkä perustan olemassaololle, muttei se tarjoa toivoa yhteiskunnalliselle toiminnalle. Rortyn mukaan ironisti voi olla liberaali, muttei progressiivinen ja dynaaminen, hänellä ei ole samanlaista sosiaalista toivoa kuin metafysiikoilla (Rorty 1989, 91). Vuosia kestänyt eduskuntatyö ei vakuuta Donneria yhteisen toiminnan hedelmällisyydestä vaan, päinvastoin, osoittaa sen turhuuden.

Kansanedustajakautensa aikana Donner väittää oivaltaneensa vaikuttamisen harhan. Järjestelmä, ”laitos” säätelee edustajan toimintaa, mikä aiheuttaa ristiriidan varsinaisen toiminnan ja äänestäjille luotavan vaikuttajakuvan välille.

En tiedä mitä minusta jää jäljelle. Vilkaisin kuitenkin kerran Washingtonin Library of Congressin luetteloja. Siinä olivat kaikki kirjani. Sen sijaan en jättänyt persoonastani mitään jälkeä eduskuntaan, paitsi tiettyihin pöytäkirjoihin. (Donner 1995, 24)

Myös kuvitelma periaatteellisuudesta on Donnerilta haihtunut:

[R]yhmä, joka oli oppositiossa kiihkeästi vastustanut jotain, saattoi vähän myöhemmin, kun osat olivat vaihtuneet ja ryhmä joutunut vastuuseen, yhtä kiivaasti puolustaa täsmälleen samoja toimia. Mitään ristiriitaa tai omantunnonkysymystä tässä ei nähty. (Donner 1995, 27)

Oliko Donner itse periaatteellisempi kuin edustajakollegansa? Siihen en aio hakea vastausta, mutta on ilmeistä, ettei hän halunnut samaistua kuvailemaansa joukkoon vaan pyrki määrittelemään itse itsensä. Parhaiten tämä hänen mielestään onnistuisi kirjoittamalla. Kuten Nancy Frazerin (1990, 309) mielestä Rorty identifi-

oituu ironistiksi vain suhteessa ei-ironisteihin, tarvitsee Donner tekstiensä tueksi poliittisen kulttuurin, josta vieraantua. Eduskunta muodostui häntä liikaa sitovaksi instituutioksi, laitokseksi, josta täytyi irtautua pysyäkseen ”terveenä”.

3.5.1. “Dialektiikka”

Kirjassaan Donner lanseeraa käyttöön uusia käsitteitä ja muokkaa vanhoja omiin tarpeisiinsa sopiviksi. Hänen autonomisuuden tavoittelulle ei mikään aikaisemmin kirjoitettu tai sanottu ole pyhää vaan on käytettävissä uudelleen yksityisiin tarpeisiin. Donner näyttää rikkovan yleisesti vakavasti otettavia käsityksiä ihmisestä, kuten Rortyn (1990, 288) mukaan Nietzsche ja Loyola ovat perustuslaillisen demokratian silmissä ”hulluja”, koska meidän ”järkevyyden rajamme” määrittelevät sen, mihinkä me itse voimme suhtautua vakavasti. Donner tavallaan leikittelee sillä, mihin hänen kritisoimansa poliittinen kulttuuri suhtautuu vakavasti.

Donner kertoo jo ennen eduskunta-aikaansa joutuneensa tekemisiin ”dialektisen ajattelun kanssa, joka pystyi tekemään mustan valkoiseksi ja valkoisen mustaksi”. Tällainen ”tempoileva” retoriikka ei saanut hänen sympatioitaan, sillä siihen sisältyi Donnerin mielestä valhe ja vääryys kansalaisia kohtaan. (Donner 1995, 27) Donnerin dialektiikka poikkeaa retoriikasta siinä, että dialektiikan vallitessa julkinen keskustelu ei toimi, mikä on hänen mukaansa ominaista varsinkin diktatuureille (mt., 28). Donnerin mukaan dialektista ajattelua esiintyy myös demokratioissa kuten Suomessa, jossa ”politiikan valheita saatettiin esittää käyttämällä mitänsanomattomia otsikoita kuten ’hallittu rakennemuutos’ tai ’ainoa tie’ (mt., 33).

”Dialektiikka” mahdollisti ”takinkääntämisen”, ”muistamattomuuden”, ”unohtamisen”, jne. Se oli sitä politiikkaan kuuluvaa keskustelua, jonka hän näki negatiivisena - ”yksisilmäisyyden dialektiikkaa”, joka sai ”osapuolet näkemään saman ilmiön täysin erilalla”. (mt., 31) Dialektiikka vaatii selityksiä, jotka eivät pidä yhtä totuuden kanssa, mutta se aiheuttaa Donnerin mielestä vastakohtien jyrkkemisen ja itsensä tarpeettoman vakavastiottamisen: ”Älyllinen epäily, epävarmuus, kyseenalaistaminen ja itseironia eivät ole politiikan keskeisiä ominaisuuksia” (mt., 34).

Tällainen toiminta eduskunnassa vieraannutti Donneria "laitoksen" sisällä tapahtuvasta toiminnasta. Hän alkoi tuntea itsensä "kodittomaksi" ympäristössä, henkinen taso poikkesi suuresti hänen omastaan.

3.5.2. Kummallinen elämä

Tämä etäisyys maailmaan, joka ei ole omani.

Mikä on minun maailmani, minun varsinainen maailmani? (Donner 1995, 5)

Tämä oli kummallinen talvi, aloittaa Donner kirjansa toisen kappaleen (mt., 6). Yhtä hyvin hän olisi voinut aloittaa sanomalla: Tämä oli kummallinen elämä. Vaikka Donner esiintyy kirjassaan tavallisena kansanedustajana, jonka ainut väylä "piireihin" on ulkoasiainvaliokunta, hän ei halua sekoittua massaansa vaan kirjoittaa itsensä "ulos" eduskunnan "tavallisuudesta". "[E]duskunnan tunnusmerkkinä oli nimenomaan tavallisuus, ts. se oli suunnilleen kansa, ei pahempi eikä pahempi" (Donner 1995, 61). Donnerin elämä esittäytyy kirjassa toisenlaisena, ei sellaisena kuin, mihin on totuttu tai mistä julkisesti puhutaan.

Olin poliittinen villi, kirjoittaa Donner, vaikka hän samalla tuntee niin paljon vastuuta äänestäjistään, että kirjoittaa heille avoimen kirjeen päätöksestään erota edustamastaan valtuustoryhmästä. "Villi" ei merkitse totaalista poliittista anarkiaa vaan vapautta puolueen ja edustusjärjestelmän kaavamaisuuksista. Poliitikon perusvastuu äänestäjilleen velvoittaa Donneria yhä. Mutta Donner ymmärtää villiyydestä syntyvän ongelman:

Ne, jotka ovat ulkopuolella arvostelevat järjestelmää, järjestelmiä, jäävät huutavan ääneksi korvessa.

Yhteiskunnalliseen osallistumiseen on muita teitä. (mt., 26)

Donnerin tehtäväksi jää etsiä "muita teitä" vaikuttamiseen, myös poliittiseen vaikuttamiseen.

Entiset kansanedustajat kärsivät Donnerin mukaan vierotusoireista, jotka saavat heidät osallistumaan politiikkaan neuvonantajina ilman valtaa jopa siinä määrin, että neuvoilta katoaa uskottavuus. Varsinaisesti vierotusoireet liittyvät menetettyyn julkisuusarvoon - kukaan ei ole kiinnostunut mielipiteistä. (mt., 35-6) Donner itse pyrkii välttämään julkisten ”mielipiteiden” suoran esittämisen, koska hän kykynsä ”vilkuilla nostalgisesti taaksepäin on aina ollut rajallinen” (mt., 39).

Donneria itseään ei julkisuuden puuttuminen kiusaa. Hän on pikemminkin tyytyväinen saadessaan olla rauhassa julkisuudelta, koska hän on ”itse eri elämäntilanteissa kokenut tunkeilevan ja häikäilemättömän julkisuuden, - -” (mt., 36). Hän, toisin kuin julkisuudesta elävä poliitikko, kaipaa aikaa itselleen, omille ajatuksilleen ja kirjoittamiselle, jonka avulla hän luo itselleen ”tilan” toimia. Julkisuus ei ymmärrä hänen tarpeitaan ja ajatuksiaan, mutta kirjoina ne jäävät elämään julkisuudesta riippumatta.

Donner valitsee kritiikin, joka on tarkoituksellisesti populistista ja samalla ironistista. Hän ei halua neuvonantajaksi, teoreetikoksi, jolla olisi vastaus yhteiskunnallisiin ongelmiin. Donner ottaa itselleen sokraattisen ironikon roolin, hovinarrin kaavun, jolloin hänen ei tarvitse tietää vastauksia. Todellisuudessa hän kuitenkin tietää tietävänsä enemmän kuin ”besserwisserit”. Donner tietää vähättelyn ja ”hallitun hulluuden” voiman julkisuudessa. Hänelle riittää, että hän osoittaa epäkohdat, kuvailee ne tavallista poikkeavasti. Käytännön politikoiminen saa jäädä toisten huoleksi.

Neuvoja en kuitenkaan pysty antamaan. En usko tietäväni paremmin kuin ne besserwisserit, joista suurella osalla ei ole mitään käsitystä politiikkaa hallitsevista psykologisista mekanismeista. (Donner 1995, 39)

Kansanedustajat näyttäytyvät Donnerin keromassa tarinassa yhtä raadollisina kuin ketkä tahansa ihmiset. Donnerin (1995, 61) mukaan ”eduskunnan tunnusmerkkinä oli nimenomaan *tavallisuus*, ts. se oli suunnilleen kuten kansa, ei pahempi ei parempi”. Vaikka hän itse ei väitä tietävänsä ”paremmin” kuin kukaan muukaan, ky-

kenee Donner aistimaan ”merkillisen tunnelman”, joka liittyy valtapyrkimyksiin. Sen sijaan kansanedustajien tietämys asioista, joihin he valtaansa käyttävät, ei saa Donnerilta kovin hyvää arvosanaa. Maailmankuva, jonka varassa esimerkiksi ulkopoliittisia päätöksiä tehdään, on yhtä rajoittunut kuin kansalaisilla yleensä. Donner rinnastaa kansalaisten harrastaman aurinkomatkoilun kansanedustajien ulkomaanmatkailuun ja diplomaattien ulkomaankomennuksiin. Kummassakaan matkailulajissa ei maailmankuvamme juurikaan avarru, vaan ihmiset seurustelevat kaltaistensa kanssa ja noudattavat toisten laatimaa aikataulua. (mt., 75)

Donner kuitenkin huomauttaa, ettei ulkomaisilla kontakteilla ja kielitaidolla ollut aikaisemmin paljon merkitystä, koska ulkopolitiikkaa hoidettiin muualla kuin eduskunnassa. Nyt tilanne on kuitenkin nopeasti muuttunut, koska ”sisäasioista” on tullut myös ”ulkoasioita”. (mt., 76) Edustajan ihannetyyppi on lähestynyt Donnerin omaa tyyppiä.

[E]duskunta oli olennaisilta osiltaan reaktiivinen laitos. Se oli turhauttava kokemus aktiivisille ja jossain määrin omaa kohtaloaan ohjanneelle ihmiselle. (mt., 106)

Eduskunnan toiminta näyttäytyi Donnerille hallinnointina, byrokratiana, joka tukahdutti tosiasiallisen aktiivisuuteen perustuvan toiminnan. ”Reaktiivisuus” merkitsi kaikkea tuota, mitä Donner vastusti: reagoimista vanhoihin ärsykkeisiin; odotettua toimintaa, joka ei johtanut mihinkään uuteen. “[M]itään historiikkaa suomalaisen kansallistietoisuuden kehityksestä [ei] voida kirjoittaa ilman Maamme-runoa tai Tuntematonta sotilasta.” (mt., 104)

Donner samastuu ammattikirjailijoihin, jolle eduskunta ei ole sellainen ”magneetti” kuin muille tutkimuksen kirjailijoille. Hän ei identifioitu ideologioihin ja suhtautuu politiikkaan populistisemmin kuin toiset kirjoittajat. Donner tarvitsee kuitenkin politiikkaa ja poliittisia laitoksia voidakseen ”olla olemassa” liberaalina ja ironikkona. Hän tarvitsee ”laitosta”, ”luolaa”, johon palata (ainakin teksteissään) ollakseen olemassa myös tulevaisuudessa yhä varmemmin. Hän ei identifioitu myöskään häviäjiin vaan kuvailee ympäristöään tapahtumista riippumatta voittajana ja häntä ”väärin kuvailleista” instituutioista riippumattomana.

3.6. Sepitteellisen henkilön kompensatiota

3.6.1. Sepitys

Minusta oli tullut sepitteellinen henkilö. - - Sepitteellisen henkilön Arja Alhon uskottavuus oli mennyt Juhlaviikoilla ja Erm-kytkennässä. Todellinen Arja Alho jatkoi työtään, koska uskoi – ja uskoo edelleenkin – että politiikka on muutakin kuin viihdettä ja että minun työlläni ja ratkaisuillani oli merkitystä arkielämässä, ei tosin virtuaalitodellisuudessa saati mediatodellisuudessa. (Alho 1997, 222-223)

Alho kokee, että erilaiset tahot ovat kuvailleet hänet yksipuolisesti ja väärin. Hän jakaa persoonansa ”todelliseen”, johon hän itse uskoo ja ”virtuaaliseen”, jota hän ei kykene hallitsemaan ja joka ei ole totta. Kuvailu on monopolisoitunut niin, että ainoastaan viihteellinen näkökulma vallitsee julkisuudessa. Yksilöllisyytensä lisäksi sepitteellinen Alho on menettänyt julkisen merkityksellisyytensä ja yhteytensä kansaan, valitsijoihinsa.

Kolmen syksyn aikana minun ja ”kansan” väliin on rakentunut ikään kuin yhä paksummaksi käyvä lasi niin, että kuva minusta ja kansasta on vääristynyt. (Alho 1997, 223)

Alhon ”sepitys” etenee systemaattisesti läpi koko kirjan. Tiedotusvälineet kommentoivat Alhon toimia alinomaa, eikä hän yksin ehdi vastaamaan vääriksi kokeemiinsa tulkintoihin vaan julkiset kommentit alkavat elää omaa elämäänsä. Usein tiedotusvälineet käyttävät kommenteissaan auktoriteetteina muita poliitikkoja ja virkamiehiä. Suomenmaassa silloinen ylipormestari Raimo Ilaskivi toteaa, että

Juhlaviikoilla ”Alho astautti suurempiin saappaisiin kuin olisi pitänyt” (Alho 1997, 51).

Juhlaviikkojen ”mediasirkuksessa” Alho koki yksin ”ottavansa vastaan” Paavo Lipposen suunnatut ”iskut”. Varsinainen totuus ei tuntunut kiinnostavan ketään. Toisaalta Alho näytti jäävän yksin selvittämään (toisten) sotkuja, koska taustalta paljastui verkostoja, joista hänellä ei ollut tietoa.

Minusta alkoi tuntua, että yhä enemmän siltä, että minun todella uskottiin istuneen toimistossa ja tehneen tilauksia sinne tänne. Ja tähän hommaan olin kokematon. Miksi ihmeessä Virpi [Nurmi] vaikenee? Sitten sekin paljastuu. (Alho 1997, 59)

Erm-vuodosta syntyneen ”mediateurastuksen” aikana Alho (1997, 93-103) päähenkilönä esiintyy pelkästään tarkkailijana, kykenemättömänä muuhun kuin kirjaamaan ylös tiedotusvälineiden kirjoittelua itsestään. Mediateurastuksen jälkeen Alho alkaa kärsiä ”mykkydestä” eli siitä, että häntä ei enää noteerata poliittiseksi toimijaksi. Ministeriön johtavat virkamiehet hoitavat asioita ohi ministerin itsensä. ”Juoruina asioista kuuleminen närkästytti minua. Etenkin kun olin eri mieltä tarvittavista toimenpiteistä.” (Alho 1997, 105)

Alho (1997, 107) kuvailee kannanottoaan poliitikkojen puolesta: ”Poliitikot eivät ole hallituksen linjalle rasite vaan resurssi”. Kannanottoon vaikutti Alhon lanseeraama *endogeenisen kasvun* –käsite, jota jouduttiin selittelemään jälkeenpäin. Julkisudessa epäiltiin hallituksen linjan jakaantuneen. Yksittäisen ministerin aloitteellisuutta ei kuitenkaan palkita, vaan Alhon toimialaan kuuluvissa neuvotteluissa hän joutui taas kärsimään ”mykkydestä”:

Kun tuli arvonlisäverotuottojen kohta ja pyysin puheenvuoroa, Lipponen ei sitä minulle antanut. Arvelin, ettei hän nähnyt kun nostin käteni

ylös. Sanoin ääneen, että pyysin puheenvuoroa. Lipponen ilmoitti, ettei puheenvuoroja myönnetä. (Alho 1997, 108)

Alhon henkilön seipitteellisyys vain lisääntyy. Kirjan päähenkilö joutuu yhä etäämmäs sieltä, missä varsinaisia päätöksiä tehdään. Vaikka hän voi olla fyysisesti läsnä, ei hänen läsnäolonsa merkitse muille mitään – enintään harmeja. Samoin mikään järkevä puhe ei saa ymmärtämystä niin hallituksen ja virkamiesten kanssa käydyissä keskusteluissa kuin julkisuudessa käydyissä keskusteluissakaan.

Niinpä niin. Poliittinen taitamattomuuslista tuleeikin niistä asioista, joissa olen ollut eri mieltä ministeri Sauli Niinistön kanssa. Eikä Virnavirta [Nykypäivän päätoimittaja] tee poikkeusta poliittisten kommentaattoreiden sarjassa. Hänkin mainitsee Juhlaviikot ja Erm-kytkennän. Näitä tahroja ei pestä pois Omolla eikä Bioluvilla. (Alho 1997, 207)

Myös Donner menetti eduskuntavuosinaan yksilöllisyytensä ja tarpeellisuutensa ”reaktiivisessa laitoksessa”. Hänen ”kantansa” määriteltiin useimmissa tapauksissa ulkoa päin autoritaarisesti ulkopuolelle jäämisen uhalla. (Donner 1995, 106-107) Sen sijaan kirjoittamaan ryhtyminen ”vaatii tiettyä energiaa”, ja kirjoittaminen poisti eduskunnan aiheuttamaa turhaumaa.

Hallituksen harjoittama valta ei kyseenalaistanut, vaan edellytti hyväksymistä, ulkopuolelle joutumisen uhalla. Poikkeavia mielipiteitä ei juuri suvaittu. (Donner 1995, 107)

Hallintovalta piti huolta siitä, että kaikki tapahtui laillisesti, jolloin sen toimintaa ei voinut suoraan kyseenalaistaa. Vallan prosessit etenivät vain omalla vääjäämättömyydellään vaatien niiden oikeutuksen hyväksymistä. Hallinto sepitti omat tarinansa, joihin se rattaissa ”jauhautuvien” ihmisten yksittäisten tarinoiden oli parasta sopeutua. Paasio ja Tennilä eivät jaa Donnerin käsitystä eduskunta- ja hallitustyöstä. Heidän mielestään eduskunnassa (ja hallituksessa) tehtävä työ on ”sekä

mielenkiintoista että kovaa” ja ”työstä on näkyvissä vain ’jäävuoren huippu’”. Päinvastoin kuin Donner, Paasio ja Tennilä kokivat olevansa aktiivisia toimijoita ja tekevänsä oikeaa työtä.

Donnerista tuli sepitteellinen vähitellen, vailla dramatiikkaa. Lopputulos oli kuitenkin sikäli sama kuin Alholla, että varsinainen poliittinen ”keskustelu” ei tavoittanut Donneriakaan. Julkinen tiedonvälitys hoiti saamaansa tietoa sopivasti muokaten ”sepittämisen” niin, että poliitikoilla oli oma ”virallinen” julkisuuskuvansa.

Martti Mujunen (1993, 5) nostaa esille ironiset etäisyydet teksteissä. Tässä on kysymys teoksen ja toisen tekstin välisestä etäisyydestä. Jotain merkkejä tai jälkiä teosten välisestä jännitteestä täytyisi löytyä tulkittavasta tekstistä. Tekstin olisi sanottava jotain intentioista - olivatpa ne tietoisia tai ei. Tutkittavien tekstien ironian intentiona voidaan pitää pyrkimystä kuvailla uudelleen tapahtumia, joitten seurauksena kirjoittajien toiminta joutui huonoon valoon. Ironinen teksti toimisi mainitussa tilanteessa eräänlaisena psykologisena *kompensationa*. ”Irony, the weapon ’invented’ by the weak child as ’revenge’ against the powerful father - -” (Stringfellow 1994, 121). Ironinen etäisyys syntyy virallisen ”tekstin” ja autobiografian ja toisaalta median tekstin ja autobiografian välille.

Minusta kuulosti kovin juhlalliselta, kun valtiotieteen maisteri, sairaanhoitaja ja kansanedustaja Arja Inkeri Alholle myönnettiin ero valtioneuvoston jäsenyydestä. Hetken taidepaussin ja ihmettelyn jälkeen Paavo Lipponen piti minulle pienen puheen ja lykkäsi käteeni kimpun aivan ihania ruusuja. Viimeisesi sanoikseni jäivät: Herra Tasavallan Presidentti. On ollut ilo olla pääministeri Paavo Lipposen hallituksen jäsen. Kiitoksia kaikille. (Alho 1997, 210)

Alhon teksti on ”jännitteinen” suhteessa tuolloin vallinneiden tapahtumien kontekstiin. Tekstiä lukiessa ”tuntee” virallisesti ”sepitetyn” ja Alhon itsensä ajatteleman henkilön kohtaaminen. ”Viimeiset sanat” mieltyvät ironiaksi, jonka oivaltamisessa

ei varmaankaan yhdelläkään läsnäolijalla ollut vaikeuksia. Tilannetta voidaan pitää erityisen dramaattisena, koska ”näyttelijät” olivat samalla kertaa myös yleisö. Vaikka tilanteen ironisuus oli läpinäkyvää, lausuivat kaikki vuorosanansa *ikään kuin* tilanteessa ei olisi mitään erikoista. Edeltäneet ja ehkä tulevatkin tapahtumat, joista Alho tarinassaan kertoo, saavat lukijan epäilemään, miten vakavissaan hän kirjoittaa ja siteeraa ”viimeisiä sanojaan”.

Samoin Paasion Ulf Sundqvistille Tampereen työväentalolla pitämän virkaanastujaispuheen esittäminen uudelleen saa sen kuulostamaan ironiselta. Teksti on ikään kuin pidetyn puheen kaiku, joka kertoo sen, mitä kirjoittaja on aikaisemmin sanonut. Tilanne, jossa ”kaiku” toistaa kertaalleen lausutut sanat, on kuitenkin erilainen ja sanat saavat kirjoittajalta uuden tulkinnan. (Ironisesta kaiuttamisesta Lähteenmäki, 1994) Samoin kirjoittaja on nyt kuvaillessaan tapahtumia uudelleen tilanteen ”herra”, jolloin hän voi rakentaa tapahtumia sitovan tarina mieleisekseen. Puheen ironia varmaan avautui monelle läsnäolijallekin, ei vain siksi, että Paasio valittiin neljä vuotta aikaisemmin samassa paikassa puolueen puheenjohtajaksi, vaan myös puheen sisällön vuoksi: *Viimeinen ja tärkein kohta: Uffe! Kun on vastatuuli, vedä rivit tiiviiksi; et ole yksin* (Paasio 1996, 114).

3.6.2. Kompensaatio

Olen entinen ministeri, koska halusin pysäyttää ihmiset miettimään. Olen entinen ministeri, koska minun tehtäväni sosiaalidemokraattina on yrittää muuttaa yhteiskuntaa. Minä haluan muuttaa suomalaista yhteiskuntaa suvaitsevaisemmaksi ja enemmän tulevaisuuteen katsovaksi kuin se menneitä katkeruudella muistaen nyt on. (Alho 1997, 223)

Alhon paatoksellinen vuodatus noudattelee totuttua poliittista liturgiaa ja sisältää jopa ideologisen kannanoton, mutta siinä on myös peittelemätön viittaus hänen henkilökohtaisiin kokemuksiinsa. Henkilökohtaiset katkerat tappiot motivoivat Alhoa uhraamaan ministeriytensä. Menetykset vaativat kompensatiota tullakseen sovitetuiksi.

Alhon kompensationsa voidaan pitää koko tarinaa, jonka hän kirjassaan kertoo eroonsa johtaneista tapahtumista. Hänen tarinansa ikään kuin kertoo vieläkin tarkemmin yksityiselämän tapahtumista kuin tiedotusvälineet konsanaan. Tarina kertoo sen, mikä ”keltaiselta lehdistöltä” jäi kertomatta vaikka yksityishenkilöön kohdistuneet viittaukset kuvaillaan sietämättömäksi. ”Alhon hölötykset” tai ”hänen toimintakykynsä on pahasti häiriintynyt” (Alho 1997, 95) saavat tarinassa rinnalleen Alhon omia arvioita itsestään, jotka eivät mairittele hänen omaa henkistä kapasiteettiaan: ”[M]illainen hyväuskoinen aasi olin ollut” (mt., 60) vastaan vaikkapa Kauppalehden määritelmä ”kävelevä katastrofi” (mt., 211). Tiedotusvälineiden, virkamiesten ja edustajatovereiden lausunnot saavat ironisen vivahteen, kun ne toistetaan niiden kohteen tekstissä. Kuvaillessaan itseään vastustajien käsittein Alho valitsee itselleen ”metanäkökulman”, ”perspektiivien perspektiivin”, jolloin tarina sinänsä on tärkein, eikä mikään yksittäinen näkökulma – ei edes hänen omansa (vrt. tämä työ, 39).

Kirjoittaminen oli Donnerille kompensatiota puoluepolitiikan mitättömyydelle ja katoavaisuudelle ja *puolustusmekanismi* autoritäärisille määritelmille. Kirjoittajien ironian käyttö voidaan ajatella ”as a way of signaling their reluctant modesty, their self-positioning (as marginalized and maybe self-marginalizing), their self-doubts, and perhaps even their rejection of the need to presume or to assume superiority -” (Hutcheon 1995, 50). ”[K]irjoitan, siis olen.” (Donner 1995, 122)

Omat puheenvuoroni salissa karvenivat ja lyhenivät vuosien mittaan. Se ei johtunut lehdistöstä. Se oli luonnollinen reaktio todellisen keskustelun puuttumiseen. - - Koska parlamentaarista pelistä puuttuu

ulkoista dramatiikkaa, mediat yrittävät luoda sitä itse. (Donner 1995, 96-97)

Niinpä Donner joutuu ”sepittämään uudelleen” itsensä ja suhteensa ”laitokseen”. Laitoksen tavat työskennellä ja piittaamattomuus yksilöllisyydestä eivät tyydytä Donneria. Hän ei voinut sanoa saaneensa mitään aikaan, koska se tekisi Donnerista osan järjestelmää, jota hän kritisoi. Hänen päähenkilönsä sai ”reaktiivisessa laitoksessa” (mt., 106) eräänlaisen ”idioottivapauden” (mt., 152) toimia yksilönä ja ikään kuin hovinarrina, jonka rooliin kuului virallisten ja tuttujen käsitysten ironisointi. Shapiro (1984, 235) väittää analysoidessaan Samuel Beckettin tekniikkaa, että Beckett tietoisesti sekoittaa tuttuja kielikuvia vastustaakseen jähmettyneitä ajattelu- ja legitimaatiotottumuksia:

He [Beckett] takes familiar figures of speech and dislocates them, using unfamiliar figures or antagonistic ones to oppose stock forms of thinking and legitimation.

Terho Pursiainen (1997, 264) mielestä ”[m]oderni minä voi omaksua minkä näkökulman tahansa ja arvostella valitsemastaan näkökulmasta mitä tahansa, mukaan lukien oman näkökulman valintansa”. Näkökulmasta tulee eräänlainen ”leikki”, jonka ihminen ”suvereenisti” valitsee, koska ”leikkiä ei voi kieltää” (Huitzinga 1947, 12). Pursiainen (1997, 265) määrittelee itseironiaksi ”kaksoiskatseen, joka syntyy, kun leikkijä näkee yhtä aikaa sekä leikkinsä kohteet että itsensä leikkimässä”. Alhon kaksoiskatse näkee päähenkilön leikkimässä toisilleen vieraita leikkejä. Kirjoittaja nauraa päähenkilön leikeille Kafkan kautta, mutta hän nauraa myös muille leikkiin osallistuneille salliessaan päähenkilön oivaltaa, että hänet on sepitetty tarinaa varten.

3.7. Ironinen itsepuolustus

3.7.1. Oman ironiansa sankarit

Muecke (1970, 24) huomauttaa ironian itseä suojelevasta (self-protective) luonteesta, jonka tarkoitus on suojella yksilöä elämän absurdiutta ja myös dogmaattisuutta vastaan. Ironia on väylä ilmaista mielipiteensä vastustuksesta huolimatta ja toisaalta ”merkki” ympäristölle siitä, että yksilöllä on oikeus mielipiteisiinsä. Muuttuessaan itseironiaksi ironikko tietoisesti pilailee omalla kustannuksellaan, mutta myös ehkä tiedostamattaan käyttää ironiaa itsetehostukseen (mt., 12).

Quentin Skinner (1978, 119) Machiavelli-pohdinnoissaan kysyy, miten heikon ruhtinaan olisi toimittava saavuttaakseen kunniaa (honour). Machiavellin *Ruhtinaan* tarjoama vastaus on Skinnerin mukaan:

- - 'nothing brings a man greater honour' than the founding of a new principality – thus reminding them that if they succeed in bringing 'new laws and new institutions' to Italy, they will also gain for themselves the richest prize in political life. (Skinner 1978, 119)

Machiavelli siis kehottaa poliittista häviäjää luomaan uuden ”ruhtinaskunnan” ja uudet lait sekä instituutiot entisten tilalle. Häviäjän on tarjottava jotain, joka poikkeaa merkittävästi entisestä tavasta hoitaa asioita. Hänen on valittava uudet ”aseet”, koska vanhoilla aseilla hän ei ole menestynyt. Toisaalta Harvey C. Mansfieldin (1995, 69-70) tulkinnan mukaan Machiavelli ajatteli ruhtinaskunnat *syklisiksi* järjestelmiksi, jotka välillä taantuivat ja nousivat kukoistukseen. Mansfieldin mielestä Machiavellin ajatusrakennelmaan kuului kaksi *sykliä*: luonnollinen ja ihmisen kyvyistä riippuvainen. Machiavelli painotti ihmisen kykyä tappion jälkeen luoda ”a new mix of partisan humors loosed from restraint”.

Skinnerin tulkinnan mukaan Machiavellin ruhtinas voi turvautua joko omaan kykykyynsä (virtù) tai onneensa (fortune) luodessaan uutta ruhtinaskuntaa. Varminta on kuitenkin koettaa aktiivisesti minimoida ja kontrolloida onnen vaikutusta. Toisaalta ”onni suosii rohkeaa”. (Skinner 1978, 120-121) Vaikka virtùn avulla voidaan hallita ”rouva Fortunan” vaikutuksia ja vaikka virtùn vähentyessä fortune lisääntyy ja päinvastoin, ei rouva Fortunaa voi jättää koskaan täysin vaille huomiota. Skinnerin mukaan Machiavelli myöntää *Discourses*-teoksessaan, että kokemuksensa mukaan ”men may second their fortune, but cannot oppose it”. (Skinner 1978, 186-187)

Tutkittavien autobiografioiden häviäjiksi leimautuvat tai muuten ”poliittisen kuoleman” kokeneet tunnustavat satunnaisuuden, kontingenssin, vaikutuksen toimintaansa. Mutta he myös uskovat henkilökohtaisen ”virtùn” voimaan selvittää vaikeudet. Heidän virtùnsa saa ilmaisunsa esimerkiksi autobiografioina, joilla he kuvailevat uudelleen heidän syykseen langetettuja tapahtumia, jotka ”tosiasiassa” olivat ”rouva Fortunan” aiheuttamia. Häviäjät keskittävät virtùnsa ironiaan, jolla he kritisoivat vallitsevia instituutioita ja käytäntöjä sekä myös itseään.

Vapaa kommunikaatio, puhunta johtaa ääritapauksessa tilanteeseen, jossa puhunta muuttuu käsittämättömäksi meluksi. Toinen ääripää lienee usko ehdotmaan totuuteen, jota tulee puolustaa ”ymmärtämättömiä” vastaa. Tutkittavien teosten kritiikki kohdistuu ensisijaisesti jälkimmäiseen, yhden totuuden valtaan, joka rajoittaa poliittista toimijaa yksilönä. Ironia voi ratkaista molempiin äärimmäisyyksiin liittyvät ongelmat. Yhtäältä se kykenee katkaisemaan puheen, joka ei yksilön näkökulmasta johda mihinkään hedelmälliseen ratkaisuun. Tässä tapauksessa yksilö turvautuu ironiaan erityisenä ”hiljaisuuden korvikkeena”, joka hylkää sekä auktoriteetin ehdoilla etenevän keskustelun että myöntyvän vaikenemisen (Hutcheon 1995, 44). Toisaalta se voi osoittaa ortodoksisten mielipiteiden suhteellisuuden. Ironia on näin yksilöllinen (singulaarinen) tapa välttää polyfonian vaaroja.

J.G.A. Pocock puhuu artikkelissaan (1984, 34-35) ”puheakteista”, jotka kohdistetaan yksilöön. Puheaktit ovat Pocockia tulkiten eräänlaista vallankäyttöä, jolla val-

taapitävä (master) alistaa yksilö varsinkin, jos yksilö (tai yhteisö) ei kykene vastavuoroisuuteen. Yksilöllä on kuitenkin mahdollisuus omaan puheaktiin, jossa hän voi esittää omia intentioitaan. Pocockin mukaan ongelmana ovat yksilön kielelliset resurssit vasta valtaa käyttäviin puheakteihin. Pocock ehdottaa, että vastine perustuisi juuri esitettyjen puheaktien keinoille, eikä vastaaja yrittäisikään hakeutua ”kaksisuuntaiseen” argumentaatioon vaan puhuisi pääasiassa itselleen itsestään.

[S]elf-liberating speech act is a simple reversal of his speech-acts toward me, simply my expropriation of his language defining me in order to perform my definition of my self, the master must be locked into the relationship between us in such way that he cannot move from it or redefine it; - -. (Pocock 1984, 35)

Keskustelun ylle nousee yksilöllinen puhe, joka kykenee ironiaan. Ironian, joka oivaltaa retorisen puheen, esittää ”tavallinen” kansalainen, ei erityisesti eliittiin tai kansaan kuuluva juuri sinä hetkenä kun oivallus tapahtuu. - Tämän mukaan ihminen voi saada yhteisössä useita rooleja.

Edellisen mukaan mahdollistuu ihmistyyppi, joka yhtäältä on mukana jossain toiminnassa, mutta toisaalta tajuaa sen ristiriidan ja ironian, joka toimintaan sisältyy. Tuon ristiriidan ymmärtäminen voi ilmetä esimerkiksi ironisina kannanottoina kohdistettuina hallinnoivaan toimintaan tai järjestelmään, jotka eivät voi oivaltaa ironiaa, mutta ne eivät myöskään sorru ironian seurauksena. Esimerkiksi *Mikrobittilehden* kolumnisti Aki Korhonen on ”systeemissä” toimiva tyyppi, mutta toisaalta hän on edustamansa toiminnan terävä kriitikko ja ironikko.

Rortyn mukaan ei voida sanoa, että kokonaisen kulttuurin retoriikka olisi ironistista. Ainoastaan siinä elävät yksilöt kykenevät epäilemään omia sosiaalistamisprosessejaan, jotka Rortyn esityksessä ilmenevät jo aiemmin mainittuina *fiinaalisina sanastoina* (*final vocabulary*). Yksilöiden epäilyyn liittyy vieraantumisteema, joka luonnehtii rortylaisia ironikkoja ja myös tutkimukseni ironisesti yhteiskuntaan suh-

tautuvia "luusereita", häviäjiä. "Ironists have to have something to have doubts about, something from which to be alienated." (Rorty 1989, 87-88)

Toiminta ei kuitenkaan ole mahdollista privaatisissa vaan edellyttää siirtymistä julkiseen, jossa arkipäivän välttämättömyydet eivät rajoita toiminnan vapautta. Privaatista elämän hylkääminen ja astuminen julkiseen maailmaan merkitsi Hannah Arendtin (1958, 36) mielestä "valmiutta riskeerata elämänsä". Kyseessä on siis turvallisen yksityisyyden ja orjamaisuuden jättäminen ja siirtyminen epävarmuuteen, mutta myös vapauteen elämän välttämättömyksistä. - Vaikkakaan *hyvä elämä* ei ollut mahdollista "[w]ithout mastering the necessities of life in the household (- -) politics is never for the sake of life" (Arendt, 37). Antiikin Kreikasta haetut analogioilla Arendt pyrkii vahvistamaan julkinen - privaatti -jaotteluaan.

Julkinen tila on Arendtin mukaan areena toiminnalle, tila ihmisten välissä, *vita activan*⁶ mahdollisuus vaikuttaa maailmaan. Julkisuus ilmenee "katkoksen momenttina", välitilana, josta puuttuu privaatista stabiilisuus ja turvallisuus, eikä sitä voi täydellisesti hallita. Päinvastoin kuin privaatti yksityisyys, julkinen maailma on kontingenttia ja vaatii alttiiksi asettumista, sekä rohkeutta toimijoiltaan. Palkkio julkiseen maailmaan uskaltautumisesta on, että toimija saattaa olla "joku" sen sijaan että olisi ei-kukaan. Julkiseen uskaltautuminen "aloittaa" jotain uutta ja tarjoaa mahdollisuuden "kuolemattomuuteen".

Tutkittavissa autobiografioissa julkisen ja privaatista erottelu on häilyvää ja ehkä tahallistakin. Arendtin yksityisinä pitämien asioiden tuominen julkisuuteen ja julkisten sekoittaminen yksityisiin on yritys "herättää" politiikan "kulissit" henkiin. Tämän on tietysti tarkoitus palvella kirjoittajien intentioita, mutta samalla se muistuttaa politiikan mahdollisuuksista ylittää vakiintuneita rajojaan. Kaikissa tutkituissa teoksissa niin sanotun yksityiselämää kuvataan rinnan julkisen poliittisen toiminnan kanssa. Privaatista tapahtumat liittyvät koko ajan julkisiin tapahtumiin ja lopulta sekoittuvat niihin. Tarina, jota kirjoittajat kertovat, nostaa keskusteluun jatkuvasti

⁶ Arendt valitsee poliittiseksi perspektiivikseen *vita activan*, joka antaa paremminkin tilaa politikoinnille kuin *vita contemplativa* -asenne, joka taas suosii filosofijohtamista.

jotakin uutta, paitsi uusia faktoja, mutta myös täyttää faktojen väliin ilmestyvää tyhjää tilaa. Julkisen ja yksityisen rajalla leikkittely on ikään kuin vastaus kysymykseen, mitä silloin tapahtui, kun ”ei tapahtunut mitään”.

Bonnie Honigin (1993, 110) mukaan yksilöllä on aina mahdollisuus jättää hyväksymättä ihmisen yläpuolelle asetetut auktoriteetit ja vastustaa ”vastustamatonta”. Tällainen toiminta on ”sitoutumista politisointiin (commitment to politicization), vastustettavuutta ja interventiota”. Donner kuvaa kirjassaan (Donner 1995, 69) oman ”virtuaalipolitikoitinsa” suhdetta politiikan auktoriteetteihin:

Suhteeni hallitusvaltaan ja ulkopoliittiseen johtoon ei aina ollut täysin ristiriidaton. Huomiota herättävin tapaus sattui syksyllä 1989. Päätin vastoin valiokunnan tahtoa ja ulkopoliittisen johdon toiveita lähteä omin silmin katsomaan, mitä Etelä-Afrikassa tapahtui; - -

Poliitikko Arja Alho esiintyy kirjassaan impulsiivisena ihmisenä, joka reagoi välittömästi asioihin.

Sitten alkoivat neuvottelut. - - Lipponen ilmoitti, ettei puheenvuoroja myönnetä. Minä pillastuin ja sanoin, että mikäs hallituksen neuvottelu tämä on, jossa ei edes puhua saa. Lipponen vaan jurnutti ja jatkoi asioiden nuijimista. Minä keräsin paperit ja poistuin. Sanoin lähtiessäni, että neuvottele itsesi kanssa. - - Tarja Halonen kiiruhti perääni ja pyysi minua tulemaan takaisin. - - Ja minä tulin takaisin. En pyytänyt enää yhtään puheenvuoroa. Eikä kukaan muukaan uskaltanut. Tunnelma oli jäätävä. (Alho 1997, 108)

Honigin mukaan niin Arendt kuin Nietzschekin ovat kiinnostuneet *virtùsta* juuri siksi, että se vastustaa järjestystä. Virtuosiopolitikoinnin kautta Honig pääsee määrittelemään uudelleen poliittisia tiloja, jotka ovat hänen mukaansa *spaces*

within persons, the spaces that mark their multiple resistances to the domination of autonomy and the imposition of subjectivity, - - (Honig 1993, 117).

Kun yksittäinen henkilö nousee vastarintaan, herää kysymys siitä *kuka* toimii, eikä ainoastaan siitä *mikä* toimii. Se, joka kiistää vallitsevan järjestyksen, on ”joku”, joka on syytä ottaa huomioon. Virtuosi hänestä tulee siksi, että hän tekee jotain, jota ei ole tehty, luo jotain uutta. Itsepuolustuksen näkökulmasta voidaan osittaa ketä tai keitä vastaan on hyökätty ja kuka tai ketkä puolustautuvat. Ulkoapäin kuvailtu tunnistaa iskun, väärän kuvauksen, henkilökohtaisesti ja vastaa, puolustautuu vastaiskulla, uudella kuvauksella. Mutta uuden kuvauksen ei tarvitse pitäytyä sovinnaudessa, vaan se voi valita tapansa vaikuttaa: ”[H]e makes himself a koan – a puzzle which slips away the more one tries to solve it” (McPhail 1996, 14).

Uuden tekemiseen liittyy Arendtin lupaamis (promising) -akti, joka ei ole Honigin mielestä mitä tahansa lupaamista, vaan se on ”sankarillinen” ja ”riskialtis”. Sankari jää (lupaamis-) toiminnallaan ihmisten mieliin erilaisena kuin ”kuka tahansa”. Virtuosi ylittää politiikan finalistisuuden. Mutta lupaaminen on riskialtista, eikä virtuosipoliitikko ole ”turvassa” toimiessaan julkisella alueella. Vastaisku sisältää riskejä, vaikka se tehtäisiinkin kirjallisesti pääasiassa ironian keinoin. – Siihen voi ryhtyä vai näennäisen leikkillisesti. Taistelutaidon japanilainen guru Miamoto Mus-hasi (1984, 43-44) opettaa sotataidon salaisuuksia:

In strategy your spiritual bearing must not be any different from normal. Both in fighting and in every day life you should be determined though calm. Meet the situation without tenseness yet not recklessly, your spirit settled yet unbiased. - - don't let the enemy see your spirit.

Yleisesti ironian funktiona pidetään toisen osapuolen loukkaamista, negatiivisen suhtautumisen ilmaisukeinona. Puhuja ei ole ironinen ellei hän ilmaise paheksuntaa tai halveksuntaa, jolla ironian kohde pyritään tekemään naurunalaiseksi. (Lähteenmäki 1993, 6) Esimerkiksi poliitikolle ironia voi olla keino, jolla sivuutetaan muodollinen, normatiivinen tapa esittää mielipiteitä, jotka ovat ristiriidassa vallitsevien arvoasetelmien kanssa (vrt. Renvall & Reunanen 1998, 7). Tutkittavien auto-

biografioiden kannet jo vihjaavat siitä, että sisältö poikkeaa tyypillisestä tulevan politiikan linjaamisesta. Kirjoittajien tarkoitus tuoda jo tapahtuneesta esiin jotain poikkeavaa, mutta (ehkä Tennilää lukuunottamatta) *konservatiivisesti* ilman pyrkimystä muuttaa maailmaa, jolloin käytetty retoriikka voidaan tulkita ”as a way and argument understood in light of the ’harmony of conflict’” (McPhail 1996, 15).

Teosten nimien lisäksi kansien kuvitukset varoittavat lukijaa siitä, ettei kirjoittaja ole pyrkinyt unohtamaan tapahtumia vaan haluaa kertoa tarinan uudestaan omalla tavallaan. – Uuden aloittaminen edellyttää ”uudelleen syntymän”. Alho kuvaa itsensä kirjan kannessa epätarkkana ja pehmeäpiirteisenä kuin panssarilasien takana tuomiotaan odottavana syytettynä. Donner ja Tennilä (takakannessa) vahvistavat puolestaan käsityksiä persoonistaan: Donner epäluuloisena ja kuin jostain toisesta maailmasta tänne heitettyä. Tennilä puolestaan ikuisena ”änkyränä” kämmen nostettuna vastustamaan kuvan ulkopuolelle jätettyä keskustelukumppania.

Tästä on kuitenkin olemassa poikkeuksia, jotka eivät pidä negatiivista asennetta ainoana ironisena suhtautumistapana. Ironiaa voi olla myös positiivisen leikkilisen asenteen näennäisesti negatiivista ilmaisua kuulijoille (esim. ennestään tutut kaveriporukat). (Lähteenmäki 1993, 7) Lisäksi vakava ”peli” voidaan kääntää yhteiskunnallisesti luvalliseksi itseironiseksi leikiksi, jossa ”leikkijä” katselee itseään ikään kuin ulkopuolisena (Pursiainen 1997, 20). Paasion kirjan kannessa viralisenoloinen Paasio tarkkailee kiinnostuneena ympäristöään, kun taas taustalla takakannen Paasio nostelee hymyillen vaaleanpunaisia käsipainoja.

Lisäksi ironia voidaan nähdä elämänasenteena tai -tapana. Maailma saatetaan nähdä tai kokea niin paradoksaalisena, että ironian kaltainen ambivalentti suhtautuminen on ainut tapa ”tarrautua” sen ristiriitaiseen kokonaisuuteen. Tämä tulee erityisen selvästi esille zen-runoilijoiden säkeissä, jotka ilmentävät elämän paradoksaalisuutta ja hetkellisyyttä. Samoin zen-mestarit ilmentävät ironista suhdetta yhteiskuntaan, johon heidät on ”heitetty”, mutta jonka konventioihin he eivät sitoudu. Zen-oppilasta pidän henkilönä, joka opiskelee ironiaa ja joutuu kokeilemaan sovinnaisia näkemyksiään, kunnes hän ei voi enää muuta kuin suhtautua ironisesti

opetukseensa ja samalla elämäänsä. Ikkyun runo valaissee eräänlaista ironista oivallusta:

*We eat, excrete, sleep, and get up;
This is our world.
All we have to do after that -
Is to die.⁷*

3.7.2. Ironia mielentilana

Yksinkertaisella ironialla tarkoitetaan *sanallista ironiaa*, jossa yleensä sanotaan muuta kuin tarkoitetaan. Toiseksi ironia on tyypillisesti *tilanneironiaa*, jossa vaikkapa tunnettu formulakuski tekee alkeellisen virheen yksityisautollaan. Kolmanneksi ironiasta voidaan puhua *elämänasenteena*, jossa maailmaa yksinkertaisesti pidetään hallitsemattomana, jonka hyväksyminen vaatii ironista mielentilaa. (Renvall & Reunanen 1998, 6)

Työni kannalta mielenkiintoisesti siteeraa Alan Wilde kirjassaan *Horizons of Assent* Paul de Manin teosta *Allegories of Reading*:

Irony is no longer a trope but the undoing of the constructive allegory of all tropological cognitions, the systematical undoing, in other words, of understanding. As such far from closing off the tropological system, irony enforces the repetition of its aberration.(Wilde 1981, 7)

---

⁷ Alan W. Watts, 1957: *The Way of Zen*.

Tässä tulkinnassa ironiaa ei siis nähdä enää "vain" retorisena trooppina, kuten Kenneth Burke tekee. Ironikon elämässä olisi siis jotain todella muuttunut niin, että "selittäessään" maailmaa vakava, pelkkiin tosiasioihin nojaava selitys ei ole enää riittävä tai edes ihanteellinen. Ironialle pyritään antamaan "syvempi" merkitys, jolloin se olisi paremminkin taustalla vaikuttava mielentila. Tämä mielentila siis ohjaisi ilmaisuamme, ja voisimme ehkä myös valita mielentilamme, kuten Rortyn mukaan voisimme valita olevamme ironikkoja. Vakaumusten relatiivisuudesta huolimatta toimitaan ikään kuin vakaumuksella olisi luja perusta. (Rorty 1989, 63-69)

Toisaalta *mielentila*-ajattelu stabiloi ja sitoo ironisen toiminnan *minään*, joka tarkoituksellisesti tietyistä seikoista johtuen "tuottaa" ironisia argumentteja. Haluan kuitenkin työssäni sanoutua irti minään liittyvästä naturalismista. Ajattelen minän mielummin prosessiksi, jolloin se on "a product rather than an active, directing consciousness" (Shapiro 1984, 239). "Älä astu, Seppo, markkinatalouden päälle." Paasion ironinen *minä* "tuotti" nopeasti oivalluksen hänen astellessaan keskustalaisen Seppo Kääriäisen kanssa pitkin New Yorkin öisiä katuja, joilla asunnottomat nukkuivat. (Paasio 1996, 69)

Bennett tuo esille artikkelissaan, kuinka ironia sallii identiteetin muodostamisen ilman, että siihen tarvitsisi täysin identifioitua. Konventionaalisen identiteetin suora kyseenalaistaminen, ja sen kontingenttisuuden paljastaminen voi olla riskialtista. Häviäjät erottautuvat voittajista, jotka projisoivat ympäristöönsä moraalista itsetuottamusta ja dogmaattista identiteettiään. Tätä vastaan häviäjä suojautuu, puolustautuu turvautumalla ironiaan, jolloin stabiilista identiteetistä ei varsinaisesti luovuta. (Bennett 1992, 166) Varsinkin Paasion teksteissä viitataan kokemuksiin ja "yli-inhimilliseen" Mr Murphyyn, jotka epäsuorasti vihjaavat siitä, ettei elämä ole sellaista kuin sen yleisesti toivotaan olevan, eikä myöskään sellaista kuin sen virallisesti sanotaan olevan.

3.7.3. *Ironia politiikassa pysymisen taitona*

Epäonnistuessaan poliitikko joutuu tahtomattaankin ei vain kurkistamaan vaan jopa asustelemaan "vallan kulissien" taakse. Hän näyttäytyy, paitsi kansalaisten silmissä, niin myös kollegojensa edessä jonkinlaisena anomaliana ja häviäjänä, johon on vaikea suhtautua johdonmukaisesti. Häviäjästä tulee myös "vapaata riistaa", jota voidaan ja on jopa suotavaakin määritellä niin, että "outous" poistuisi hänen ympäriltään. Ulkoapäin kuvailtu tavallaan menettää statuksensa vakavasti otettavana ihmisenä. Poliitikolle vakavasti otettavan statuksen menettäminen merkitsee useimmiten eräänlaista poliittista kuolemaa.

John E. Sheeryn tulkinta Platonin *luolavertauksesta* väittää, että senkin, joka on käynyt *luolan* ulkopuolella ja nähnyt, mikä *näyttelijöitä* liikuttaa, on palattava takaisin. Luolaan palaamiselle, tai ainakin sen huomioonottamiselle toiminnassa, ei ole varsinaisia vaihtoehtoja, sillä luolan jättäminen merkitsi demokratian hylkäämistä. Keskustelun on jatkuttava jollakin tasolla, ja siihen tarvitaan erityinen foorumi, luola. Ulkopuolella käyneiden kokemuksia ei uskota, ja he joutuvat miettimään, kuinka saada äänensä kuuluviin. Uskottavuuden puuttuminen ja paluun välttämättömyys muodostavat dilemman, joka ei ratkea yrittämällä osallistua kommunikaatioon viittaamatta "luolaan" tai ottamatta sitä huomioon .

Seery lukee uudelleen Platonin luolavertausta pitäen sitä eräällä tapaa ironisena eli Platonin sanomaa ei pitäisi tulkita kirjaimellisesti vaan niin, että Platon yritti saada meidät epäsuoraan dialogiin - teksti onkin tekosyy (pretext) (Seery 1992, 9). Seeryn teksti "linkkaa" osuvasti varsinkin Paasion kirjan taustalla vaikuttavaan näkemykseen, että politiikkaa on jatkettava kaikesta siihen liittyvistä ongelmista huolimatta. - Aina kuitenkin palataan luolaan, koska "yli-ihmistä" ei ainakaan vielä ole syntynyt.

We readers have been tipped off that the text is aware of itself as a text, and that we ought to be equally aware of ourselves as active readers (mt., 11). (Vrt. Paasi-

on puoluekokousnäytelmä.) Kuten luolassa olijat tuijottavat näytelmää, me tuijotamme Platonin kirjoittamia sivuja, mutta hän on varoittanut meitä tekstissään siitä, ettei kaikkea tulisi ottaa kirjaimellisesti. Poliittisen oikeudenmukaisuuden etsiminen ei tarkoita uuden transsendentaalisen valonlähteen tuottamista. Varjot ovat ulkoistuksia, näkyviä vain, jos olemme sokeita inhimillisen äärellisyyden tosiasialle. Todellisen poliittisen viisauden on otettava kuolema paremmin huomioon (entä poliittinen kuolema?). Yksi hahmoista vapautuu ja huomaa valon ulkopuolella (Paasio ja Tennilä itse), mutta palaa kertomaan muille. (mt., 12-15)

Donnerin tapauksessa tilanne ei ole aivan samanlainen. Donner on tekstissään lähempänä yli-ihmistä, eikä aio palata henkilökohtaisesti "luolaan" tai "laitokseen", vaan pyrkii kirjoittamalla osallistumaan poliittiseen toimintaan. Hänen ironiansa kohdistuu enemmän rakenteisiin kuin yksittäisiin tapahtumiin, jolloin ulkopuolisen tarkkailijan rooli sopii Donnerille johdonmukaisimmin. Kirjailijana ja poliittisten sovinnaisuuksien näkijänäkin Donner joutuu viittaamaan jatkuvasti eduskuntaan ja palaamaan sinne ainakin teksteissään.

Termi "eidos" on ironinen itsessään, koska siinä nähdään sellaista, mikä ei ole näkyvää. Meidän pitäisi kääntää silmien lisäksi "koko ruumis" (vision of justice) valoa kohti - on vaikeaa. Valonnäkiäjät komennetaan takaisin luolaan, koska muuten oikeudenmukaisuus ei toteutuisi. Koska pelkkä "valon" näkeminen ei riitä motivoimaan ihmisiä tavoittelemaan oikeudenmukaisuutta, ei asialle omistautuneita ole paljon, ja heitä tarvitaan luolassa. (mt., 15-16)

Valtio on Seeryn (1992, 19) mukaan kirjoitus politiikasta, ei metafysiikasta; varsinainen draama keskittyy luolaan paluuseen, uuden aloittamiseen, ei luolasta lähtemiseen, joka tietysti edeltää paluuta. Ideaalimaailma on abstraktio, näkymätön näkyvä, mutta luola on olemassa konkreettisenä, eikä sitä lopulta voi paeta. Paasion ironia politiikkaan palaamisesta: **Olemme sidottuja politiikkaan** ja ikuisen paluuseen luolaan. Varjot ovat hyvinvointi. Tärkeää on palata luolaan. "Maybe the commitment to political justice requires a superme sense of irony" (mt., 20).

Rortyn ironian ja solidaarisuuden liittoa on pidettävä eräänlaisena utopiana, jota kannattaa "kaikesta huolimatta" tavoitella. "[C]ontingency is universal. But I still act otherwise. I keep promises, pay life insurance premiums, correct my son's spelling errors (Kariel 1992, 193)." Ironisen maailman paradoksi näyttäytyy varsinkin Paa-sion tekstissä: Maailma näyttäytyy liian epäoikeudenmukaisena. Tarvitaan solidaarisuutta, palaamista, vaikka se olisikin ironian sävyttämää.

Tennilä, vaikka sijoittaakin itsensä "sateenkaaresta vasemmalle", suunnittelee myös palaamista vakavasti otettavaksi poliitikoksi, vaikka ei "luolasta" mielestään koskaan lähtenytkään. Kaiken kuohunnan keskellä Tennilä jatkaa johdonmukaisesti työtään "pohjoisen" ihmisten edustajana. Paluu edellyttää kuitenkin ainakin pientä askelta yksilöllisempään suuntaan, sillä suurille linjauksille ei löydy enää suuntaa - Tennilänkään teoksesta.

3.7.4. Ironisen itsepuolustuksen tekniikka

Itsepuolustusellisuuteen liittyy ajatus erilaisista tekniikoista, joita käytetään kulloisenkin tarpeen mukaan. Vaikka tehokas itsepuolustus ei sitoudu mihinkään kaavamaiseen tapaan toimia, on itsepuolustuksen traditiossa luokiteltu erilaisia tekniikoita ja koulukuntia. Jaottelu helpottaa tradition systemaattista välittämistä sukupolvelta toiselle ja mahdollistaa niiden kumulatiivisen kehittymisen. (ks. esim. Klemola 1985) - Ajatus siitä, että tekniikoita "käytetään" puolustautumiseen, vahvistaa tekstien retorista luonnetta ja poliittisuutta.

Kuten edellä todettiin, ironia voidaan jakaa erilaisiin "koulukuntiin", joita ovat esimerkiksi *kosminen*, *dramaattinen* ja *itseensä kohdistuva* ironia. Hutcheon (1995, 44-56) on koonnut yhteen erilaisia ironian funktioita ja asettanut ne järjestykseen niiden sisältämän affektiivisen voimakkuuden mukaan. Affektiivinen voimakkuus voi olla joko positiivista tai negatiivista. Hutcheonin tekemää yhteenvetoa ironian funktioista käytetään tässä analogisesti ironisen itsepuolustuksen tekniikoiden kanssa.

Ironinen itsepuolustus voi luonteeltaan "mietoa", "vahvaa" tai jotain niiden väliltä. Toisaalta itsepuolustusta voidaan käyttää ja tulkita positiivisesti tai negatiivisesti, mikä tekee funktiosta eli tekniikasta jännitteisen.

KUVIO 1. *Ironian funktiot (Hutcheon 1995, 47; suomennos Renvall & Reunanen 1998, 14).*

Suuri affektiivinen lataus

Mukaan kutsuvat ystävä- lismieliset yhteisöt	KOKOAVA (Aggregative)	Poissulkevat, elitistiset 'sisäpiirit'
Korjaava, satiirinen	HYÖKKÄÄVÄ (Assailing)	Tuhoava, Aggressiivinen
Rajoja ylittävä, subversiivinen	VASTUSTAVA (Oppositional)	Loukkaava, Solvaava
Epädogmaattinen, demystifioiva	HÄILYVÄ (Provisional)	Väistelevä, tekopyhä, 'kaksinaamainen'
Itseään vähättelevä, myöntäväinen	SUOJAUTUVA (Self-protective)	Pöyhkeä, ylimielinen, puolustautuva
Uutta näkökulmaa tarjoava	ETÄÄNNYTTÄVÄ (Distancing)	Välinpitämätön, sitoutumista välttelevä
Humoristinen, leikkisä, kiusoitteleva	HUVITTAVA (Ludic)	Vastuuton, Trivialisoiva
Kompleksinen, rikas, moniselitteinen (+)	MONIMUTKAISTAVA (Complicating)	Harhaanjohtava, epätarkka, moniselitteinen (-)
Empaattinen, tarkka	VAHVISTAVA (Reinforcing)	Koristeleva, toissijainen

Pieni affektiivinen lataus

*Jos olisin aavistanut, millaisen valtakunnallisen kestohälyn vaatimat-
tomat jalkineeni tulevat aiheuttamaan - -, olisin varmaankin oikopäättä
hankkinut uuden kenkäparin ennen asian julkistumista. Kenkäkauppi-
aalta olisin vaatinut vaitiololupauksen. (Paasio 1996, 8)*

Hutcheonin jaottelun ”helpoin” funktio ja perustekniikka on *vahvistaminen*. Ironiaa käytetään painottamaan ja täsmentämään puheena olevaa asiaa. Tätä tekniikkaa käytetään yleensä tavanomaisessa arkipuheessa. Paasio rinnastaa kenkänsä valtakunnantason asioihin, joiden merkittävyys vaatii asiaankuuluvaa salassapitoa. Katkelman tekniikka korostaa kepeyttä ja itseironiaa, jotka olisivat kadonneet, jos hän olisi valinnut virallissävytteisen ilmaisumuodon. Negatiivisesti tulkittuna katkelman ironia on asian kannalta turhaa, ja kappaleen olisi voinut aivan hyvin jättää pois.

*Entiset kansanedustajat, alkoholistit ja tupakoitsijat kärsivät yleensä
niin sanotuista vierotusoireista, jotka poliitikoilla (- -) voivat ilmetä
enemmän tai vähemmän hyvää tarkoittavina neuvoina ja politiikan tol-
kuttomuuden tai suunnattomuuden arvosteluna. Viinanjuonnin jättä-
neet voivat liittyä AA-liikkeeseen, joukkoviestimet, varsinkin sanoma-
lehtikolumnit taas tarjoavat entisille parlamentaarikoille keinon henkien
manaamiseen, ts. neuvojen antamiseen ilman että on valtaa. (Donner
1995, 35)*

Myös Donner ironisoi, ainakin osaksi, oman kirjoittamisensa ja alkoholistirin-
nuksellaan entisten poliitikkojen kirjoittamisen yleensä. Lisäksi niin Paasio kuin
Donnerkin *monimutkaistavat* sanomaansa ottamalla siihen mukaan asioita, jotka
lisäävät sanomaan tulkinnanvaraisuutta. AA-liikkeen ja poliittisten kolumnien rin-
nastaminen ”ärsyttää” lukijaa pohtimaan niiden suhdetta, yhteneväisyyttä ja erilai-
suutta. Kolumnien terapeuttisen roolin korostaminen ironisoi reagoivan kirjoittami-
sen vaatimuksen, jonka mukaan sinun on vastattava välittömästi syytöksiin tai
syytäjät eivät ”halua olla kanssasi tekemisissä” (Donner 1995, 36) Puolustaessaan
poliitikkoja virkamiesten kasvavaa valtaa vastaan Alho turvautuu ironiaan:

Meillä [poliitikoilla] on itse kullakin ammattitaitoa mieltä, miten vaikeita ratkaisuja voidaan viedä eteenpäin ottamalla huomioon myös ihmisten tunnot. - - Maija Poppanenkin sanoo, että sokerilla lääke menee paremmin alas. Budjettipäällikkö Erkki Virtanen kimmastui ihastuttavalla tavalla. - - Hän ilmoitti ministeri Alholle, että valmistelut kehysneuvotteluihin on tehty suoraan pääministerin alaisuudessa ja että virkamiehet tekevät kuten poliittinen päättäjä haluaa. Niin minustakin ainakin teoriassa. Samalla hetkellä ovi aukesi, ja Lipponen ja Niinistö marssivat sisään. Lipponen kysyi, että mitäs täällä tapahtuu. Minä vastasin, että siteerasin tässä juuri Maija Poppasta. (Alho 1997, 107-108)

Retoriikan puolustamisen lisäksi sitaatti voidaan tulkita kahden tason ironiaksi, jonka eräs tarkoitus on huvittaa lukijaa. Alun perin Maija Poppanen -ironia kohdistui virkamiehiin ja heidän huumorintajuttomuuteensa, ja yleisönä esiintyivät Alhon kollegat, poliitikot. Kirjassa ironian kohde säilyy ennallaan, mutta yleisöksi pääsevät myös oivaltavat lukijat, joille paljastuu, että moni ikävä päätös hyväksytään huomaamatta, kun siihen "lisätään ripaus sokeria".

Alhon esimerkki kuitenkin myös *etäännyttää* lukijoita politiikasta. Lukijat saavat huomata, että he joutuvat lopulta hyväksymään valtaapitävien päätökset. Voidaan ajatella, että Alho ainakin osaksi tahallaan kasvattaa kuilua poliittisen eliitin ja kansan välillä, jotta saisi ihmisiltä hyväksyntää myös itselleen. Samalla tavalla Paasion esimerkki on omiaan *etäännyttämään* lukijoita varauksettomasta suhteesta mediaan. Ironia antaa lukijalle mahdollisuuden tulkita poliittisia prosesseja ei niin välttämättöminä kuin virallisesti annetaan ymmärtää.

Vähätellessään omia mahdollisuuksiaan vaikuttaa tapahtumien kulkuun ja esittäessään itsensä "hyväuskoisina hölmöinä" tarinoiden päähenkilöt *suojaautuvat* heitä kuvailteiden henkilöiden "hyökkäyksiltä". Hutcheonin (1995, 50) mukaan ironia toimii tällöin "puolustusmekanismina" (defence mechanism), joka koetaan yleensä positiivisena. Esimerkiksi Alhon suojautumismekanismiksi voidaan tulkita kirjan alkuun sijoitettu oma kuva, joka on julkaistu Iltä-Sanomissa. Kuvan Alho ei näytä kovin edustavalta ainakaan konventionaalisessa mielessä. Kuvaa tukemaan on siteerattu Rikoslain kolmatta pykälää rauhan rikkomisesta: "Joka luvattomasti tek-

nisellä laitteella tarkkailee tai kuvaa...”. Poliitikkona Alho näyttää ”heittäytyvän maahan ja paljastavan kurkkunsa” vastustajilleen. Toisaalta rituaalina tämä voi suojata Alhoa vastahyökkäyksiltä, ja toimii ironisoi niin lehdistön toimintaa.

Itseen suojaavana tekniikkana voidaan pitää myös *häilyvyyttä*, joka pyrkii kyseenalaistamaan vakaat näkökulmat. *Kosmisessa* ironiassa *häilyvyys* korostuu erityisesti, koska se ironisoi kaiken vakauten pyrkivän inhimillisen toiminnan. Edellä esitetystä Alhon sitaatista voidaan samaan aikaan nähdä virkamiestyön välttämättömyys, mutta myös sen ongelmallisuus. Alho kannattaa virkamiesten menettelyä ”teoriassa”, mutta käytännön demokratiassa pelkät virkamiespäätökset eivät ole riittäviä.

En ole gallup-ihmisiä, mutta jotakin tällaiset haastattelut kertovat. [Vasemmistoliittoa tukeneista äänestäjistä erittäin tai melko tyytymättömiä oli yli 60 % ja vain 34 % tyytyväisiä] Vasemmistoliitosta [gallupit kertovat] sen, että en olekaan yksin hallituskritiikissäni. Sanonkin vaimolle, että keitetäänpäs nyt vielä toisetkin kupilliset kahvia: kuulunhan lopultakin enemmistöön omassa puolueessani! (Tennilä 1995, 164-165)

Mutta mitä sekään hyödyttää, jos kaikki ihan viimeistä myöten alistuvat 'ylivoiman edessä' ja rupeavat kulkemaan 'realismin latuja' vain siksi, ettei heitä ole tarpeeksi. (Tennilä 1995, 215)

Kun Tennilä keväällä 1995 kritisoi Vasemmistoliiton ratkaisua mennä mukaan hallitukseen ja äänesti hallitusohjelmaa vastaan, jäi hän vähemmistöön puolueessaan. *Vastustava* ironia toimii epätasaisessa valtasuhteessa ja *vastadiskursiivisena (counter-discursive)* haastamaan vallitsevan toiminnan (Hutcheon 1995, 52). Toinen sitaatti sijoittuu ajallisesti kesään 1995, jolloin Tennilä ja Mikko Kuoppa erotettiin Vasemmistoliiton eduskuntaryhmästä ”pysyvästi”. Molempien katkelmien ironia kohdistuu puolueen eduskuntaryhmän enemmistöön, ja ironia voidaan tulkitä puolueen valtaeliittiä vastustavaksi. Toisaalta ”realismin latuja” –ironia *ikään kuin* kritisoi realismin politiikassa, mutta toisaalta Tennilä ei kuitenkaan hylkää realismia vaan ainoastaan *sen* realismin, jota hallituspolitiikka myötäilee.

Hutcheonin määrittelemä *hyökkäävä* ironia ei poikkea paljonkaan *vastustavasta* ironiasta. Hutcheon (1995, 53) kuitenkin huomauttaa, että näennäisen leikillinenkin ironia sisältää hyökkäävän elementin. Vaikka Tennilä on sijoittanut itsensä puolueessa jatkuvasti vähemmistöön, on hänellä takanaan paljon kannattajia, jotka mahdollistavat hyökkäyksen eikä vain puolustusta. Esimerkkien ironia on helpompi tulkita *vastustavaksi* kuin *hyökkääväksi*, paitsi Donner-sitaatti, joka tavallaan haastaa "laitoksesta ulos joutuneiden" toiminnan, mutta toisaalla pitää muiden muassa painettua sanaa eräänlaisena oravanpyöränä: mitä enemmän kirjoitat, sitä vähemmän saat huomiota (Donner 1995, 35). Myös "vääryyksiä ja typeryyksiä vastaan on ollut turha taistella" (mt., 36).

Affektiivisesti voimakkain ironian funktio (tekniikka) Hutcheonin jaottelussa on *koaminen*. Tässä funktiossa on kyse *identifioitumisesta* ja toisaalta *erottautumisesta*, mikä johtaa puolestaan *representaatio-ongelmaan*. Ironian käyttäminen itessään synnyttää *sisäpiirejä (in-groups)*, jotka ovat tyypillisimmillään niitä, jotka oivaltavat ironian ja niitä jotka eivät sitä oivalla. Ulkopuolisia ovat myös ironian kohteet riippumatta siitä ymmärtävätkö itseensä kohdistuneen ironia vai eivät. Esimerkkien ironia pyrkii identifioimaan tarinan päähenkilön kirjoja lukevaan oivaltavaan yleisöön ja erottautumaan mediasta ja sen heistä luomasta kuvasta sekä byrokraattisesta hallinnoinnista. Ironian kohteita ovat pääasiassa ne, joista pyritään erottautumaan, mutta myös (ehkä Tennilää lukuunottamatta) päähenkilö itse.

Varsin mielenkiintoinen on *kokoamisen* rooli *kohtalon ironian* tekniikkana, koska siinä "ulkopuolinen" toiminnallaan ironisoi poliittista päämäärähakuista toimintaa. Tekstien päähenkilöt *ikään kuin* tarkkailevat rouva Fortunan toimintaa ja koettavat sopeutua siihen. Tarinassa päähenkilö samaistuu oivaltavaan yleisöön, ja tekstin tehtäväksi jää paljastaa *kohtalon* ironia ja sen kiertämätön vaikutus kaikkeen inhimilliseen toimintaan. *Kohtalon ironia* kokoaa yhteen ne, jotka huomaavat ironian ja ottavat sen toiminnassaan huomioon. "Mikään ei ole niin tilapäistä kuin se, mitä sanotaan pysyväksi" (Paasio 1996, 132). Mr Murphy "havahtuu hereille" aina, kun sanotaan jotain lopullista, väitetään asioiden tilan olevan tietynlainen.

Jätimme Moskovan vähän ristiriitaisin mutta kuitenkin rauhallisin mielin. Kuva kaikesta jättiläismaassa vielä edessä olevasta ei ollut voinut mielissämme kirkastua. Valkoinen talokin oli vielä valkoinen. (Paasio 1996, 139)

Kosmisen ironian oivaltaminen ja varsinkin hyväksyminen vaatii tuekseen itseironiaa, jolla päähenkilö ikään kuin kompensoi rouva Fortunan oikkuilut. Tällöin ironia kokoaa itseironisen ryhmän, joka voi olla päähenkilö yksin, johon voidaan identifioitua ja joka luo lisätilaa representaatio-ongelmaan. Mimeettisen politiikan vaatimusta ei voida ottaa vakavasti Fortunan hallitsemassa maailmassa.

3.7.5. Itseironinen selviytymisstrategia

Usein kysytään, mihin mieli (huomio) pitää suunnata. Jos se suunnataan vastustajan liikkeisiin, ne vievät sen mukanaan. Jos se kohdistetaan hänen miekkaansa, miekka vie sen mukanaan. Jos huomio kiinnitetään vastustajan lyömiseen, lyömisen ajatus vie sen mukanaan. Jos huomio kohdistuu vastustajan asentoon, asento vie sen mukanaan. Joka tapauksessa miekkailijat sanovat, että he eivät tarkalleen tiedä, mihin mielensä kohdistaisivat. (Klemola 1985, 86-87)

Klemola pohtii budokan ongelmaa, miten kohdistaa huomionsa, kun hän kohtaa vastustajan. Mikä tahansa valittu järkevä vaihtoehto antaa helposti edun vastustajalle. Lopulta ainoaksi vaihtoehdoksi jää suunnata huomio itseemme, eikä sielläkään mihinkään tiettyyn paikkaan, vaan huomion on annettava ”vapaasti oman luontonsa mukaan” (mt., 88). Vapaa huomio ei takerru mihinkään eikä sitoudu mihinkään tiettyyn näkemykseen. Samalla tavalla ironia valitsee *sekä-että-*, mutta toisaalta *ei-eikä-*vaihtoehdon. Varsinkin *itseironiassa* ironikko *ikään kuin* leikkii itsellään, omalla persoonallaan, jolloin vastustaja ei tavoita mitään, mihin miekkansa iskeä.

Tutkimuksen autobiografioissa voidaan havaita, miten poliittista peliä tulkitaan eräänlaisena leikkinä, jossa varsinaisen pelin, vakiintuneiden poliittisten ja byrokraattisten käytäntöjen, säännöt eivät välttämättä pädekään. Leikissä sääntöjä voidaan muuttaa kesken kaiken. Itse asiassa leikin sääntöjä kuuluukin kehittää koko leikin ajan. Leikkijät tekevät pilaa vakavista peleistä olemalla *ikään kuin* tietämättömiä säännöistä, mitä voidaan pitää McPhailin (1996, 41) *Zen-retoriikan* mukaan pitää perspektiivinä, jota Zen-mestarit kutsuvat ”aloittelijan mieleksi” (beginner’s mind). Pursiaisen (1997, 20) mukaan ”leikit ovat leikkejä katseen alla eli itseironisia leikkejä”. Pursiaisen *[I]leikkijä on itseironinen silloin kun hän katsoo itseään leikkimässä samalla kun jatkaa leikkiään ja kohteisiin katsomista* (mt., 20). Ironikko ei ota itseään eikä toimintaansa enää vakavasti, vaan hän seuraa tapahtumia ja omaa toimintaansa aivan kuin ulkopuolisena: rouva Fortunan vaikutus jatkuu, mutta ironikko ”tietää” sen. McPhailin (1996, 167) mukaan demokratia parhaimmillaan on muutosta, joka jättää poliittiset toimijat epävarmoiksi tulevaisuudesta:

[T]here is both succeeding and failing, winning and losing, inside and out, Yin and Yang in the deepest democracy.

Paasion *Minä ja Mr Murphy* –kirjan ensimmäisen osan otsikko on *Eriväriset kengät*. Jo otsikoinnillaan kirjoittaja vihjaa, ettei kaikkea, mitä hän sanoo kannata ottaa vakavasti. Pikemminkin Paasio viestii siitä, että hän on perillä rouva Fortunan tekemisistä ja pystyy jopa ymmärtämään niitä.

On tullut tarjotuksi tovereille ainakin tarinan aihetta. Toiset kengät ehdivät paikalle kokouksen aikana. Tilanne ei kuitenkaan muutu. - - Liekö ollut monenkin suurlähettilään poliittisessa raportissa. (Paasio 1996, 9-10)

Paasio käsittelee samalla ongelmallista suhdettaan yleisöön kohdistamalla sanansa myös yleensä kansalaisiin, jotka eivät ole niin oivaltavia kuin luullaan vaan odottavat medialta pääasiassa paljastuksia.

Arja Alhon kirjan ensimmäisen luvun nimi on *Tuhlaviikot*, jolla hän kuvailee Helsingin juhlaviikkojen saamaa julkisuutta, joka ei ole ollut hänelle itselleen suopea (Alho 1997, 13). Itseironian kannalta kiinnostava on jo aikaisemmin (s. 88) mainittu Ilta-Sanomissa julkaistu valokuva, joka on hänen mukaansa otettu laittomasti (mt., 15). Kuvassa Alho on väsyneen näköisenä kädet levitettyinä kuin luovuttamisen merkiksi. Alivalottuneet osat kuvan ylä- ja alareunassa ovat kuin surureunukset. Joka suhteessa ”epäedullisen” kuvan valinta kirjan alkulehdille antaa lupauksen tavallisesta poikkeavasta ”puolustuspuheesta”.

Kuvateksti alkaa sitaatilla Rikoslaista, jonka mukaan se, ”[j]oka luvattomasti teknillisellä laitteella tarkkailee tai kuvaa henkilöä, on tuomittava *salakatselusta...*”. Kuvan henkilö on kuitenkin ”epähenkilö”, johon lain takaama suoja ei uloteta. Tarinan Arja Alho ironisoi itsensä olioksi, jolla ei ole enää varsinaisia kansalaisoikeuksia jonka luona Kafka saa ”vierailta” milloin tahtoo ilman seuraamuksia.

Esko-Juhani Tennilän itseironia on peitellympää kuin edellisissä teoksissa. Jo kirjansa otsikossa Tennilä sijoittaa itsensä ”sateenkaaresta” eli koko kirjosta ”vasemmalle”. Hän sijoittaa itsensä myös Lappiin, periferiaan, joka mieltyy ”kirjon” ulkopuoliseksi alueeksi. Tennilän kova ääni on tarpeen, jotta hän tulisi kuulluksi periferiasta.”[E]ipä näy enää punaista punikkienkaan julisteissa”, huomauttaa keskustalainen kaveri. Tennilän mukaan sateenkaaren väreistä muitakin on kadonnut puoluekentältä, kuten esimerkiksi keskustan vihreä. (Tennilä 1995, 9-10)

Vaikka kohtalo, Fortuna, vaikuttaa Tennilän elämään, uskoo hän mahdollisuuksiinsa muuttaa asioiden tilaa. Itseironisia ilmauksia ei hänen tekstistään helposti löydä, jollei sellaiseksi tulkitse koko Tennilän tarinaa tasapainoilusta Pohjoisen ja Etelän välillä. Ainoastaan pettyessään omaan puolueeseensa hän kyseenalaistaa oman ja yleensä poliittisen toiminnan. Vasemmistoliiton puheenjohtaja kokoomukselaisen ”apupappina” hiljentää Tennilän lukemaan *Kunnon sotamies Švejkä* ja kirjoittamaan satuja (mt., 121).

Tennilän ironia kohdistuu ensisijaisesti Vasemmistoliiton toimintaa kohtaan. Hän kuvailee puolueen ottaneen käyttöön ”rautaisen puoluekurin” (mt., 8 ja 161-2). Kansanedustaja myymässä Kemin torilla arpoja amerikkalainen baseball-lippis

päässä vaikuttaisi tahalliselta yhteiskunnan ivaamiselta. Mutta Tennilän ironialla on selvä käytännöllinen pyrkimys luoda yhteyksiä pohjoiseen kansaan, äänestäjiin. (mt., 234-237)

Jörn Donner puolestaan asettaa koko poliittisen toimintansa kyseenalaiseksi ja kuvailee itsensä vieraaksi maailmassa, jossa on toiminut. ”Se, mitä ei muista, ei ole muistamisen arvoista. Onko niin?” (Donner 1995, 5) Donner kuitenkin muistaa myöhemmin kirjassaan monia tapahtumia kansanedustajan uransa ajalta. Ensimmäisen osan tarkoitus lieneekin virittää lukija ”tunnelmaan”, jonka aina kohtaa ”laitoksessa”: ”[M]aailman, joka ei ole omani” (mt., 5).

En tiedä, mitä minusta jää jäljelle. Vilkaisin kuitenkin kerran Washingtonin Libtary of Congressin luetteloa. Siinä olivat kaikki kirjani. Sen sijaan en jättänyt persoonastani mitään jälkiä eduskuntaan, paitsi tiettyihin pöytäkirjoihin. (Donner 1995, 23-24)

Donner arvottaa oman toimintansa arvokkaaseen kirjoittamiseen ja arvottomaan puoluepolitiikointiin. Hänessä itsessään, hänen toiminnassaan ei ole mitään, mihin tarrautua mistä hänet voitaisiin asettaa vastuuseen. Kirjoitetut kirjat ovat olemassa tarinoina, joilla Donner puolustautuu kriitikoitaan vastaan, kuvailee uudelleen tapahtuneen. ”Kontekstuaalisen indeksin läsnäolo tulkittavissa teksteissä merkitsee sinänsä ymmärrettävien tekstienkin käsittelemistä eräänlaisena salasanomana – johon ei kuitenkaan ole yhtä ’koodia’, jolla sanoma muuttuisi ’selväkieliseksi’, vaan useita erilaisia tulkintamahdollisuuksia.” (Palonen 1988, 63) Teksti on siis aina tulkinnanvaraista ja on ainakin osaksi irrallaan alkuperäisestä kontekstistaan, mikä vapauttaa kirjoittajan seuraamaan leikkiä ja kuvailemaan sen kontekstin niin, ettei ironia mahdollisuutta voi sulkea pois. Donner *ikään kuin* sanoutuu irti politiikasta ja byrokraattisesta hallinnoinnista ja on samalla kirjoineen sidoksissa siihen, mistä kirjoittaa. Donner määrittelee itsenä ”poliittiseksi villiksi”, ironikoksi, joka ei ole ”oikeasti” mukana. Hän itse asiassa kritiikillään vaatii ironialle, yksilön huudolle, statusta politiikkaan. Ne, jotka ulkopuolelta arvostelevat järjestelmää tai järjestelmiä, jäävät huutavan ääneksi korvessa. Hän ei silti kiellä ihmisen mahdollisuuttaan vaikuttaa asioihin vaan toteaa: ”Yhteiskunnalliseen osallistumiseen on muita teitä”. (Donner 1995, 26)

4. IDENTIFIKAATIO

4.1. Kuvitelu transformaatiossa

Identiteetillä tarkoitetaan Sakari Hännisen (1998, 108) mukaan perinteisesti ”lähinnä samana pysymisen tilaa tai tosiasiaa”. ”Identiteetillä kuvataan siis itsenä olemisen tilaa: pysyvyyttä, samuutta, ykseyttä, yhtäläisyyttä”, Hänninen (mt.) jatkaa. Hallinnoinnin kannalta vakaa identiteetti on tärkeä. Samana pysyminen tai hallittu muutos identiteeteissä stabiloi yhteiskuntaa ja helpottaa sen prosessien ennustettavuutta. Kansalaisten ja erilaisten instituutioiden jäsenten identiteetti pyritään ehdollistamaan luokittelemalla (mt., 110). Ihmisiltä odotetaan identifioitumista näihin luokitteluihin, siis eräänlaista itsekkyyttä, saadakseen yhteiskunnan hyväksynnän ja liittyäkseen itseään suurempaan ”yksilöön” (mt., 115). Kriisitilanteessa identiteetti voi järkkäytyä ja yksilö ei toiminnallaan selvästi pyri identifioitumaan yhteisöön. Mikä on häviäjäpolitiikan ”paikka”, johon hän identifioituu, jos sellainen ylipäänsä on olemassa?

Tutkittavat teokset ovat kuvauksia murroksista, joissa poliitikot ovat joutuneet arvioimaan uudelleen suhdettaan yhteiskunnallisiin rakenteisiin, joihin ovat poliittisessa toiminnassaan sitoutuneet. Puolue, edustuslaitos, hallinto ja monet muut instituutioksi ajateltavat ”laitokset” joutuvat kirjoissa uudelleentarkastelun kohteiksi. John S. Nelsonin (1998, 148) mukaan erityisesti liberaali demokratia vaatii poliittisilta toimijoiltaan täysin läpinäkyvää identiteettiä, joka muodostaa vakaan perustan ideologialle. Tarinoiden päähenkilöiden identiteetit, jotka ovat rakentuneet vakaina pidettyjen yhteiskunnallisten rakenteiden varaan, alkavat epäonnistumisen ja kuvailujen kohteeksi joutumisen myötä järkkäytyä. Kirjoittajien pyrkimys on paitsi kuvailla uudelleen tapahtumia ja henkilöitä, jotka heitä kuvailivat, niin myös kuvailla persoonallista murrosprosessia.

Oleellista retorisen identifikaation kannalta on transformaatiossa, muodonmuutoksen, kuvaaminen. Tällä tarkoitetaan vaikkapa kirjallisuudessa käytettävää symboliikkaa, jonka avulla identifioituu (symbolisesti representoidaan) johonkin ryh-

mään tai mielikuvaan. Toisaalta symboliikka myös *erottaa* eli toimii käänteisesti identifiikaatioon nähden. Käsiteltävissä teoksissa ikään kuin ”käännyttään” pois politiikasta sen taustalle ajateltujen tapahtumien puoleen. Silti kirjojen teesi on, että taustalla vaikuttavat asiat liittyvät oleellisesti poliittiseen toimintaan. Identifioituminen on tämän mukaan monitasoinen ja –suuntainen prosessi. Kirjoissa painotetaan käänteistä identifiikaatiota: erottautumista.

Kaikissa autobiografioissa voidaan havaita pyrkimys ottaa rationaalisiksi ja ”maallisiksi” yleisesti miellettyihin tapahtumiin mukaan yli-inhimillinen voima, johon ihminen joutuu oman toimintansa sopeuttamaan. - Ainoastaan Tennilä luottaa ihmisen mahdollisuuksiin järjestelmällisellä työllä voittaa yhteiskunnallinen satunnaisuus, kunhan puolue saadaan koottua yhteen. Burke (1962, 11) pohtii kirjassaan transformaatioprosessia, joka voidaan ajatella rituaaliseksi persoonallisten mielikuvien vaihtumiseksi *epäpersoonallisiksi (impersonal)*. Runoudessa transformaatio merkitsee *kehitystä* motivaatiojärjestelmästä toiseen. Transformaatio voidaan ymmärtää myös eräänlaiseksi *itseuhraukseksi*, jossa identifioidutaan epäpersoonallisiin voimiin. Tämä ei varsinaisesti merkitse itsensä syrjäyttämistä, vaan epäpersoonallisten voimien hyväksymistä osaksi elämää.

Burke (1962, 12) viittaa Henry Adamsin ”historian kiihtymisen lakiin”, jota voidaan tarkastella symbolisesti maailmanlaajuisena *luhistumisena*. Jotkut mielikuvat ovat kuitenkin käytetympiä kuin toiset. Esimerkiksi *elämä* ja *kuolema* erilaisine variaatioineen ovat käytettyjä transformaation symboleja. Kirjoittajat luovat vaikutelman kuoleman läheisyydestä kuvatessaan tilanteita, jolloin heidät tosiasiallisesti syrjäytetään. Paasio (1996, 111) mielestä ”yksi on uhrattava, jotta muut säästyisivät vastuulta”. Hautajaistunnelmaa vahvistaa Paasion kuvaus puoluekokousedustajien kokouksen, jossa käytännössä päätettiin Paasion erosta, jälkitunnelmista: ”Kokouksen kanta oli selvä: Paasio ulos ja Sundqvist sisään. Ja sitten mentiin porukalla syömään. Tilannetta päiviteltiin ja valiteltiin.” (mt., 112)

Myös Alho kuvailee Erm-sotkuista syntyneitä keskusteluja ja häneen itseensä kohdistuneita syytöksiä ”teurastukseksi”. Teurastajana toimivat sekä tiedotusvälineet että Suomen Keskustan kansanedustajat. ”Teurastuksen loppurutistuksen” tekee kuitenkin lehdistössä: Ilkka uutisoi SDP:ssä virinnetä vaatimuksia Alhon

erottamiseksi. Alhon kuvaama ”poliittinen kuoleminen” poikkeaa Donnerin kuvauksesta, jossa päähenkilö ei koskaan ole ”syntyntykään” vallitsevaan poliittiseen kulttuuriin. Donner (1995, 34) ikään kuin herää todellisuuteen olevansa vieras politiikan areenalla. ”[A]loin tuntea itseni kodittomaksi, taas kerran.” Kun Alho ”raahataan” tekstissä yhä uudelleen ”teurastuspaikalle”, jättäytyy Donner ulkopuoliseksi ja hyväksyy, että ”väärinkäsityksiä, vääristelyjä ja typeryyksiä vastaan on turha taistella” – varsinkin jos vastustaja saa valita ”aseet” (Donner 1995, 36). Silti tarinoihin sisältyy toivo uudestisyntymisestä ”valoisalle puolelle”.

Mutta minä en halua olla koston enkeli. En vaikka saisinkin kuinka suuren suosion, sillä silloin olisin myynyt itseni pimeyden voimille. (Alho 1997, 219)

Merkittävää transformaation kuvauksissa on eräänlaisen *kulminaation* kuvaaminen. Jonkinlainen käännekohta, tajuaminen, saa kirjoittajan katselemaan asioita uudesta näkökulmasta, joka on yleensä ”kosmisempi” kuin vallitseva näkökulma. *Kulminaatio* muuttaa identifikaation suuntaa, jolloin ”vanhat” identiteetit ikään kuin puretaan (erottaudutaan) ja korvataan uusilla aktiivisesti tuotetuilla identifikaatioprosesseilla. (Burke 1962, 15) Tutkittavat kirjat ovat tarinoita, jotka sisältävät päähenkilön poliittisen identifioitumisen kannalta tärkeän käännekohdan tai käännekohtia. Näissä teoksissa kulminaatiot ovat olleet negatiivisia poliittisen uran kannalta, jolloin uusi näkökulma ei vahvista samaistumista vallitseviin instituutioihin. Kulminaatiota voidaan pitää myös eräänlaisena ”ironian momenttina”, jonka jälkeen poliitikon kannanottoihin ja teksteihin kannattaa suhtautua varauksella.

Paasion näkökulmanvaihdos kulminoituu oivallukseen Herra Murphyn ”teesien” universaalisuudesta. Paasion teesiksi muotoutuu ajatus siitä, ettei mikään ole niin kuin luulee sen olevan, mikä on opittavissa kokemuksen kautta. (Paasio 1996, 7) Samoin Alhon kirjan näkökulma perustuu tapahtumiin, joista ”on tullut puhdistava ja terapeuttinen kokemus”. Puolue, johon Alho identifioituu, ei vastaa kokemusta, joka hänellä siitä on, vaan ”sd-kirjaimille” on annettava sisältö, ”sellaisena kuin itse olen ne tuntenut”. (Alho 1997, 10-11) ”Tämä oli kummallinen talvi”, toteaa Donner kirjansa alkupuolella (Donner 1995, 6). ”Kummallisuus” liittyy konkreettisesti luonnonoloihin, mutta ulottuu vertauskuvallisesti myös yhteiskunnallisiin ja Donnerin

persoonaan. Monet tapahtumat ja päässä liikkuvat ajatukset ovat outoja, toisenlaisia kuin koskaan aikaisemmin. Donnerin ulkopuolisuuden tunne käy sietämättömäksi, eikä hän voi olla määrittelemättä suhdettaan instituutioihin ja tapahtumiin, joihin hän on jollain tavalla samaistunut.

Kulminaatio on hetki, jolloin jokin muuttuu tai jolloin identifikaatioprosessi lähtee ”virtaamaan” toiseen suuntaan. Burken (1962, 20) mukaan jonkin (kuvitteellinen) tappaminen merkitsee sen muuttamista, tuon *tapetun* määrittely ennen ja jälkeen *muutoksen* tarkoittaa sen identifioimista. *Kulminaation* kummatkin puolet näyttävät yhteismitattomilta vaikka vain näkökulmat poikkeavat toisistaan. Jos ajatellaan, että [c]ommunication virtually says 'community'", kuten Nelson (1998, 150) toteaa, konventionaalisen kommunikaation ironisointi ironisoi myös yhteisön. ”Juuttuminen” ”vanhaan” sanastoon estää näkemästä vastakkaista mahdollisuutta, kunnes jokin ikään kuin paljastaa uuden näkymän.

Tennilän kirja poikkeaa edellisistä, koska siinä ei varsinaisesti kuvata päähenkilön *kulminaatio*-kokemusta vaan päinvastoin sitä, miten puolue muuttui ja päähenkilö pysyi uskollisena entisille ajatuksilleen. Tennilä identifioituu edelleen siihen puolueeseen ja siihen äänestäjäkuntaan, johon hän on samaistunut tähänkin saakka. Hän ei ole mielestään muuttanut politiikkaansa, vaan puolue on sitoutunut ”uusliberalistiseen” hallitusohjelmaan vastoin sen ideologiaa. Tennilän on kokenut tappion, mutta tekstin mahdollinen ironia sekoittuu ”suoraan hyökkäykseen”.

Kirjasta tuli tapahtumien kulun vuoksi paljolti kuvaus siitä, miten vasemmistoliitto muuttui ”yhtenä (vaali)yönä” tasa-arvoa ja solidaarisuutta korostavasta vaihtoehdon esittäjästä joksikin ihan muuksi.
(Tennilä 1995, 7)

Autobiografioissa *transformaation* ja *kulminaation* käsitteet ovat tärkeitä sikäli, että kokemus häviämisestä ja sen kuvailu osoittautuvat keskeisiksi autobiografioiden ”perusvoimiksi”. Vallankäytön kohteeksi joutuminen tekee yhtäältä poliitikosta ulkopuolisen jopa ”omaan” puolueeseen nähden, mutta taas toisaalta avaa mahdollisuuksia ”pelata” itselle tilaa politikointiin. *Identifikaatio* ja *erottautuminen* ovat Burken esittämiä keskeisiä *välineitä* tässä toiminnassa.

4.2. Retorinen identifikaatio

4.2.1. Identifikaatio ja erottautuminen

Analysoitavien tekstien päähenkilöt ovat jossain poliittisen uransa vaiheessa samastuneet poliittisiin instituutioihin, kokeneet ainakin jossain määrin niiden päämäärät yhteneväisiksi omiensa kanssa. Voidaan ajatella, että identifikaatio on vaikuttanut retorisesti heidän poliittiseen toimintaansa, minkä he ovat hyväksyneet. *Identifikaatio* on keskeinen käsite Burken retoriikkateoriassa yhdessä suostuttelun (*persuasion*) ja kommunikaation kanssa. Näitä retoriikan eri puolia ei voi, Burken (1962, 46) mielestä, erottaa toisistaan. Identifikaatio eli samastaminen tarkoittaa tunnistamista, määrittymistä joksikin tai henkilön toiminnan (ja tavoitteiden) samastumista toiseen henkilöön, ryhmään tai vieläkin laajempaan kokonaisuuteen. *Identifikaatio* on perinteistä *suostuttelua* merkittävämpi käsite Burken retoriikassa. (mt., 20-22)

Burken *Retoriikan* perusväittäjä on, että yksilöt ovat vieraita toisilleen (*odds with one another*), eivätkä he koskaan samastuessaan ryhmään pääse eroon tästä tilanteesta. Tätä erillisyyttä pyritään kompensoimaan retorisen identifikaation avulla, jotta voitaisiin luoda kohtuullisen stabiili sosiaalinen järjestys. (mt., 22) Väistämättä retorinen identifikaatio on luonteeltaan poliittista, koska se käyttää valtaa suhteessa yleisöön pyrkien perustelemaan väitteensä vakuuttavasti.

Identifikaatiolla pyritään vakuuttamaan yleisö yhteenkuuluvuudesta (puhujan kanssa tai ryhmänä yleensä). Sen avulla pidetään yllä yhteiskunnallista järjestystä, jonka ”instrumentti” se on alueilla, joilla sitä on vaikea tunnistaa. Esimerkiksi vallitseva taloudellinen järjestelmä *identifioituu* kansaan järjestelmään liittyvän myyninedistämisen avulla: järjestelmä pystyy takaamaan teille sen, mitä tarvitsette, etumme ovat yhteneväiset. Vaikeammin havaittava identifikaatioprosessi on käyn-

nissä järjestelmän ”sisäpiirissä”, kun hallinto ja siihen jo samastuneet ”eturivin” poliitikot koettavat suostutella ”epäileviä” yhteiseen ”ruotuun”.

Retorista identifikaatiota voidaankin, kuten Burke (1962, 22) väittää, pitää erillisyyttä kompensoivana ja siksi välttämättömänä prosessina. ”If men were wholly and truly of one substance, absolute communication would be of man’s very essence.” Koska ristiriitoja on, tarvitaan retoriikkaa, joka *identifioi* erillään olevat jollain tavalla yhdeksi ryhmäksi. Pyrkimyksillä luoda yhtenäisyyttä eripuraiselle kentälle on valtaan ja (paradoksaalisesti) ihmisryhmien jakamiseen liittyviä motiiveja. - Puheella samuudesta luodaan erillisyyttä toisaalle. Autobiografioiden päähenkilöt samaistuvat kansan kokemukseen todellisuudesta. Tässä todellisuudessa kohtalolla tai sattumalla on suuri vaikutus elämään ja se pyritäänkin ottamaan huomioon toiminnassa. Hallinnoiva byrokraatia ei sen sijaan tunnusta kohtalon vaikutusta toimintaansa, vaan pyrkii rationaaliseen ennustettavuuteen.

Kirjoittajat kuvailevat itsensä yhtäältä hyväuskoisiksi rationalisteiksi, mutta toisaalta he joutuvat kokemuksiansa vuoksi huomioimaan kohtalon vaikutuksen elämässään. Tästä kahtiajaosta syntyy ironia vakaita identiteettejä kohtaan. Päähenkilö identifioituu kansaan ja hallintoonkin olemalla myös osa sitä, mutta myös erottautuu samaan aikaan niistä, jotka kuvailevat häntä. Alho (1997, 169) pohtii ristiriitaa kansalaisten ja organisaation välillä tehdessään päätöstä eroamisestaan:

Katson, että velvollisuuteni on toimia kiihkottomasti. Kansalaiset kokevat ratkaisun olevan epäoikeudenmukainen, koska asiaan liittyvä kirjoittelu ja kommentointi on ollut virheellistä. - - Katson, että tämän kiihkon hillitsemiseksi ja tapahtumien asianmukaisuuden selvittämisen varmistamiseksi – solidaarisuudesta sosialidemokraattista liikettä ja sen arvoja kohtaan – minun on tehtävä henkilökohtainen ja ensimmäistä kertaa tässä prosessissa poliittinen ratkaisu.

Alholle poliittinen toiminta realisoituu vasta, kun hän joutuu ”uhraamaan” oman asemansa yhteisen hyvän vuoksi. Kuitenkin toimiessaan ”yleisten” odotusten vastaisesti Alho haastaa konventionaalisen politikoinnin. Kuitenkin tilanteen jän-

nitteisyys säilyy, koska ristiriita jäi vaille lopullista ratkaisua. Toisaalta on muistettava, että valta, paluu ”luolaan”, houkuttaa edustajaa yhä uudelleen: ”Arkadianmäen graniittilinna on magneetti, joka vetää puoleensa” (Paasio 1996, 154).

Erottelu (division) ja identifikaatio ovat kuitenkin yhdessä ongelmallisia vallan käytön kannalta, koska niiden välinen raja on yleensä häilyvä. Juuri tässä tilanteessa tarjoutuu retoriikalle ”tilaisuus” määrittellä samaistumisen ja erottautumisen ehdot ja siten jakaa kuulijoita eri ryhmiin. (Toisaalta puhdas samaistuminen tai erillisyys eivät houkuttele retorisiin identifiointeihin ja erotteluihin.) Burken esimerkin kaksi ihmistä, jotka työskentelevät samassa yrityksessä eri alueella, eivät voi täysin varmasti tietää, milloin ”yhteistyö” vaihtuu ”hyväksikäytöksi”. (Burke 1962, 25)

Analysoitavissa teksteissä identifikaation ja erottautumisen problematiikka ilmenee oikeastaan kahdella tasolla: yhtäältä hallinnon identifikaationa varsinaisiin – tosin tarinoiden virkamiehet, mukaan lukien ”ykkösministerit”, ovat myös poliittisia toimijoita - poliitikoihin ja toisaalta poliitikkojen identifioitumisena kansaan, potentiaaliseen valitsijakuntaan. Samastuminen hallinnon ja poliitikkojen välillä on tärkeää varsinkin hallinnon kannalta, jotta ”välttämättömät, ei-poliittiset” asiat saataisiin hoidetuksi, vaikka poliitikot kokisivatkin ”lupaustensa” vastaisiksi. Samastuminen poliitikon ja kansan välillä nousee merkitykselliseksi, kun poliitikko koettaa suositella valitsijakuntaa ”kaiken” tapahtuneen jälkeen, kun on paljastunut, ettei toiminta vastannutkaan mimeettisesti kansan ”tahtoa” vaan otti itselleen ”esteettisiä vapauksia”. Esimerkiksi Tennilä joutuu tekstissään useasti pohtimaan rooliaan kansanedustajana ja puolueen jäsenenä sekä toisaalta ajattelevana yksilönä: ”Jokainen kansanedustaja on viime kädessä omantuntonsa kanssa kaksin ja vastuussa vain äänestäjilleen (Tennilä 1995, 174).”

On kuitenkin huomattava, että identifikaatioprosessi toimii kaiken aikaa myös toiseen suuntaan, eli erottavana prosessina. Jos tutkimani häviäjät pyrkivätkin erottautumaan kansasta saadakseen esteettistä vapautta toiminalleen, kääntyy tilanne kärsityn tappion jälkeen toisin päin: autobiografioilla käännytään hallinnointia ja epäoikeudenmukaiseksi koettua julkista keskustelua vastaan ja ”kosiskellaan” suoraan lukijoita. Häviäjien erottautuminen ja kritiikki on kuitenkin konservatiivista sii-

nä mielessä, ettei sen avulla ole tarkoitus kaataa järjestelmää vaan ottaa etäisyyttä siihen ja käyttää syntynyttä tilaa hyväkseen.

4.2.2. Tyyli vetoaa yleisöön

Burken identifikaatio toimii kahdella tasolla: sisällöllisesti ja tyyllisesti. *Meidät* erotetaan *muista* identifikaatiolla ja erottamisella, jolloin myös retoriikan tyylliset seikat ovat tärkeitä. Sisältö voidaan tarkoituksella jättää toissijaiseksi, koska se voi jakaa kuulijoita esimerkiksi erilaisten arvonäkemyksen vuoksi. Esimerkki uutisesta ”Berliinin kriisin” ajoilta vuonna 1948: *Who controls Berlin, controls Germany; who controls Europe controls the world.* (Burke 1962, 57-59) Uutinen ei sisällöllisesti kerro juuri mitään, eikä sen totuusarvoa voi vahvistaa. Uutinen vain kuulostaa ”hyvältä” ja sen väittämään on helppo samaistua.

Burken mukaan sekä Aristoteles että Cicero pitivät yleisöä ikään kuin *annettuna*. Burke pitää ”modernia” elämää kuitenkin niin ”heterogeenisena”, että reetori joutuu tavallaan *paloittelemaan* (*carve out*) yleisönsä vaikkapa ”tuloluokkiin”, jotta hän voisi kohdistaa viestinsä oikein. (Burke 1962, 64) Kysymys on siis oikean väittämän esittämisestä oikealle yleisölle. Kaikki eivät nykyään voi identifioitua samaan ajatuskulkuun, etenkin jos siinä esitetään sisällöllisiä väittämiä. Etenkin Paasion kirjan ulkoasu houkuttelee lukijaa tavallisuudella: päähenkilö ”huuli pyöreänä” ja lapsenomaisesti kiinnostuneena ympäristöstään. Alhon kirjan kanteen on luotu utuinen (kafkamainen?) tunnelma, joka ei ”lupaa” niin ”tavallista” lukukokemusta kuin Paasion teos. Tennilä tekee heti kannessa selväksi sen, mistä kirjassa on kysymys: ”Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995”. Donnerin kirjan kansi esittää heti aluksi ristiriidan: kirjan nimi ”Terveenä laitoksessa” ja kuva kärsivän näköisestä päähenkilöstä eivät enteile tavanomaista lukukokemusta.

Sen sijaan, jos samastumista esitettyyn väitteeseen haetaan väitteen sisäisen loogikan ja ennustettavan tarinan avulla, yleisön arvot eivät joudu ”koetukselle”. Tällöin viesti voi saavuttaa suurempia ”massoja” kuin esitettäessä selviä sisällöllisiä

väittämiä. Retoriikasta tulee tällöin väistämättä *opportunistista*. Analysoitavissa autobiografioissa etenkin Alho kirjallaan ”Kafka kävi meillä” ja Paasio kirjallaan ”Minä ja Mr Murphy” eivät teosten nimillä pyri esittämään yleisöään jakavaa väitettä. Sen sijaan Tennilä ja Donner eivät ole niin ”selviä” tapauksia, vaan niistä on luettavissa ”sisällöllinen väittäjä”.

Donnerin poliittisten instituutioiden uudelleenkuvailu luo kuitenkin etäisyyttä valtavirtapolitikointiin. Hän kuvaileekin poliittisen uransa tärkeiksi tapahtumiksi ne tilanteet, joissa hän ei nimenomaan toiminut hallinnon odotusten mukaan, kuten toiminta ulkoasiainvaliokunnan matkalla Etelä-Afrikassa 1989 (Donner 1995, 69-72). Toisin tekeminen ja tekemisen kuvaileminen uudelleen ovat poliittisesti tärkeitä tapahtumia, joilla kirjoittaja purkaa identifikaatiotaan hallintoon ja luo itselleen poliittista liikkumatilaa.

4.2.3. Piilevä retoriikka

Voidaan väittää, että tutkittavat teokset on kirjoitettu siinä mielessä tarkoitushakuisesti, että ne pyrkivät valottamaan tiettyjä poliittisia tapahtumia niiden päähenkilöiden kannalta. Silloin tärkeää on tekstien vaikuttavuus, kerrotun tarinan uskottavuus, eikä niinkään kirjallinen erinomaisuus. Kirjoittaja sovittaa eri elementit teoksessaan niin, että kokonaisuudesta muodostuu tarina, johon lukijan on helppo samaistua, mutta samalla tarinan on erotettava päähenkilö niistä, jotka ovat häntä kohdelleet epäoikeudenmukaisesti. Burke (1962, 26) ei retoriikkaa määritellössään painota kovinkaan paljon retoriikan ”taitoa”, vaan pikemminkin pitää sitä praktisena ”lajina”. Tärkeintä on yleinen identifikaatioiden kokonaisuus (*body of identifications*), jonka vakuuttavuus perustuu enemmänkin toistolle ja jatkuvalle vahvistamiselle kuin erityiselle retoriikan taidolle. Retorisia identifikaatioita etsittäessä olisi kiinnitettävä huomiota identifikaatioiden monimuotoisuuteen ja niiden piilevyyteen.

”Toissijaiset” identifikaatiot jäävät helposti huomaamatta. Puhuja saattaa identifioitua julkisesti johonkin ”hyvään” asiaan, mutta samaan aikaan retorinen identifikaatio säilyy sellaiseen toimintaan, joka kyseenalaistaa ”ensisijaisen” identifikaati-

on. Burke (1962, 28) väittääkin, että kaikenlainen kuuluminen johonkin joukkoon on retorista. Jos identifioidutaan johonkin, erottaudutaan jostakin. Haasteellista retoriikan tutkimukselle onkin, Burken (1962, 35) mukaan, taidokkaitten retoristen identifikaatioiden purkaminen, niiden paljastaminen.

Eräänlainen ongelma retorisen identifikaation tutkimisessa on Burken mielestä se, että retori rehellisesti uskoo sanomaansa, vaikka hän ”ylinäyttelee” roolinsa. Puhujan *tietoisuuden* määrittely on ongelmallista pyrittäessä selvittämään hänen väitteidensä tarkoituksia. (Burke 1962, 36) Ehkä juuri ”toissijaisten” retoristen identifikaatioiden avulla tätä ongelmaa voidaan lievittää.

Mainittu ”toissijainen” retorinen identifikaatio nousee esille autobiografioiden ”moniulotteisessa” identifikaatiossa. Yhtäältä kirjoittajat identifioituvat lukijoittensa oletettuun kokemusmaailmaan, jossa satunnaisuus on merkittävä tekijä, ja ironisoivatkin hallinnoivan politikoinnin yksinkertaista käsitystä elämästä. Toisaalta kirjoittajat sitoutuvat järjestelmään, siihen sisältyvään valtaan, koska teosten eräs ”sanoma” on: kyllä minäkin olisin, jos... ”Luola” on kuitenkin tärkeä taustamotivaatio kirjoittamiselle, eikä suinkaan ”luolan tuhoaminen”, vaikka päähenkilö ei haluaisikaan enää luolaan palata.

Vaikeinta poliitikolle on mennä kentän eteen. Olla paljaana ilman kenenkään suojelevan selän tukea ihmisten edessä ja ottaa riski perustella päätöstä tai ongelman ratkaisun ajattelutapaa. - - Mutta siinä testataan kyky kommunikoida, muotoilla asiat niin, että puhutaan samaa kieltä. (Alho 1997, 218)

Kansalaisten arvelin ilman muuta reagoivan kielteisesti [Sundqvistin saamaan kohteluun]. Mitä muuta he voisivat? Eihän heillä ollut kaikkea sitä tietoa, joka minulla oli. Uskoin kuitenkin, että eduskunnassa ratkaisu voisi olla hyväksyttävissä. (Alho 1997, 195)

4.3. Myyttiin identifioituminen

Myths are not just beliefs or systems of belief, let alone false ones. Instead myths are stories, tales, narratives. (Nelson 1998, 144)

Eräänä retorisen identifikaation erityistapauksena voidaan pitää *myyttiin identifioitumista*, josta Burke puhuu kappaleessa *Rhetoric and Primitive Magic*. Myytti on mielenkiintoinen siksi, että analysoimissani autobiografioissa kirjoittajat näyttävät identifioituvan *myyttiin* rationaalisen ja reaalisen järjestelmän sijasta. Myytti ikään kuin tarjoaa mahdollisuuden kiistää hallinto, joka on sidoksissa tavalliseen, yleisesti hyväksytyyn tapaan ymmärtää tapahtumia. Myytti voi haastaa järjen luokittelemat tosiasiat. Paasion tarkoitus on ollut ”kirjata” teokseensa, miten hän on selvinnyt ”Mr Murphyn kanssa ja hänen hallitsemassaan maailmassa” (Paasio 1996, 5). Paasio ikään kuin siirtää todellisen toimijan ”maallisten” toimijoiden yläpuolelle, alueelle, jossa näillä ei ole valtaa. Näin *myyttiin* identifioituminen antaa Paasion tarinalle enemmän poliittista tilaa kuin pelkkä faktojen kirjaaminen.

Oman ironisen *myytin* luominen kuitenkin myös paljastaa yhteiskunnallisia *myyntejä*, jotka hallitsevat huomaamattomasti toimintaamme. tarinat siis tavallaan *paljastavat myytin*, joka sisältyy virallistuneen kommunikaation kykyyn välittää arvovapaata informaatiota. Nelsonin (1998, 159) mukaan ”myth is the word that we need in order to evoke the conditions and consequences of political cognition and communication”. *Myytin* paljastaminen *myytin* avulla on itsessään ironinen teko, joka paradoksaalisesti moralisoi *myynteille* rakentuvaa yhteisöään.

Burke (1962, 41-42) viittaa Ernst Cassirerin teokseen *Myth of the State*, jonka mukaan retoriikkaa voitaisiin pitää analogisena magiikan kanssa. Primitiivisissä kulttuureissa magiikka hallitsi sosiaalisia suhteita, kuten nykyään politiikka luo sosiaalisia identifikaatioita, jotka perustuvat rahaan ja sen jaottelevaan rooliin yhteiskunnassa. Kysymys on kielen (loitsun?) asiallisesta käyttämisestä kulttuurin ja aika-kauteen sopivalla tavalla. Donner oivaltaa kirjassaan, miten ”valta toimii puudutteenä” (Donner 1995, 12), mutta hän tekee pian selväksi, ettei *valta* ainakaan

koulun kautta vaikuttanut häneen kovinkaan paljon. Sen sijaan kirjoja, joita hän luki yksityisesti, hän pitää varsin vaikuttavina. (Donner 1995, 16)

Rationaalisuuteen vetoavan puheen *myytti*-luonteen osoittaminen saattaa sen epäilyttävään valoon. Tapahtumien rinnastaminen myyttiseen symboliikkaan tarkoittaa ”tarinan” kertomista uudelleen, jolloin kontekstia kuvaillaan uudelleen totuudesta poikkeavalla tavalla. ”Vakavien” asioiden ja tapahtumien *ironinen uudelleenkuvailu* pyrkii paljastamaan niiden suhteellisuuden ja siten retorisen funktion reaalisuuden (Burke 1962, 44). - ”Totuus” syntyy tarinoissa, ei asioissa tai olioissa itsessään. - Voidaan ehkä kuitenkin väittää, että ironia samaan aikaan kätkee identifikaation siihen, mitä kritisoi eli hallintoon ja valtaan yleisesti.

Eräänlaista myyttiin identifioitumista on *Fortunan*, kohtalon, ottaminen mukaan keskusteluun. Ihmisen tahdosta riippumaton tekijä palvelee tietenkin silloin, kun joudutaan selittämään ”epäonnistunutta” tekoa, johon vaikutti ”epäonninen” sattuma, kuten Burke toteaa. Mutta tärkeintä *Fortunassa* lienee, että se kyseenalaistaa ”oman luonnon ilmaisemisen” myytin. Jäljelle jää vain puhujan kyky valita tilanteeseen parhaiten sopiva toiminta. Ihmisluonnon myyttinen kyky luoda uusia ratkaisumalleja redusoituu enemmän tai vähemmän onnekkaisiksi valinnoiksi. (Burke 1962, 164) Tutkittavissa teoksissa ”myytti” on juuri tuo Fortuna, satunnaisuus elämässä, joka juuri sen vuoksi poikkeaa radikaalisti hallinnon määrittelemästä todellisuudesta.

4.4. Narratiivin uskottavuus

Myös omaelämäkerrallisten teosten kirjoittajat joutuvat pohtimaan tarinoidensa uskottavuutta, kirjoittajan ja yleisön ”yhteyden” löytämistä. Jos ajatellaan, että ironinen identifikaatio ”kätkee” taustalla vallitsevan aggression kohteeseensa (Stringfellow 1994, 113), on ironian toisaalta identifioitava yleisönsä. Toisaalta on huomattava, että ironia ikään kuin valitsee molemmat vaihtoehdot samalla kertaa, eli identifioituu ja hyökkää samaan auktoriteettiin (mt., 114).

Hayden Whiten (1987, 1-2) mukaan narratiivi on tapa "sanallistaa tietämys" eli keino puhua asioista ja kokemuksista. Ihmisillä on tämän mukaan kyky ymmärtää "tarinoita", jotka ovat peräisin toisista kulttuureista, vaikka emme tajuaisikaan niihin liittyviä "ajatusmalleja". Narratiivi siis yhdistää, erilaisia näkemyksiä toisiinsa. Mutta narratiivi välittää myös eri aikakausien näkemyksiä historiallisina "tarinoina", mikä on olennaista Whiten teoksessa. Tutkittavat autobiografiat erottavat itsensä "toiseen kulttuuriin", jonka vastakohta on muodollinen hallinnointi, byrokratia ja ylipäänsä kaikki, mikä tehdään kaavamaisesti noudatellen vakiintuneita muotoja. Kirjoittajat luottavat siihen, että he voivat löytää lukijan kanssa yhteisen kokemuksen, jonka mukaan elämää ei voi ennakoida kovinkaan tarkasti, eikä varsinkaan politiikassa. Mutta ironian kaksoisroolin vuoksi kirjoittaja ei täysin "hylkää" ironiansa kohdetta vaan säilyttää sen eräänlaisena mahdollisuutena, jonka toteutumiseen hän tarvitsee liikkumatilaa.

White viittaa Ricoeurin, jonka mukaan narratiivi on eräänlainen symboli, joka välittää merkityksiä eri "universumien" välillä (mt., 52). Toisaalta White esittää strukturalistien ja poststrukturalistien näkemyksen narratiivista ideologisoivan diskurssin paradigmana, sen lisäksi, että se olisi vain ideologian instrumentti (mt., 33). Narratiivi on kuitenkin tarina, joka kerrotaan ja laaditaan nykyhetkessä, jolloin kysymykset, joita historialle osataan tai halutaan esittää, muotoutuvat vallitsevan tilanteen mukaan. Merkitykset "universumien" välillä välittyvät paljolti nykyisyyden ehdoilla.

"Where there is no narrative, there is no history." (White 1987, 28) Whiten siteeraama Benedetto Crocen lausahdus paljastaa tarinoiden välttämättömyyden historian kannalta, mutta siinä näyttäytyy myös tarinoiden totuuden ongelma. Historian tutkiminen on aina tulkintaa, joka representoi jotakin, josta meillä ei ole varmaa tietoa. Toisaalta tulkinnan pitäisi olla "tosi tarina", joka sisältää riittävästi faktoja, jotta se olisi uskottava. Paradoksaalisesti "tosi tarinan" hyväksyminen "viralliseksi" totuudeksi lopettaa narratiivin ja "pimentää" historian, koska ei ole enää mitään tulkittavaa. Tutkittavien teosten kirjoittajat näyttävät hyväksyvän sen, että tarinan täytyy jatkua, eikä heidän kuvailunsa tapahtumista suinkaan ole ainoa oikea eikä ehkä viimeinenkään.

Donner (1995, 157-158) tunnustaa yrittäneensä laatia "perusteellisen kuvauksen" kokemuksistaan eduskunnassa, mutta huomaa tuloksena olevan "jotain muuta". Myöskään Alho (1997, 216-217) ei luota pelkkään "lakien ja sääntöjen byrokraattiseen todellisuuteen" vaan kannattaa "pientä demokratiaa", jossa on tilaa monenlaisille tarinoille. Kumpikaan kirjoittajista ei valitse ideologista näkökulmaa argumentaatioonsa, vaan he tukeutuvat yksilölliseen kokemukseen ja yksilön tuntemaan riittämättömyyteen hänen yrittäessä hallita todellisuuttaan.

White (1987, 93) viittaa Droysenin ajatukseen tieteestä paremminkin uskottavuuteen (plausibility) kuin totuuteen perustuvana toimintana. Uskottavuus riippuu siis historioitsijan oman ajan sosiaalisista käytännöistä, jotka ohjaavat tutkijan menneisyydelle asettamia kysymyksiä. Nykyisyydellä on oltava kyky pitää historiantulkinnan esittämiä asioita tosina ja mahdollisina. Narratiivin "symbolisen järjestelmän" on vältettävä ainakin liian voimakasta konfliktia "sosiaalisten rajoitusten" kanssa, jotta se voitaisiin hyväksyä "totuudeksi" osaksi elettyä todellisuutta (mt., 94). Autobiografiat (varsinkin Paasion) "ehdottavat" uskottavaksi todellisuudeksi kontingenttia, jopa kaoottista todellisuutta, jota yksilön ei kannata kovin vakavissaan yrittää hallita.

4.5. Moraalinen identifikaatio

Vaikka ironia tekstilajina ei näytä suhtautuvan kovin vakavasti kommunikaatioon ja muodollisen keskustelun kykyyn vaikuttaa asioiden tilaan, ei tekstejä silti voida pitää täysin arvovapaina. Ironian avulla esitetyt arvostukset eivät pyri esittäytymään yleisinä vaan niiden vaikuttavuus perustuu päinvastoin arvojen yksityisyyteen ja kätkemiseen. Oivaltavan lukijan tehtäväksi jää tulkita tekstien mahdollisia arvoväitteitä. Tässä kappaleessa on tarkoitus lukea analysoitavia autobiografioita tarinoina, jotka kerrotaan, kun pelkät faktat eivät riitä tai aikaisemmin kerrotut tarinat ovat leimanneet kirjoittajat häviäjiksi, ja jotka sisältävät arvoväitteen. Arvoihin ei kuitenkaan vedota aina suoraan, eivätkä arvot ole kirjoittajille yksiselitteisiä, vaan identifikaatioprosessin monimutkaistuessa päähenkilön arvovalintoja ei näytä

tukevan mikään instituutio. Alhon (1997, 220) moraalikäsitteeseen syntyy ”aukkoja”, kun hän reflektoi suhdettaan Sundqvist-asiaan:

Onko tämä sitten moraalista vai moraalitonta? Oikein vai väärin? Minusta moraalista ja oikein, mutta kansalaisten mielestä moraalitonta ja väärin. Onko kansa muuten täsmälleen tätä mieltä? Vaikuttaako kansan mielipiteeseen kysymyksen muotoilu?

Jokainen kertoja on auktoriteetti, joka voi nousta ”vanhoja” auktoriteetteja vastaan ja kuvailla tapahtumat uudelleen. Mistään vallankumouksellisesta narratiiveissa ei ole kyse (sillä vallankumousta voitaisiin pitää liian kontingenttina, jotta siihen voitaisiin pyrkiä uusia tarinoita kertomalla - ne tulevat, jos ovat tullakseen). ”Vastanouseminen” on pikemminkin *itsereflektiota*, jossa huomataan, että maailma on jälleen muuttunut ja uudet tulkinnat historiasta ovat mahdollisia. Toisaalta uudella narratiivilla voidaan vastustaa ”lähihistorian” tarinoita, jotka koetaan virheellisiksi. Maailmaa ei sinänsä niinkään haluta muuttaa vaan paremminkin siitä kerrottuja tarinoita, jotta kansalla on ”paras mahdollinen informaatio”, kuten Alho (1997, 221) asian ilmaisee.

Uuden tarinan kertominen ja siihen sisältyvä moralisointi ovat siis henkilökohtaisia asioita, joita kirjoittaja joutuu käsittelemään, koska hän on tullut nöyryytetyksi juuri yksilönä eikä niinkään esimerkiksi instituutiona.

Minulla on kuitenkin sekä henkilökohtaisia että muita syitä eritellä tapahtunutta ja kertoa siitä. Henkilökohtainen syy on tulla perin nöyryyttävästi kohdelluksi puolueessa, jossa on koko ikänsä toiminut ja jonka perustoille on maailmankuvansa rakentanut. On yksi asia saada kova vastus ja vaikka hävitäkin normaalissa kansanvaltaisessa prosessissa. - - Kokonaan toinen asia on kokea olevansa puolueen tulevaisuudelle niin vahingollinen, että on kutsuttava koolle ylimääräinen puoluekokous vahinkoa korjaamaan. (Paasio 1996, 115)

Voidaanko ironiseen identifikaatioon perustuvaa tarinaa pitää moraalisena? Pursiainen (1997, 72) viittaa John Rawlsin kuvaukseen moraalisesta häpeästä, johon

liittyy naurun pelko, jos ihminen on "alittanut seurapiirissä kunnioitetut moraaliset standardit". Moraalisesti (itse)ironia kumooa moralisoivat tarinat, koska se "on yritys lyödä vastustaja tämän omalla maaperällä" (mt., 76). Hayden Whiten (1987, 14) mukaan voidaan väittää, että jokaiseen historialliseen narratiiviin sisältyy (ainakin latenttina) pyrkimys moralisoida käsittelemiään asioita. Tämä pyrkimys on hänen mielestään identifioitumista vallitsevaan sosiaaliseen järjestelmään. Narratiivi ei siis voisi ylittää omia lähtökohtiaan, vaan kertomuksen (juonen vähintään) täytyy noudattaa sosiaalisia sääntöjä. Moralisointi tarvitsee tuekseen auktoriteetin, johon vedota argumentaatioissaan. Toisaalta moralisointi kaipaa tuekseen konfliktia, kaaosta, josta se saa "käyttövoimansa".

Whiten esimerkki moraalisesta "asetelmasta" on perinteinen Jumalan (jonka saannasaattaja sankari on) ja konfliktista vastuullisen kansan vastakkainasettelu. Narratiivin kansa on "korruptoinut ja pilannut" koko maailman ja ansaitsee siksi rangaistuksen. Lopuksi narratiivissa tapahtuu moraalinen "käännös" (turn), johon kirjoittaja identifioituu. Maailmaan saadaan uusi moraalinen järjestys. (White 1987, 22-23) Tarina kertoo siis paljon muutakin kuin pelkät faktat tapahtumista (todellisista tai kuvitelluista) ja ottaa kantaa siihen, mikä on "oikein".

Narratiivi "täyttää" *annalistisen* historian jättämät "aukot" (gaps), jotka paljastavat tapahtumiin liittyviä merkityksiä. Narratiivissa todellisuus ikään kuin itse paljastaa representoimansa todellisuuden "koherenssin, integraation, täydellisyyden, - -". (White 1987, 24) Sensitiivisyys historiallisten tapahtumien taustoille on lähtöisin historioitsijan omista taustoista ja lienee välttämättä moralisoivaa ja todellisuutta idealisoivaa. Kiintoisaa on kuitenkin se, voiko tarinan kertoja ylittää omaa narratiiviaan sitovat konventiot ja rajoitukset. Missä määrin narratiivilla voidaan (tietoisesti) luoda aukkoja, välitiloja, jotka antavat (poliittista) tilaa historioitsijan uudelleenkuvaileville?

Tutkittavissa autobiografioissa päähenkilöt ilmeisen tietoisesti erottautuvat vakiintuneesta poliittisesta puheesta ja ikään kuin valitsevat median henkilökohtaisuuksiin pyrkivän tavan käsitellä asioita. Kirjoittajat paljastavat kuitenkin enemmän kuin media, jonka yksityisyyden loukkaamista he toisaalla kritisoivat. Todellisuus, jossa kirjojen päähenkilöt toimivat näyttäytyy vieläkin yksityisempänä kuin mitä tiedotus-

välineet ovat kertoneet. Paasio (1996, 98) myöntää ongelmansa julkisuuden kanssa: "Olin huono televisiossa". Hän kuitenkin esittää sitaatin Lasse Lehtiseltä, joka kehottaa Paasiota ottamaan oppia Pertti Salolaisesta, jota Lehtinen "luonnehtii 'myönteisen ja kestävän mielikuvasanokarin malliesimerkiksi'" (mt., 99). Lehtisen sitaatin käyttäminen tuo tekstiin ironisen vivahteen varsinkin, kun Paasio kertoo seuraavaksi televisiokeskustelusta, jossa hän joutui Esko Ahon ja keskustalaisen toimittajan "pihteihin". Paasio paljastaa sortuneensa "hyväuskoisuuteen" televisioväittelyssä. (mt., 100-101)

4.6. Allegoria

Whiten (1987, 45) mukaan jokaista historiallista narratiivia voidaan pitää *allegoriana*, joka luo "todellisten" tapahtumien "väliin" tilaa, merkityksiä, joita tavataan muutoin ainoastaan myyteissä ja kaunokirjallisuudessa. Historiallinen narratiivi on tämän mukaan *allegoria*, jonka voidaan ajatella "saying one thing and meaning another". Faktojen väliin jäävää tilaa luodaan ja toisaalta täytetään sekä aikakaudelle että omille pyrkimyksille sopivilla tavoilla. Faktojen välitila on aina figuratiivinen, potentiaalinen tila, jossa voidaan ilmaista "excess of meaning" (mt., 53).

Whiten mielestä pelkkä tosiasioiden poiminen narratiiveista ei tee oikeutta teksteille, koska figuratiivinen elementti, allegoria, kuuluu olennaisesti narratiiveihin. Pitäytyminen analyysissa pelkästään tosiasioihin jättää huomiotta kielen performatiivisuuden, jolla "kronikat" muutetaan narratiiveiksi. Vallitseva tieteenihanne väheksyy allegorista ilmaisua ja jättää selittämättä "mitä tapahtui". (White 1987, 48, 50) Faktojen väliin jäävä tila pyrkii juuri ilmaisemaan sen, mitä silloin tapahtui kun "ei tapahtunut mitään", tai miksi tapahtui niin kuin tapahtui. Toisaalta narratiivin välitilat mahdollistavat uudelleenkuvaailun, joka pyrkii "oikomaan" kirjoittajan mielestä epäoikeudenmukaiset kuvailut.

Autobiografioiden päähenkilöt "seikkailevat" tarinoissa esitettyjen faktojen lisäksi hyvin erilaisissa tilanteissa, jotka ikään kuin luovat viitekehyksen näille faktoille.

Faktojen totuus liittyy eräänlaiseen arkitodellisuuteen, joka vastaa lukijan kokemusta todellisuudesta, jossa tapahtumat ovat aina ainutkertaisessa kontekstissa. Kirjoittajat tavallaan "leikittelevät" erilaisilla näkökulmilla samastumatta ideologisesti mihinkään erityiseen näkökulmaan. Pursiaisen (1997, 264) mukaan "[m]oderni minä voi omaksua minkä näkökulman tahansa ja arvostella valitsemastaan näkökulmasta mitä tahansa, mukaan lukien omaa näkökulman valintaansa". Esimerkiksi Donner julistautuu "maanpakolaiseksi", jolla ei enää ollut poliittista tulevaisuutta, mikä antoi hänelle lisä vapauksia määritellä kantansa.

Minulla oli äänestyksissä eräänlainen idioottivapaus, hallitus ei kaatunut yhden henkilön toimista. En sitä paitsi äänestänyt johdonmukaisesti hallitusta vastaan. Tietyt välikysymykset ja niihin kytketyt ponsiehdotukset olivat niin typeriä, että niiden kaataminen opposition mukana olisi ollut turha demonstraatio. (Donner 1995, 152)

Allegorisoitu epäsuora kuvailu voidaan ajatella eräänlaiseksi "oman langan lyömiseksi kankaaseen", jonka avulla tosiasiat ja tapahtumat saavat uusia merkityksiä. Uudet merkitykset realisoituvat, kun tajutaan asioiden allegorinen luonne, White (1987, 47) väittää. Se, että jokin esimerkiksi jokin tapahtumasarja on farssi, ei ole johtopäätös, vaan moraalinen arvostelma. Tarinassa tosiasiat saavat farssiksi nimitetyn tyylin muodon, mikä voi muuttaa käsitystämme tapahtuneesta. Mahdollisuus tulkita uudelleen tapahtumia jättää historian "avoimeksi kirjaksi", joka voidaan kirjoittaa uudelleen, paljastaa ero samanlaisuudessa yhä uudelleen (mt., 15).

Tennilän (1995, 254) kertoma tarina taas kulminoituu ei-allegoriseen identifioitumiseen puolueeseensa, joka täytyisi "sisältä käsin" tehdä uudelleen entisenlaiseksi eli "edistyksellisten ihmisten työkaluksi". Tennilän esittämä moraalinen arvostelma on suora, eikä tarina leikittele "vakavilla" asioilla. Tennilän pakinatkin noudattelevat selvää logiikkaa, joka hänen mukaansa voidaan löytää niistä:

[P]akinassani [on] kaksi johtopäätöstä: jatkan eduskunnassa toimintaani vasemmistoliiton vaaliohjelman mukaisesti, ja tulen olemaan hyvin aktiivinen keskustelija myös puolueohjelmateeseistä vasemmisto-

liitolle "isoa viitoitusta" eli puolueohjelmaa muokattaessa. (Tennilä 1995, 253)

Narratiivi paljastaa "toisen" merkityksen kuin *kronikka*, jota voidaan pitää "ordinary representation of time - -" (White 1987, 53). Symbolinen, epäsuora kielenkäyttö on allegorista, mikä juuri on tapa ilmaista "excess of meaning", josta jo aikaisemmin puhuttiin. Todellisuus näyttäytyy allegorisessa ilmaisussa "'inhimillisen halun' ja 'kosmisen läsnäolon' dialektiikkana". Ilman symboliikkaa ei voida representoida historiallisten tapahtumien merkitystä, vaan ainoastaan tehdä väitteitä ja selittää niitä, White väittää. Historia on sen "totuuden" lisäksi aina myös "mysteeri", jota narratiivissa valotetaan *juonen* avulla. Juonen avulla tavoitetaan *jotain* puhtaitten tapahtumien *takaa*. (White 1987, 53)

Narratiivin allegoria siis antaa mahdollisuuden "tehdä" historiaa myös jälkikäteen, ottaa uusi erilainen näkökulma historiaan, joka on jo ainakin kertaalleen kirjoitettu. Tarina tarvitsee "siteekseen" juonen, joka tehdään täyttämällä faktojen väliset tilat. Väli tilojen totuus on eräänlainen illuusio, mutta myös faktat ilman väli tiloja ovat illuusio "todellisista" tapahtumista, joitten välillä ei tapahtunut mitään. Vaikka väli tilat tosiasioiden välillä ovat "ansoja", ovat ne myös mahdollisuuksia - ainakin tehdä historia mielenkiintoiseksi, jos ei muuhun. Tarina vaatii juonensa, ja väli tilat vaativat täyttämistään - yhä uudelleen.

4.7. Narratiivinen identifikaatio

4.7.1. Identifikaation auktoriteetti

Voidaan väittää, että narratiiveja "kirjoitetaan" muodossa tai toisessa kaiken aikaa. Historiamme on jatkuvasti "tulkinnan tilassa". Kysymys kuuluukin, kuka kirjoittaa narratiivit, tai kenen narratiiveja ovat ne, jotka vallitsevat käsitystämme menneisyydestä. Joku tai jokin instanssi päättää historiastamme, johon tietoisesti tai (yleensä?) tiedostamattamme identifioidumme. Mitkä ovat ihmisen mahdollisuudet

”haastaa” tuo auktoriteetti, joka pyrkii tarjoamaan meille historian, jonka ”välitilat” se on valmiiksi täyttänyt?

Whiten (1987, 21) mukaan historiallisen narratiivin kuvaama maailma pitää ”merkityksen maskia”, joka saa todellisuuden näyttämään ideaaliselta. Maailma paremminkin ”löydetään” kuin ”rakennetaan” narratiivin tekniikoilla. Maailma näyttää säännöllisenä, järjestyneenä ja koherenttina, jolloin inhimilliselle toiminnalle jää hyvin vähän tilaa. Tällainen näkemys todellisuudesta käskee identifioitumaan kuvailemaansa ”täydellisyyteen”, eikä suinkaan rohkaise mielikuvitusrikkaaseen identifikaatioon. Ehkä Tennilää lukuun ottamatta kaikki tekstit ”sumentavat” identifikaatiota täydellisyyteen. Silti ne kertovat tarinan, josta voidaan löytää moraalinen argumentti, johon päähenkilöt samaistuvat.

Kuten aikaisemmin todettiin, narratiivi on luonteeltaan moralisoivaa. Kerrottu tarina perustuu narraattorin moraaliseen auktoriteettiin, joka esittää arvostelmia tekstissä esiintyvistä tapahtumista. Kokonaista yhteiskunnallista järjestelmää (sikäli kun se halutaan ymmärtää toimijaksi sinänsä) voidaan jossain mielessä pitää moraalisena narraattorina, joka pyrkii kertomaan historiasta johdonmukaisen ja uskottavan tarinan, johon on suorastaan pakko identifioitua. Järjestelmän ”edusmiehiä” ovat ne, joille järjestelmä takaa vallan hallinnoida, käyttää järjestelmään ”latautunutta” valtaa. Tarinan, jota he kertovat, on oltava moraalisesti pakottava ja juoneltaan katkeamaton sekä uskottava.

Tutkittavien tekstien moraalisia argumentteja ovat inhimillisyys ja elämän satunnaisuus. Ne käskevät arvioimaan poliittista toimintaa yleiseen kokemukseen perustuen eikä hallinnon tai median antamiin yksipuolisiin malleihin nojaten. Päähenkilöt identifioituvat maailmankuvaan, joka ei ole läheskään aina ennakoitavissa joka heidän mielestään vastaa mahdollisen lukijan maailmankuvaa. Alhon kohtaamiset hallinnon kanssa kuvataan kirjassa lähes poikkeuksetta ristiriitaisiksi. ”Kafka” oli läsnä esimerkiksi oikeuskanslerin toimistossa, Alho ja pankinjohtaja Hämäläinen yrittivät selvittää ”Erm-kytkentään” liittyviä epäselvyyksiä: byrokratia ja inhimillisyys joutuivat vastatusten. (Alho 1997, 136-138)

4.7.2. Allegorinen identiteetti

Periaatteessa jokainen narratiivi on mahdollista kiistää ja kuvailla tapahtumat uudelleen milloin tahansa. Käytännössä vallitsevan yhteiskunnallisen narratiivin kyseenalaistaminen ei ole helppoa, sillä narraattori pyrkii kerronnallaan luomaan sellaisen ”lukevan subjektin”, joka identifioituu ”Laissa” inkarnoituvaan moraaliseen maailmaan (White 1987, 86). Laki ja siihen nojaavat diskurssit kuvaillaan, kuten Jumala, ehdottoman päteviksi. Toisaalta narratiivin kansalainen vastuullistetaan konflikteista, jotka ovat kohdanneet yhteisöä, kuten Whiten (1987, 22) esittämässä Dinon narratiivissa Florencen (Firenzen) kansalaiset syyllistetään menneisyyden konflikteista.

Eduskunta elää elämäänsä valvojanaan ylimalkaan hyväntahtoinen julkisuus, jonka puhetorvia ovat taloon akkreditoituneet toimittajat. Suhde on symbioottinen ja loisiva. (Donner 1995, 95)

Yrittäessään kiistää vallitsevan narratiivin uuden tarinan kertojan ”purettava” identifiointinsa vanhaan narratiiviin. Kiistäminen ei kuitenkaan onnistu samoilla ”aseilla”, joilla järjestelmä omaa tarinaansa puolustaa, koska sillä on ”- - auktoriteetti päättää, mitä historia tarkoittaa mitä se opettaa ja mitä velvoitteita se kansalaisille asettaa” (White 1987, 183-184). Whiten tekstiin tukeutuen purkamisen on mahdollista samalla tavalla kuin narratiivin rakentaminenkin: allegorisoimalla uudelleen historialliset faktat. Paasio (1996, 105) kuvailee marraskuun 1995 ylimääräisen puoluekokouksen alustunnelmia, jolloin hänen mukaansa puolueen suurin ongelma oli löytää ”sellainen ehdokas, joka äänestyksessä minut voittaisi”. Kun kokouksessa sitten oli päätetty, että Paasio vaihdetaan Sundqvistiin, lähdettiin yhdessä etsimään ruokapaikkaa kuin mitään erikoista ei olisi tapahtunutkaan (Paasio 1996, 112).

Narratiivin uudelleenkuvailu edellyttää myös tekstin retorisen luonteen ymmärtämistä. Tällöin voidaan tunnistaa tekstiin sisältyvä auktoriteetti ”perspektiiviksi todellisuuteen”, jota se pyrkii representoimaan (White 1987, 196). Faktojen lisäksi narratiivi kertoo ”mentaalista ilmastosta” (mental climate), josta teksti syntyy (mt., 187). Tällöin käytettyä kieltä pidetään paremminkin *symbolisena* kuin *ilmauk-*

sena tai *mimeettisenä representaationa* todellisuudesta (mt., 189). Kaikki tutkittavat tekstit ovat, ainakin jossain mielessä, vastineita julkisuudessa esitettyihin väitteisiin, että kirjoittajat ovat epäonnistuneet poliittisessa toiminnassaan. Kirjoittajat eivät ole tyytyneet siihen kuvaan, joka heistä on julkisuudessa annettu vaan ovat halunneet esittää oman näkemyksensä tapahtuneesta. Perspektiivimetafora antaa tilaa uudelle perspektiiville ja vapauttaa tietystä totuudesta siinä mielessä, että tapahtumat voivat saada erilaisia merkityksiä eri tulkinnoissa. Myös Rorty (1989, 5) näyttää hyväksyvän totuuden retorisuuden: "Truth cannot be out there – cannot exist independently of the human mind – because sentences cannot so exist, or to be out there".

Uusi tarina testaa eräällä tapaa kulttuurin kykyä liittää tapahtumiin uusia merkityksiä, jotka saattavat potentiaalisina odottaa esiinnousuaan (taiteissa, kirjallisuudessa, ...) (vrt. White 1987, 45). Uuden tarinan ilmestyminen "kiistämään" vanhan on eräänlainen osoitus "kypsymisestä", potentiaalisen realisoitumisesta. Realisoituvaa historiallista narratiivia voidaan Whiten (1987, 45) mielestä pitää *allegorisena*, jossa sanotaan yhtä ja tarkoitetaan toista. Uudet merkitykset voivat nousta julkisuuteen vain allegorioina, "kulttuurituotteina", jotta ne voisivat haastaa vallitsevan tarinan. Kuten Frank Stringfellow jr. (1994, 97) havaitsee tutkiessaan Kafkan *Brief an den Vater (Letter to His Father)* –teosta, ironinen identifikaatio on kaksisuuntainen: Kafka syyttää ensiksi isäänsä, mutta "vetää takaisin" syytöksensä viime hetkellä. Samalla tavalla Paasio (esim. 1996, 153) "vetää takaisin" ylistäessään lopulta vallitsevia poliittisiä käytäntöjä. Samoin myös Donneria (1995, 146) huolestuttaa yhteiskunnan kohtalo ja poliittinen toiminta, jolla asioihin voitaisiin vaikuttaa.

Tapahtumat (uudelleen) narrativisoituvat sillä hetkellä, kun tajuamme tarinan allegorisen luonteen (White 1987, 47). Oivalluksen hetkeen liittyy myös narratiivin poliittinen mahdollisuus. Vallitseva narratiivi ei olekaan ainoa tarina siitä mitä tapahtui, vaan se on saanut kilpailijan, jonka versio tapahtuneesta saattaa vaikuttaa houkuttelevalta. Tapahtumia ohjasikin satunnaisuus enemmän kuin tiukka syysuhde, kafkamainen tapahtumien vyöry enemmän kuin järjestelmällinen prosessi tai laitostunut kaavamaisuus luovan virikkeellisyyden sijasta.

”Väärän” sanan tai ilmauksen käyttäminen kontekstissa (White 1987, 117), jossa on totuttu käyttämään aivan erilaista kieltä, tuo tarinaan ironisen vivahteen. Tarina ja sen kertoja eivät *ikään kuin* ota vakavasti, suhtaudu ”oikealla” tavalla, olemassaoleviin faktoihin ja ”viralliseen” tarinaan. Uusi tarina jättää ”aukon” tekstin keskelle viittaamalla ja nostamalla esiin asioita, jotka eivät vaikuta relevanteilta muodollisen ilmaisun kannalta katsottuna. Uusi tarina voi halutessaan pitää tärkeänä aikaa, jolloin virallisen tarinan mukaan ”ei tapahtunut mitään”. Kirjoittaja luo ”kuilun” vallitsevan todellisuuden ja uuden kilpailevan tarinan välille kuvailemalla vaikkapa poliittiseen ”valtapeliin” liittyneet tapahtumat hivenen huvittavina, inhimillisinä.

4.7.3. Narratiivisen identifikaation vapaus

Politics is not a department of ethics, but something else and something essentially more than that. (Ankersmit 1996, 10)

Tässä on tarkoitus selvittää, miten *ikään kuin* -identifikaatiolla yksilö voi luoda lisätilaa poliittiselle toiminnalleen, jonka liikkumavara epäonnistumisien myötä kaventunut. Kun poliittinen ideologia ei enää tue politiikon päämääriä ja sen hetkisiä tarpeita, joutuu hän yhtäältä purkamaan identifikaatioitaan ja toisaalta luomaan uusia. Samaistumisesta ja erottautumisesta syntyy eräänlainen leikki, joka keventää poliittisen epäonnistumisen taakkaa ja vaikeuttaa poliittisten vastustajien ja sensaatiohakuisen median toimintaa. Leikkiessä tehdään kuitenkin koko ajan työtä, eli ”raivataan” tilaa luolaan palaamiseksi.

Itse retorinen identifikaatio liittää tarinan päähenkilön *myyttiin*, jonka kirjoittaja on luonut. Kuvailemalla uudelleen muiden aikaisemmin kuvailemat tapahtumat kirjoittaja ”järkyttää” virallistuneen kommunikaation järjestelmää. Allegorisoimalla valitsevia tarinoita kirjoittaja myös järkyttää stabiileja identiteettejä. *Myytin* luomista voidaan pitää erillisyyttä kompensoivana tapahtumana, mutta myös erillisyyttä lisäävänä tapahtumana. Häviäjien identifikaatio- ja erottautumispyrkimykset ovat

autobiografioista ”ulosluettavissa”. Toisaalta ”piilevä identifikaatio” ohjailee kerrottavaa tarinaa ja pitää yllä ajatusta ”luolaan palaamisesta”.

Jos ajatellaan Whiten tavoin jokainen narratiivi, tarina, moraaliseksi kannanotoksi, ovat uudet narratiivit tarinoita, jotka löytävät historiasta oman moralisointinsa tueksi jotain ”lisämerkityksiä”. Tarve ”uuden” tarinan kertomiseen syntyy siitä, ettei narratiivi näytä representoivan ”todellisia” tapahtumia. ”Vääristynyt” kuva todellisuudesta vaatii oikaisua, moraalista kannanottoa, jotta asiat nähtäisiin sellaisina, kuin ne ”oikeasti ovat”.

Vaikka uuden narratiivin motiivit ovat pääpiirteissään samanlaiset kuin vanhankin, joutuu se haastaessaan vanhan kuvailun ottamaan ontologisesti kantaa todellisuuden luonteeseen. Totuus ei olekaan muuttumaton, vaan se nousee vallitsevista käytännöistä ja käsitteistä (White 1987, 96). Vaatiessaan omalle totuudelleen oikeutta kirjoittaja tietää, ettei sekään ole lopullinen vaan kiistettävissä aikanaan. Narratiivilla on kuitenkin vapaus tuoda esille asioita, jotka saattavat tapahtumat aivan uuteen valoon. Taustalla tai todellisuudessa itsessään oli jotain, jota ei oltu aikaisemmin otettu huomioon. Aikana, jolloin ei pitänyt tapahtua mitään, tapahtui sittenkin jotain.

Tosiasiat toisiinsa sitova narratiivi on aina figuratiivinen, allegorinen (White 1987, 48). Tämä on ristiriidassa yhteiskunnallisen identifikaation edistämisen kanssa. Identifioituminen sosiaalisiin järjestelmiin vakauttaa yhteiskuntaa, joka nojaa toiminnassaan erilaisten instituutioiden auktoriteetteihin. Mahdollisuus kertoa samoihin faktoihin perustuva tarina uudelleen kaivaa maata mimeettisen historiallisen representaation jalkojen alta. Kerrottu tarina täyttää ”aukot” merkityksillä, jotka löytyvät kirjallisuudesta ja vallitsevista myyteistä (mt., 45).

Järjestelmää tukevien instituutioiden (ministeriöiden virkamiehineen, eduskunnan) ja median pyrkimys määritellä niiden vaikutuspiirissä olevien ihmisten identiteetti on sisäpiirin vallankäyttöä. Instituutiot rakentavat argumentaationsa *rationaalisuudelle*, joka määrittelee ”oikean” kommunikaation. *Rationaalisuuden* vaatimus sitoo yksilöt yhteisöön siinäkin tapauksessa, että yhteisö loukkaisi yksilön käsitystä oikeudenmukaisuudesta. Yksilön ainoa tosiasiallinen mahdollisuus puolustautua,

jos on joutunut mukaan epäoikeudenmukaisen tarinaan, on kertoa oma tarina. Allegorisena narratiivi etsii "täytteet" faktojen väliin kulttuurista, kirjoittajan kokemusmaailmasta.

Analysoitavien autobiografioiden teema on puolustautua julkisuuden syytöksiä vastaan. Niiden tarkoitus on osoittaa, että puolue- ja ministeritoverien sekä virkamiesten antama kuva on puutteellinen ja kertoo vain asioista vain heidän näkökulmastaan. Kirjoittajien mahdollisuus puolustautua "virallista tietä" on osoittautunut mahdottomaksi. Jäljelle on jäänyt mahdollisuus kertoa oma tarina, jonka "välitilat" täytetään materiaalilla, jolla ei ole virallista arvoa. Ironia tarinassa on, kuten McPhailin (1996, 127) postmoderni retoriikka, "an assault on identity that identifies itself, a negation of the negations of the tribe, that - - challenges rhetoricians in old and new ways".

Arja Alhon teoksessa (*Kafka kävi meillä*) vallitsee "kafkamainen" tunnelma, jossa hallintojärjestelmä voi kohdella yksittäistä ihmistä miten tahtoo ilman, että tämä voi mitenkään varautua tulevaan. Pertti Paasion kirjassa (*Minä ja Mr Murphy*) toimintaa luonnehtivat Mr Murphyn lait, jotka voidaan todeta vasta jälkeinpäin. Kohtalo on suuri ironikko, joka saattaa meidät mitä ihmeellisimpiin tilanteisiin, joista ei selviä kuin itseironialla. Donnerin kirjassa (*På en anstalt. Fragmenten ur minnet. Suom. Terveenä laitoksessa.*) kuvaillaan uudelleen eduskunnan ja hallinnon rationaaliseksi väitettyä toimintaa. Donnerin kuvauksessa toiminta osoittautuu arvottomaksi "puuhailuksi", ja Donner samalla ironisoi koko kahdeksan vuoden eduskuntauransa. Esko Juhani Tennilän kirja (*Sateenkaaresta vasemmalla*) muistuttaa lukijaansa siitä, että kansanedustajan tulisi representoida valitsijoitaan, eikä sortua pelkkään valtapeliin ja unohtaa keneltä valtuutuksensa on saanut.

Kaikista analysoitavista teoksista löytyy taustalta ajatus siitä, että prosessissa, joka "tuomitsi" heidät, olisi voinut käydä toisinkin. Olisi voitu toimia heidän näkemystensä mukaan, jolloin hekin olisivat "jotain". Toisaalta kirjoihin sisältyy väite, että myös silloin, kun mitään ei "virallisesti" tapahdu, tapahtuu kuitenkin jotain, joka vaikuttaa "tuloksiin". Tarina, jonka he kertovat, liittyy tutuiksi tulleet faktat uudella tavalla toisiinsa, jolloin tapahtumia voidaan katsella uudessa valossa. Mahdollisuus kertoa uusi tarina merkitsee vapautta suhtautua tapahtumiin omalla persoo-

nallisella tavalla ja vapautta palata "luolaan" (ainakin tarinan muodossa) vaikka on nähnyt, miten "varjot" katseltaviksemme muodostuvat. Moraalisesta aspektistaan huolimatta autobiografiat eivät identifioitu ensisijaisesti arvoihin saatikka tosiasioihin, vaan niiden argumentaatio perustuu olennaisesti uuden tarinan *esteettiseen* uskottavuuteen.

5. VÄLITILAA NOPEUTUNEeseen REPRESENTAATIOON

5.1. Välitila

When I have been arguing in favor of the aesthetic gap that effects a doubling of the represented and the representative (or representation); when I proposed to see in this gap both the origin of all legitimate political power and the only guarantee for the possibility of an effective democratic control of the exercise of legitimate power; when I have so relentlessly been criticizing all that could be associated with (ideals of) direct democracy – in all of these the motivation was, again and again, that democracy puts us in a relationship to ourselves and that we should distrust all efforts, in political theory and in practice, aiming to undo this doubling by seducing us with deceitful visions of unity and harmony. (Ankersmit 1996, 347)

Ankersmitin kritiikki kohdistuu hänen lähinnä idealistisiksi luokittelemiinsa pyrkimykseen kaventaa representoidun ja representoivan välistä kuilua sillä perusteella, että se edistäisi demokratiaa. Nykyteknologian kehittämien kommunikaatiosovellutusten tullessa yhä enemmän osaksi jokapäiväistä elämää, välitön informaatio näyttää muodostuvan ideaaliksi kaikessa toiminnassa. Niin myös politiikassa uuden teknologian ajatellaan edistävän demokratiaa, koska sen avulla kansalaiset voivat suoraan ilmaista mielipiteensä erilaisista asioista. Teknologian vauhdin ideaali ja kehityksen vääjäämättömyys vaikuttavat myös poliittisen toiminnan käytäntöihin. Median ja kommunikaation välittömyys sekä politiikan ”pakottaminen” paikkoihin, jotka ovat ”on-line”, karnevalisoi poliittista toimintaa ja pyrkii redusoimaan politiikon luomaansa kuvaan, väittävät tutkittavat tekstit Ankersmitin ajatuksia myötäillen.

Tutkittavat teokset poikkeavat puhtaasti omaelämäkerrallisista ja poliittisista kannanotoista. Nämä pyrkimykset sekoittuvat kirjoissa toisiinsa, jolloin ilmaisun esteetikka voidaan ajatella osaksi poliittista vaikuttamista. Poliittinen ”koneisto” ei toimi

aina odotetulla tavalla, eikä edustusjärjestelmä representoi yhteisöä johdonmukaisesti. Päinvastoin politiikka tuottaa tapahtumia, jotka ovat ristiriidassa esimerkiksi poliittisen toiminnan tehokkuusvaatimusten kanssa, ja tehokkuutta palvelemaan tarkoitettu teknologia aiheuttaa käyttäjälleen ongelmia. Informaation kulkua nopeuttava teknologia "kutistaa"¹ poliittisen representaation *tilaa* ja *aikaa*, mikä sitoo yksittäisen ihmisen yhä lujemmin osaksi hallintokoneistoa ja yleistä teknologian välittämää (ja luomaa) alati vaihtuvaa mielipidettä. Edustajalle ei jää *tilaa* edustaa, koska valitsijakunta vaihtuvine mielipiteineen on jatkuvasti läsnä. Tutkittavissa teoksissa poliittinen todellisuus näyttäytyy kontingenttina maailmana, jossa poliitikko joutuu pyrkiessään vaikuttamaan turvautumaan enemmän luovuuteen kuin eettisiin periaatteisiin.

Kaikissa tutkittavissa teksteissä oli havaittavissa ainakin viittauksenomainen tarve irrottautua teknologian tai "etelän" elämäntavan vauhdittamasta elämästä tai politiikasta. Teoksissa haettiin *välitilaa*², joka antaisi aikaa (ja tilaa) politikointiin. *Välitilaa* ei kuitenkaan haluta jollain tavalla vakavissaan (ehkä jopa Tennilä, jonka uskoa "Samara-teknologiaan" voi epäillä), vaan sitä kritisoidaan "tilanteen pakosta". Todellisuudessa "kehityksen on kehityttävä" ja teknologian representoitava todellisuutta yhä nopeammin, mikä puolestaan rakentaa maailmaa vastaamaan entistä paremmin kirjoittajien ihanteita. *Välitilaa* luovia argumentteja tulisikin tutkia retorisina "työkaluina", joilla poliitikko koettaa selviytyä hyökkäyksestä, jonka kohteeksi hän on joutunut.

Toisaalta on huomattava, että kirjoittajina he "elävät" ristiriidasta varsinaista poliittista valtaa käyttävän eliitin kanssa. Teksteissä korostuu eräänlainen vieraantumisen kaavamaisesta ja mekanisoituneesta päätöksenteosta ja samaistuminen politiikan tekemisen prosessiluonteeseen. Tehtävät päätökset ovat aina keskeneräisiä ja siksi niihin tulee voida palata aina uudestaan ja niitä on myös voitava tarkastella uusista näkökulmista. "Päätös" ei siksi ole tilastollinen tosiasia tai median esittä-

¹ Paul Virilio (1995, 35-60) kritisoi teknologian vauhtia, koska se kutistaa tilan ja ajan ulottuvuuksia. Kommunikaatioteknologian ideaali on samanaikaisuus, joka ei jätä kommunikaation osallistuville *tilaa* politisoida kommunikaation edellyttämiä toimintoja. Kommunikaation ja siten myös poliittisen toiminnan sisältö jää toissijaiseksi, kuten Virilion (1995, 49) esimerkissä, jossa lehden tilaajat eivät osta niinkään uutisia, vaan "they were buying instantaneity, ubiquity – in other words, their own participation in universal contemporaneity, in the movement of the future Planet City".

män totuuden ilmentymä, vaan se on periaatteessa ristiriidassa yleisten käsitysten kanssa.

TV-uutiset sisälsivät [Suomessa] tosin amerikkalaisia vastineitaan enemmän tietoa ulkomaailmasta, mutta lyhyet muutaman minuutin kuvajaksot saattoivat pohjimmiltaan vedota vain tunteisiin: - -. (Donner 1995, 79)

Ankersmitin pointti on poliittinen representaatio, joka syntyy ”esteettisessä kuilussa” *representoivan* ja *representoidun* (joita käytän tässä ”edustajan” ja ”edustettavan” sijasta) välillä. Ylipääsemätön esteettinen *välitila representoivan* ja *representoidun* välillä on ”merkki toimivasta poliittisesta koneesta”. (Ankersmit 1996, 18) Ankersmitin (1996, 170) Machiavelli-tulkinnan mukaan Machiavellin tarkoitus on tehdä meidät tietoisiksi siitä, että politiikan on sijaittava *virtùn* ja *Fortunan* kohtaamispisteessä, jossa tulevaisuus näyttäytyy ainakin hieman epävarmana.

5.2. Kello soi edustajalle

Puolueen ja yksittäisten edustajien halukkuus ja kyky representoida valitsijoitaan on Alhon (1997, 79) kritiikin kohteena, kun hän pohtii, millainen ”totuus” Helsingin Juhlaviikkojen sotkuista uhkaa jäädä vallitsevaksi. Äänestäjien ”lyhyttä muistia” vakavampi uhka on poliittisten vastustajien (varsinkin omaan ryhmään kuuluvien) ”norsun muisti”. Yksittäisenä poliitikkona Alho joutuu taistelemaan ”omia” vastaan ja samalla pitämään yllä yhtenäistä kuvaa puolueesta. Alho kuvaa kirjassaan epäonnistumistaan tässä ristiriitaisessa tehtävässään. Puolueen ja hallituksen sekä koko edustuksellisen prosessin jännitteitä ja ”katkoksia” kuvatessaan Alho valitsee paremminkin esteettisen kuin eettisen ilmaisun.

Itse asiassa F.R. Ankersmit (1996, 18) tarjoaa estetiikkaa etiikan vaihtoehdoksi, koska politiikkaa luonnehtii hänen mielestään paremmin *katkonaisuus* (*broken-*

---

² Lanseeraan tähän käsitteen *välitila*, joka mielestäni paremmin kuin ”kuilu” tai ”este” kuvaa Ankersmitin esittämää tilaa, jossa luova poliittinen prosessi tapahtuu.

ness) kuin *yhtenäisyys (unity)*. Ankersmit mainitsee ”sankarikseen” Machiavellin, eikä esimerkiksi Schilleriä, joka luonnehti estetiikkaa ja yhteiskuntaa pohjimmiltaan synteisiin pyrkiviksi. Alholla *katkonaisuuden* aiheuttaa tapahtumien kiihtyvä vauhti, informaation nopeus ja keveys. Mitä suurempaan nopeuteen pyritään sitä keveämpää informaatiosta on tehtävä. Vauhti ikään kuin karkaa Alhon hallinnasta, ja ”Kafka” on huomaamatta paikalla: puhelin tai ovikello soi ilman, että hän ehtisi varautua niihin. Alho kuvaa toimintaansa enemmän näihin ärsykkeisiin reagoimiseksi kuin systemaattiseksi kansan edustamiseksi.

”Kello soi” on alkusoitto tapahtumien vyörylle, jolle ei ole olemassa mitään ennalta määrättyjä puolustautumismetodeja, vaan soiton kuulevan on varauduttava improvisoimaan toimintansa arvaamattoman hyökkäyksen torjumiseksi. Kellon soitto puhelimen muodossa tunkeutuu joka paikkaan: kodin yksityisyyteen, ulkomaille ja lomamatkoille. Puhelin on yhteys, napanuora, sinne mistä poliitikon elämä virtaa. Sitä ei voi katkaista, eikä sen sisältöä ei voi ennalta aavistaa. Alhon herätti politiikan todellisuuteen milloin puhelimen hälytysääni milloin ovikello. Kellon sointi oli joka tapauksessa varoitus tulevasta ”hyökkäyksestä”, ja se katkaisi idealistiset ajatukset ja vei mukaan toimintaan. Puolustautumisen onnistuminen on myös epävarmaa.

Perjantaina, lokakuun kolmantenatoista, Helsingin Tuomiokirkon kello alkoi lyödä kahdentoista lyöntejä. - - Raimo Lintuniemi kysyi kumisevalla äänellään: ”Kenelle kellot soivat?” Ennen kuin kahdestoista lyönti oli kumahtanut, kännykkäni soi. (Alho 1997, 17)

Kellon soiton lienee tarkoitus enteillä Alhon poliittista kuolemaa: kieltämistä, tuomiota ja teloitusta, ristiinnaulitsemista. Tämän lisäksi kellon soittoa edustaa sumeri, joka katkaisee poliittisen representaation mimeettisyyden. Soitto pysäyttää kuulijansa, mutta se antaa soittoon vastaavalle *lisätilaa* suhteessa valitsijoihinsa. Kelloa ei voi kieltää eikä sivuuttaa, se vaatii vastaamaan ja toimimaan. ”Media on kiinnostunut draamasta” [mikä tarkoittaa, että kansalaiset lukevat mielellään draamaa], tulkitsee Alho (1997, 215) *Politiikka*-lehden artikkelia. ”Omat kokemukseni ovat hyvin samankaltaiset”, hän jatkaa (mt., 215). Kellon soittaminen on draamaa, jolla voidaan esteettisesti ”oikein” irrottautua mimeettisen politiikan vaatimuksista.

Alhon puhelinsuhteeseen liittyy eräänlaista ironiaa. Puhelin on hänelle selvästi mieluinen laite, jolla saa yhteyden läheisiin ihmisiin, mutta se on myös uhka ja eräänlainen taikakalu, johon liittyy mystiikkaa ja taikauskoa. Sen jokainen sointi tekstissä ennakoi dramaattista käännettä asioiden tilassa. Soiton odottaminen on kuitenkin jännittävää, sillä soitto katkaisee joutilaisuuden ja antaa poliittisen ole-massaolon. Vastaja ei voi etukäteen tietää, merkitseekö soitto kuolemaa vai ole-massaoloa.

*Tapahtumat olivat lähteneet vyörymään keskiviikkona 13. Syyskuuta, -
-. Ovikellomme Lapinlahdenkadulla soi lapset olivat leikkimässä ja
Petteri kokkasi keittiössä. Minä istuin ruokapöydän ääressä ja katselin
akvaariota. (Alho 1997, 19)*

*Virpi Nurmi [Juhlaviikkojen hallintojohtaja] oli siis soittanut ovikelloa.
Tulossa jättitappiot. Mitä hemmettiä oli tapahtunut? (Alho 1997, 48)*

*Perjantaina 3. Lokakuuta 1997 iltapäivällä soi puhelin. Pääministerin
avustaja Jorma Westlund soitti ja sanoi: "Tilanne on eskaloitunut. Sa-
non sinulle ennen muuta ystävänä, että eroa heti maanantaina." (Alho
1997, 153)*

*Kännykkä soi perjantaina heti kohta radiouutisten jälkeen lähesty-
sämme Hirsalan risteystä.*

*"Paavo tässä. Täällä kävi luonani teloituskomppania. Paasio, Puisto ja
Tuomioja. Sanoivat, että Alho on nyt heitettävä ulos hallituksesta. - -"
(Alho 1997, 90)*

Vaikka soitot yleensä ennakoivat jotakin epämiellyttävää, soittojen tarkat ajat kel-
paavat todisteiksi, joilla Alho voi puolustautua. Niinpä hän tekstin loppupuolella
kiinnittää lukijan huomion siihen, milloin kello soi. Nokkelasti Alho (mt., 165)
kääntää häntä vainoavan tekniikan ("viheliäisen kotimikron", joka kadotti Alhon
tekstin, jonka sihteeri onnistui saamaan ulos koneelta) toimimaan myös omaksi
edukseksi.

”Soitto” voi siis kuitenkin olla myös tilaisuus revanssiin, jolla voidaan lievittää tapioita ja palauttaa valta hetkeksi kansalle ja varsinkin sen edustajalle. Uusi teknologia, vaikka toimiikin valonnopeudella, jättää uudenlaisia jälkiä, joita Alho käyttää hyväkseen puolustautuessaan virkamiehen ”muistamattomuutta” vastaan. Näkyvämmäksi ajateltu muuttuu konkreettiseksi paperiliuskaksi, joka toimii todisteena ja joka tehoaa virkamieheenkin.

Minä otan esiin yhteenvedon soittamistani puheluista ja sanon jäätävän rauhallisesti: ”Olen soittanut sinulle 11.10. klo 23.50 yhteensä neljän minuutin puhelun. Pyydän sinua poistumaan heti huoneestani.”
(Alho 1997, 142)

Puhelimen, varsinkin matkapuhelimen, kautta Alho representoi myös virtuaalista, sähköisen teknologian luomaa todellisuutta konventionaalisen edustuksellisen järjestelmän rakentaman todellisuuden lisäksi. Voidaan sanoa, että käyttämänsä teknologian avulla Alho siirtyy Paul Virilion (1991, 41) mainitsemaan *elektroniseen representaatioon*, jonka mukaan *oleellinen* tieto ei välity suoraan aistien avulla vaan erilaisten teknologisten kommunikointivälineiden avulla. Teknologian avulla saavutettu lähes jatkuva läsnäolo nopeuttaa poliitikon toimintaa, jolloin hän toimii ikään kuin reaaliajassa. Samalla kuitenkin hänen mahdollisuutensa politisoida tapahtumia kuitenkin vaikeutuu, koska jatkuva läsnäolo ei anna aikaa perehtyä asioihin. Poliitikko yrittää ensisijaisesti selvittää teknologian nopeuttamassa tapahtumien vyöryssä. Teknologian nopeuttama representaatioprosessi muuttaa politiikoinnin painopistettä perinteisen edustuksellisen demokratian hitaudesta ja jäykkyydestä painottamaan joustavuutta ja *reagointia*.

Puhelin soikin pikapuolin, - -. Keittiöstämme tuli myöhemmin kohtalokkaaksi muodostuneen puhelun tapahtumapaikka. - - Minä manasin keskustelun jälkeen Petterille, että nyt tulee ongelmia. (Alho 1997, 124-125)

Soitin numerotiedusteluun ja heti sen jälkeen Åkerholmille. - - Kerroin saaneeni yhteyden Arthuis'hin ja aavistelevani hankaluuksia. (mt., 126)

Minä lykin äitiä pyörätuolissa juuri kun kännykkä alkoi soida. Olin niin jännittynyt kaikesta, että epähuomiossa päästin kädet irti pyörätuolista ja äiti alkoi vierä ää kohti ajorataa. Ehdin kuitenkin hätiin. (Alho 1997, 127)

"Kellon sointi" erottaa edustajan edustettavasta. Kuten Paul Virilio (1998, 47) huomauttaa, uusi valon nopeuteen perustuva teknologia aiheuttaa "tyhjiön (- -), joka ei enää riipu paikkojen tai asioiden välisestä intervallista eikä niin ollen maailman laajuudesta, - -". Teknologian vauhti muuttaa politikoinnin muotoja ja haastaa perinteiseen demokratiaan liittyvät tavat hoitaa asioita. Kellon sointi lopettaa demokraattisen unelmoinnin ja vie mukaan prosesseihin, joissa kansan etu joutuu "yleistä etua" vastaan. Kellon soitto teknologiaan samaistuvan ja vauhtia ihannoivan yhteisön käsky liittyä mukaan yhteiseen rytmiin. Vauhdissa inhimillinen välittäminen ja vastuu "oikeista" ihmisistä jää toissijaiseksi, koska ihminen massallisena oliona ei voi saavuttaa valon nopeutta.

Puhelimen kautta Alhon politiikkaan tulee mukaan mainittu *elektroninen representaatio*, jonka mukaan me emme enää voi "uskoa silmiämme", vaan tarvitsemme todellisuuden kokemukseemme välittäjäksi teknologiaa. Teknologisesta linkistä rakentuu ylivertainen nopeudessaan ja reaaliaikaisuudessaan verrattuna perinteisiin yhteyksiin. Mutta "linkistä" tulee käyttäjälleen *kahle*, joka ei jätä poliitikolle *tilaa* politikoida, vaan tekee hänestä eräänlaisen marionetin. Tekstit kuvailevat päähenkilönsä teknologian tai teknologisen ajattelutavan armoille. Valonnopeudella tapahtuva kommunikaatio, joka on kääntynyt heitä vastaan, osoittautuu ylivoimaiseksi vastustajaksi.

Välitila syntyy vastakkainasettelusta, joka jakaa *meihin* ja *muihin* jossa historiallinen ja poliittinen näkemys ylittää *tosiasian (fact)* ja *arvon (value)* raja-aidat. *Välitila*, jossa poliittinen yksimielisyys muuttuu konfliktiksi, antaa politiikalle sen legitimittee-

tin (Ankersmit 1996, 18). Jos *välitilaa* ei ole, kärsii demokratia. Tämä tarkoittaa politiikan *mimeettisyyttä* (representoivan ja representoidun yhteneväisyyttä), jossa ei ole tilaa politiikan esteettiselle luovuudelle. Se, mikä seesteisenä ja hitaana palvelee kansaa ja demokratiaa, vaihtuu hetkessä taisteluksi ja vauhdiksi. Syntynyt ”kuva” ei representoi kovinkaan mimeettisesti ”malliaan”, mutta se ilmentää koko poliittisen kentän kokonaisuutta.

*Kansalaisten arvelin ilman muuta reagoivan kielteisesti. Mitä muuta-
kaan he voisivat? Eihän heillä ollut kaikkea sitä tietoa, joka minulla oli.
Uskoin kuitenkin, että eduskunnassa ratkaisu voisi olla hyväksyttävistä.
sä. (Alho 1997, 195)*

Koska poliittisessa toiminnassa luotu kuva ei ole kovin ”näköinen”, ovat tutkittavat tekstit eräänlaista itsereflektiota representaation ongelmasta. Samalla tavalla kuin identifikaatio-ongelmassa, joutuvat luuserileiman saaneet poliitikot arvioimaan, miten heidän toimintansa edustaa olettamiaan äänestäjiä ja toisaalta hallintoa, jossa he ovat ”sisällä”. Pitävätkö he ideaalisena poliittisena toimintana *mimeettistä* politiikkaa, vai päätyvätkö he Ankersmitin ajatukseen politiikasta ”tarkoittamattomien seurausten valtakuntana”, jossa toimintaa ei voida täysin sitoa etukäteen? Toisaalta varsinkin Alhon ja Paasion toimintaa määrittelee vauhti ja ajan riittämättömyys, mikä ilmenee kiireenä, jolloin päätöksiä ei ehditä harkita. Edustaja tavallaan etäänny valitsijoistaan, ”todellisesta” elämästä ja ajautuu toisenlaiseen, *elektronisen representaation* hallitsemaan todellisuuteen.

*Ryntäsin ryhmästä [eduskuntaryhmän kokouksesta] kahvihuoneeseen, jossa katsoin itseäni peilistä. Näin poissa tolaltaan olevan surkean ja hakatun Arjan. Kyselytunnin alkamisen sumneri oli jo soinut.
(Alho 1997, 205)*

Alhon päähenkilö jää yksin ratkaisujensa kanssa eikä saa tukea sen enempää kansalta kuin virkamiehiltäkään. Myös suhde puoluetovereihin ja ministerikollegoihin esitetään ongelmalliseksi. Muut ministerit ja virkamiehet vaativat Alholta yhteisen linjan mukaista politiikkaa, mikä tuntui sitovan liiaksi hänen toimintaansa. Representaatio-ongelma korostui varsinkin puhuttaessa talouspolitiikasta, josta yksit-

täisen ministerin oli parasta vaieta. Sähköisesti luotu kuva poliittisesta vakaudesta ei ole kestävä, vaan sitä on kohdeltava kaiken aikaa varovasti.

Valittelin talouspolitiikasta puhumisen siirtyneen kremnologian sarjaan. Yksi poikkeava siru totuttuun litaniaan ja jengi on pakokauhun vallassa. (Alho 1997, 109)

Alho huomaa kuitenkin myös kuilun kansan ja itsensä välillä kasvaneen, koska kuva, joka hänestä virallisesti (mediassa) on annettu, on vääristynyt. Nopeasti vaihtuva kuva todellisuudesta sumentaa yksityiskohdat ja yksittäisen poliitikon toiminnan nyanssit. Alho (1997, 223) joutuu ”huutelemaan” kansan perään kirjan lopussa rakentaakseen edes jonkinlaisen vastaavuuden representaatioprosessiinsa.

Kuuleeko kansa, täällä Arja Alho! Haloo! Haloo!

5.3. Julkinen hetki

5.3.1. Tyylikkäästi TV:ssä

Yksittäisen poliitikon kannalta representaatioon liittyvät ongelmat ovat ainakin kaksisuuntaisia: yhtäältä suhteessa kansaan ja toisaalta suhteessa hallintoon ja talouselämään. Jos poliitikko haluaa olla vaikuttamassa merkittäville paikoilla, on hänen otettava huomioon molemmat representaatiotahot tai voitava luottaa omaan karismaansa tai virtaunsa. Tämän sai tuntea myös Paasio vaikka hänen päähenkilönsä esitetäänkin ihmissuhteissaan taitavaksi. Paasio katsottiin kykenemättömäksi edustamaan puoluettaan menestyksekkäästi.

Kuvaan tuli varsin pian rankkaa arvostelua siitä, että minun huono julkisuusimagoni oli merkittävä syy tappioon. Olin huono televisiossa. (Paasio 1996, 98)

Paasio ajattelee joutuneensa median uhriksi, koska kritiikki kohdistui hänen mielestään poliittisen toiminnan kannalta epärelevantteihin seikkoihin. Sähköinen reaaliaikainen tiedonvälitys tavallaan vaatii poliitikolta jatkuvaa varuillaanoloa ja asiallisuutta, mikä häiritsee Paasiota. TV-kameran edessä tehdyt virheet välittyvät hetkessä ympäri Suomea ja ovat lisäksi toistettavissa niin monta kertaa, että maan etäisimmissäkin kolkissa ollaan tietoisia tapahtuneesta. Huumoriin taipuvainen, puhevikainen ja pukeutumiseensa varsin vapaamielisesti suhtautuva Paasio joutuu helposti julkisen kritiikin kohteeksi. Tämä merkitsee representaatioprosessin muuttumista niin, että edustaja on jatkuvan lähes välittömän tarkkailun alaisena. TV tekee representaation ”läpinäkyväksi” ja vaikuttaa siten peruuttamattomasti koko representaatioprosessiin, joka toteutuu valonnopeudella sähköisessä muodossa.

When transparency becomes manifest, it becomes a manifesto that reorganizes appearance and the measure of the sensible world and thus, almost immediately, its figure and its image-form. (Virilio 1991, 32)

Paasio ei pyri (ainakaan julkisesti) muuttamaan suhtautumistaan mediaan ja hänelle yleisesti vaikeaan julkisuuteen, vaan näyttää vastustavan politiikan ”sähköistymistä”. Tavallaan hän on tietoinen muutoksen vääjäämättömyydestä, mutta aivan kuin tarkoituksellisesti Paasio nostaa tekstissään korostuneesti esille epäonnistumisensa julkisuudessa. Toisaalta hän vastaa syytöksiin, joita varsinkin puolueen nimenvaihtoa Suomen Demokraateiksi haluavat esittivät, nokkelasti nimittämällä nimenvaihtajia ”medialiberaaleiksi” (Paasio 1997, 99). Paasio kääntää häneen kohdistuneen kritiikin takaisin sen esittäjiin. Media ja liberalistiset suuntaukset SDP:ssä olivat ongelmallisia työväentalokulttuuria haikailevalle Paasiolle, mutta myös puolueelle, joka ei voinut niihin varauksetta luottaa.

Representaatioprosessi on siirtynyt sähköiseen muotoon, jolloin tiettyä paikkaa eikä aikaa pohtia asioita, kuten vaikkapa työväentalolla pidetyllä tilaisuudella. Ikään kuin Paasion huomaamatta maailma on siirtynyt postmoderniin tilaan, ”missä spatiaaliset käsitteet, kuten globaali, Länsi, Eurooppa, kaupunki, identiteetti, turvallisuus, säilyttäminen, suojeleminen, suhteet, tyyli ja asema, määrittävät poliittista

todellisuuttamme” (Korhonen 1998, 211). Paasion ”tyyli” ja käsitteistö osoittautuvat vanhentuneiksi nykyiseen hektiseen politiikan tekoon.

Kuten Virilio (1991, 35) huomauttaa, *elektroninen representaatio* vastaanottimien kautta johtaa ”substansiivisen, jatkuvan ja homogeenisen” tilan kriisiin. Stabiili tila korvautuu satunnaisen, epäjatkuvan ja heterogeenisen tilan suhteellisuudella. Paasion edustama ”työväentalokulttuuri” luhistuu sähköisen informaation vauhdissa, koska paikka, jossa hänen ihannoimansa poliittinen toiminta eli, ei ole enää ”paikka”. Poliittinen paikka on hajonnut biteiksi sähköisiin tietoverkkoihin, joissa se saa Paasion kannalta arvaamattomia ja ei-toivottuja muotoja. Toisaalta alati nopeutuvassa kommunikaatiossa ei ”ehdi” nauraa itselleen, vaan kaikki tapahtumat välittyvät eteenpäin sellaisinaan, vakavasti otettavina, vailla tapahtumiin usein liit-tyvää huumoria.

5.3.2. Metsäläinen mediassa

Paasio aloittaa kirjansa kertomuksella erivärisistä kengistä, joista tuli valtakunnan uutinen, vaikkei Paasio aluksi niiden merkityksellisyyttä ymmärtänytkään. Paasio kompastelee kirjassaan alinomaa vaatetukseensa ja epäedullisena pidettyyn imagoonsa. Hän on ikään kuin jatkuvassa ristiriidassa pukeutumisen asetettujen vaatimusten ja omien pukeutumismieltymistensä kanssa. Jälleen kirjan kansipaperi ilmentää mainittua ristiriitaa: etukannen Paasio sinisessä puvussaan ”huuli pyöreänä” versus takakannen Paasio jumppa-asussaan hymyilevänä on liitetty etupuolen kuvaan ikään kuin ”puku-Paasion” päiväuneksi.

*Vähän ennen Hollannin matkaa samassa kuussa sattui lähes kansallisen poikkeustilan aiheuttanut seikkailuni erivärisissä kengissä. Hollannissa olivat vuorossa puvut ja pukeutumisen ongelmat sekä tekni-
sestä että protokollan näkökulmasta. (Paasio 1996, 83)*

Sen sijaan frakkipaitaan pukeutuminen mieltyy lähes painajaisuneksi, kun Paasio koettaa huonolla menestyksellä ideoida paidan helposti ylleen.

Sukelsin tyylikkäästi paitaan. Kaikki sujui hyvin, kunnes vilkaistessani oivallukseni tuloksia suuresta peilistä suunnattomaksi kauhukseni havaitsin paidan olevan väärinpäin: napit olivat selkäpuolella. (Paasio 1996, 86)

Paasiolle vaatteet ovat ongelma. Vaatteet, joita hän joutuu edustaessaan pitämään, erottavat hänet selvimmin valitsijoistaan. Paasiolle ovat verkkarit mieleisin asuste, mutta hän joutuu poliitikkona kansan edustajana ”pujottautumaan” vaatteisiin, joissa hän ei ole oma itsensä. Myös politiikka kärsii epämukavista vaatteista, jolloin toiminnan tulos ei vastaa niitä ihanteita, joita ”verkkari-Paasiolla” oikeasti on ja joita verkkarikansa valtuutti hänet tavoittelemaan. Pakollinen ”pukeutuminen” erottaa hänet kansasta ja tekee myös politiikasta eri näköistä kuin kansa siitä haluaisi. Edes silloin, kun Paasio valittiin ulkoministeriksi, hän ei mielestään varsinaisesti tavoitellut tätä asemaa, vaan hänen pyrkimyksensä ”oli kovin reaktiivista laatua” (Paasio 1996, 127).

Myös viralliset tai muuten muodolliset tilaisuudet näyttäytyvät Paasion heikkoina kohtina. Jäykät, protokollaa noudattavat, tilanteet, joihin liittyy onnistumisen pakko lamaannuttavat Paasion. Näissä muodollisissa tilaisuuksissa Paasio tyytyy useimmiten tarkkailemaan tilanteiden kehittymistä eikä pyri aktiivisesti vaikuttamaan asioiden kulkuun. Paasio pitää paikoin jopa hyveellisenä, ettei virallisista muotoseikoista pidettäisi kovinkaan tarkasti kiinni. Marraskuussa 1990 ETYKin huippukokouksessa Paasio joutui selvittämään suomen kantaa lähestyvän Persianlahden sodan oikeutukseen, koska Suomi oli tuolloin YK:n turvallisuusneuvoston jäsen. Koska asia kuului presidentille, joutui Paasio tiedustelemaan Suomen kantaa Koivistolta. Presidentti Koivisto sattui olemaan tuolloin ulkomailla, eikä silloisen käytännön mukaan olisi voinut ottaa kantaa asiaan. Asian kiireellisyyden vuoksi tästä muotoseikasta tingittiin, mikä aiheutti kritiikkiä Suomessa. Paasio puolustaa menettelyä, jossa presidentin tehtäviä hoitanut pääministeri Harri Holkeri sivuutettiin:

Ei asia miksikään olisi muuttunut, jos Holkeri Suomessa olisi kutsunut valtioneuvoston koolle ja päättänyt asian muodollisesti. Ihmettelyä

kyllä olisi saatu aikaan. Ei liioin olisi vaikuttanut kovin hyvältä, jos olisi sanonut Bakerille [USA:n ulkoministerille] vain, että palataan asiaan ja soitellaan.

Tapaus on hyvä esimerkki siitä, ettei ulkopolitiikan käytännön johto aina voi olla kovin muotosidonnaista. (Paasio 1996, 44-45)

Paasion tekstissä virallisten tilaisuuksien jälkeiset tapahtumat saavat varsin korostuneen roolin. ”Kulisseissa” piileskellyt, pakolliset puheet puhunut mies pääsee oikeuksiinsa, kun tilanne laukeaa ja ihmiset suhtautuvat asioihin rennosti. Paasio ei halua esiintyä virallisten tilaisuuksien vaatimalla aggressiivisuudella (Paasio 1996, 101). Voitaisiin väittää, että Paasion politiikka alkaa, kun se virallisesti päättyy.

Autoa odoteltaessa viereeni sattui pääministeri Margaret Thatcher, joka halusi tarinoida paitsi ranskalaisia koskevista ajatuksistaan myös varsin avomielisesti omasta tilanteestaan. (Paasio 1996, 47)

Paasiolta vaaditaan päättäväisempää johtamistyyliä kuin, mitä hän itse pitää parhaana. Tyyli vaatimukset juontavat varmaankin juurensa sähköisen median asettamista uudennlaisista vaatimuksista johtajalle, jonka olisi kyettävä toimimaan uskottavasti suuren mutta näkymättömän yleisön edessä. Demokraattinen ja humaani johtaja tuomitaan kyvyttömäksi tekemään päätöksiä. Paasion demokratia ei toteudu kiireellä vaan ”vaatii aikaa”. (Paasio 1996, 103-104) Paasion kokemukset julkisuuden ”kiireisestä demokratiasta” eivät ole rohkaisevia. Hän tarvitsee demokratiaansa aikaa valmistautua rauhassa, ja hän tarvitsee rennon ilmapiirin, jossa pieniin lipsahduksiin ja etikettivirheisiin ei takerruta, vaan niitä pidetään inhimillisinä. Paasiolle ”[d]emokratia on sitä kypsempi ja vahvempi, mitä demokraattisempia johtajia se sietää” (Paasio 1996, 105).

Varsinaiseksi ongelmaksi muodostuu siis suhde mediaan, jolla ei näytä olevan aikaa syvällisyyteen, jota demokratia Paasion mielestä tarvitsisi. Virtuaalisina Paasion epämuodollisuus ja kömpelyys korostuvat ja ovat ristiriidassa yleisten muodollisuuden vaatimusten kanssa. Paasio saakin ”lukea paheksuntoja metsäläisestä käytöksestä”, vaikka hän omasta mielestään toimi (olosuhteet huomioiden) varsin

mallikkaasti (Paasio 1996, 89). Suhteet niihin henkilöihin, joitten seurassa Paasio esiintyy ”metsäläisenä”, eivät tekstin mukaan kärsi vaan jopa paranevat.

Kuningatar Beatrixhan se siinä ihmetteli äkillisiä liikunnallisia rientojani. Kerroin pikajuoksuharjoituksen syyn. Kuningatar nauroi ja toivotti hyvää matkaa, arveli kuitenkin, että vähemmälläkin hopulla ehtii.
(Paasio 1996, 89)

Paasion tapauksessa *välitila* edustuksellisuuteen syntyy virallisuuden vaatimusten ja asioiden joustavan hoitamisen ristiriidassa. Muodollisuudet pakottavat hänet toimimaan tietyn, hänelle itselleen vastenmielisen, kaavan mukaan. Toisaalta toisten laatimat aikataulut rytmittävät toiminnan irrallisiin lyhyisiin tuokioihin, joiden aikana varsinaiset asiat jäävät usein kesken. Poliitiikan kaavamaisuutta ilmentävät vaikeasti puettavat ja epämiellyttävät vaatteet sekä niiden käyttöä sääntelevä protokolla. Joustavuutta ja todellista demokratiaa symboloi Paasion jumppapuku, joka liittää hänet kansaan ja siihen tapaan, jolla hän toivoisi politiikassa toimittavan.

5.4. Julkinen yksinajattelija

Jos Alhon ja Paasion representaatiokäsitykset ovat melko samanlaisia, eroavat Donner ja Tennilä sekä Alhosta ja Paasiosta että toisistaan. Vaikka Donnerin (1995, 112) onkin ”aina ollut helpompi puhua tavallisten ihmisten kuin järjestelmän edustajien kanssa” ei hänen representaatiokäsitystään voi sanoa mimeettiseksi. Donnerin tekstiä voidaan tulkita niin, että kansalaisia ”laitoksessa” edustaa ensisijaisesti *yksilö*, jolla on kyky tehdä itsenäisiä poliittisia päätöksiä. Yksilöllä on myös kyky kuvailla uudelleen (ironisesti) representaatioprosessia, kuten Rorty (1989, 90) väittää, paljastamalla ”julkisen maailman todellisen luonteen, jonka kertoja ja päähenkilö jakavat”. Kuitenkin niin Donner kuin rortylainen ironistikin (mt. 90) tavallaan leikkivät uudelleenkuvailla, eivätkä suhtaudu siihen *metafyysisenä* totuutena.

Donner sanoutuu lähes kokonaan irti (puolueisiin perustuvasta) edustuksellisesta demokratiasta. Sellainen demokratia, jonka kanssa hän oli joutunut tekemisiin, ei vastannut hänen ihanteitaan poliittisesta vaikuttamisesta. Instituution sisällä, mutta valtavirran ulkopuolella olemalla ei Donnerin mukaan pysty kunnolla vaikuttamaan. (Donner 1995, 25-26) Donner kokee vieraantuneensa siitä maailmasta ja siitä yhteiskunnasta, jota hänen tulisi poliitikkona edustaa. Toisaalta häntä vaivaava kysymys näyttää olevan, mikä hänen "varsinainen" maailmansa on, mitä hän toiminnallaan edustaa vai edustaako mitään. (mt., 5) Donnerille representaatio-ongelma on selvästi henkilökohtainen, eikä suinkaan edustusjärjestelmään liittyvä toimuuskysymys. Järjestelmä on väistämättä aina jollain tavalla invalidi yrittäessään toimia kansalaisten hyväksi.

Donnerille kyky tarkkailla tapahtumia "tietyissä määrin ulkoapäin - - saattaa olla haitta". Kyvyttömyys mennä mukaan älyllisesti vaatimattomaan keskusteluun jättää Donnerin ulkopuolelle eduskunnan käytännöistä. Yksinkertaisten *jaa-ei* -vastausten antaminen ei kuitenkaan viehätä, vaan Donner haluaisi aktiivisemmän roolin edustajana. (Donner 1995, 11-12) Donnerin "jalosukuisuus" ja sivistyneisyys tavallaan nostavat hänet yksinkertaisten mustavalkoisten jaottelujen yläpuolelle. Koska Donner näyttäytyy muista ihmisistä riippumattomana, onnistuu hän välttämään Alhon ja Paasion kohtalon, eikä joudu yhä nopeutuvan poliittisen toiminnan armoille. Niille, jotka kykenevät monipuoliseen representaatioon, olisi "Donnerin mallissa" suotava siihen mahdollisuus, eikä yritettävä pakottaa samaan muottiin muiden kanssa.

Donnerin vastaus poliittiseen representaatioon on siis eräänlainen eliitin, intellektuellien (vaikka hän itse sanoutuukin irti intellektuellien "poliittisista utopioista"; mt., 92) valveutuneisuus yhteiskunnan asioista. Nämä ihmiset, jotka ottavat osaa vallitsevaan keskusteluun toimivat "valistuneen itsevaltiaan" tavoin, kun he kritiikillään tuovat julkiseen keskusteluun tärkeitä asioita. Juuri vapaus tällaiseen kriittiseen keskusteluun erottaa Donnerin mielestä diktatuurin demokratiasta. Kriittisen julkisen keskustelun tukahduttaa *dialektinen ajattelu*, joka muuttaa "mustan valkoiseksi ja valkoisen mustaksi". *Dialektinen ajattelu* ilmenee selityksinä, jotka pyrkivät ja-

kamaan asiat ja tapahtumat kahteen vastakkaiseen kategoriaan. (Donner 1995, 27-29)

Donnerin suhtautuminen representaatioon on kaksijakoinen. Yhtäältä hän korostaa edustajan vapautta toimia vapaasti, ilman että puolue tai edes äänestäjät rajoittavat hänen toimiaan. Toisaalta hän vetoaa suureen äänimääräänsä perustellessaan individualismiaan eduskunnassa. Tekstissään Donner kuitenkin tunnustaa, ettei mimeettinen representaatio riitä politiikolle. Hänelle politiikkaa ei ole ilman estetiikka tai retoriikkaa. Poliittinen todellisuus ei ole olemassa luonnostaan, vaan sitä tehdään aktiivisen toiminnan kautta.

Älyllinen epäily, epävarmuus, kyseenalaistaminen ja itseironia eivät ole politiikan keskeisiä ominaisuuksia. Vastakohtia on suurenneltava, jotta oma mielipide näkyisi kirkastuneessa valossa. (Donner 1995, 34)

Donner jää yksin ja vieraantuu yhteiskunnallisista instituutioista oman viisautensa ja yksilöllisen ajattelunsa vuoksi. Julkisen maailman ”väärinkäsityksiä, vääristelyjä ja typeryyksiä vastaan on ollut turha taistella”. Ainostaan riittävä poliittinen status (esim. ministeriys) antaa ihmisen mielipiteille niin paljon painoarvoa, että häntä kuunnellaan. (Donner 1995, 36-37) Rivikansanedustajalta tällainen status puuttuu, mikä turhauttaa aktiivisen vaikuttamaan pyrkivän poliitikon.

Donner ei jää kuitenkaan ”rivikansanedustajaksi” eikä lopeta ”taisteluaan”, vaan pyrkii aktiivisesti rikkomaan politiikan konventioita. Hänen vastauksensa representaatio-ongelmaan näyttää olevan instituutioiden, joiden avulla ja piirissä representointi tapahtuu, ironisointi mukailemalla ja politiikan käytäntöjä, ilmaisia ja nimityksiä. ”Maa on laeilla rakennettava” (Donner 1995, 41), viittaa ironisesti siihen tosiasiaan, ettei kansanedustaja todellisuudessa voi saada lakialoitteitaan eduskunnassa läpi, vaikka monet edustajista antavat ymmärtää olevansa keskeisiä toimijoita eduskunnassa. Instituutioiden ja representaatioprosessin vakavuus ja niitä ympäröivän maailman sulkeminen ulos poliittisesta toiminnasta vaivaa Donneria. Pelkkä äänestäjien mielialojen tulkitseminen ei riitä Donnerin politiikan keskiöksi. Myös esteettinen ilmaisu ja kulttuuri yleisemminkin ovat hänelle väyliä poliittiseen toimintaan.

Vargas Llosa hävisi Perun presidentinvaaleissa, ja hänen vaimonsa muistutti hänelle lopputuloksen jälkeen, että hän oikeastaan oli kirjailija; muistutus, joka minun joskus oli tehtävä itselleni eduskunnan pitkinä tunteina, sen yhä useammin esiin pulpahtavan tunteen vallassa, että haaskaan aikaani, koska vaihtoehtoja ehkä sittenkin oli, halusinko olla kokonaan poliitikko vai valita sen toisen elämän, jossa kysymys oli olennaisilta osiltaan yksityisen reviirin luomisesta.

Valtiomiesten vähäiset yhteydet luovaan taiteeseen saattavat johtua siitä asiallisesta arviosta, ettei taiteella juuri ole yhteiskunnallista merkitystä ja että varsinkin nykyään aivan toiset todellisuudet painavat leimansa ihmisten tietoisuuteen. - - Eräs osoitus taiteen symbolisesta merkityksestä on kuitenkin se, - - ettei mitään historiikkia suomalaisen kansallistietoisuuden kehityksestä voida kirjoittaa ilman Maamme-runoa ja Tuntematonta sotilasta. (Donner 1995, 103-104)

Ironia liittyy representaation problematiikkaan sikäli, että sen avulla voidaan käsitellä representaation *katkonaisuuden* vaikutusta poliittiseen toimintaan, ja sen avulla voidaan myös hallita poliittista liikkumatilaa ongelmatilanteissa. Tekstien päähenkilöt ovat joutuneet tilanteeseen, jossa heidän on joko myönnyttävä hallinnon vaatimukseen toimia kuten käsketään tai kokea ”poliittinen kuolema”. Kaikki teokset pyrkivät välttämään tämän vastakkainasettelun kertomuksillaan, joissa mimeettisyyteen pyrkivä representaatio katkeaa edustajan omasta tahdosta riippumatta.

5.5. Periferian sanansaattaja

5.5.1 Poliitiikka ja Samaralla ”kөрryttelyn” taito

Mimesis presupposes the presence of a reality that is represented.

(Ankersmit 1996, 39)

Myös Tennilä väittää tekstissään tukeutuvansa äänestäjiinsä, joiden pariin hän kirjassaan palaa hakemaan ohjeita ja mielipiteitä toimintansa tueksi. Pääkaupungin ja Tennilän vaalipiirin ero, ristiriita, on korostuneena esillä tekstissä. Tämä alueellinen (Pohjoinen vs. Etelä ja *periferia* vs. *keskus*³) ristiriita näyttää vetävän Tennilää Lappiin, jotta kansalaisten tapaamisen lisäksi näkisi ”vielä kauemmaksi - - hyvin kauas (Tennilä 1995, 251). Korkealta Tennilä saattaa tarkastella tapahtumia, maailmaa ”yleispiirteisesti”, toisin kuin Helsingin ”kämpän” sängyltä kattoa tuijotellessaan. Tennilän poliittinen reviiri rajoittuu Samaralla kuljettavaan alueeseen. Tuon alueen voi hallita ja ymmärtää sen ongelmat.

Siinä missä Donner kalastaa vaaleissa lähes huomaamattaan hyvän äänisaaliin, tekee Tennilä hartiavoimin töitä kentällä. Tennilän ”työtä” on kulkea Pohjoisen ja Etelän välillä kertomassa rehellisesti, missä milloinkin mennään, minkä on tarkoitus edistää Pohjoisen asioita. Tennilä nimeää itsensä Etelän ja Pohjoisen väliseksi ”juoksupojaksi”, Pohjoisen edusmieheksi Etelän ”herrojen” sekaan.

Minusta tällainen demokratiakäsitys on kovin ohut: kansan pitää voida vaikuttaa koko ajan ja suoraan. Kansanedustajien tehtävänä minun ’demokratiamallissani’ on informaation välittäminen, mitään salaamatta, sekä kansan tuntojen välittäminen parlamenttiin päättäjien kuultavaksi. (Tennilä 1995, 180)

³ Ari Turunen (1996, 47) toteaa, että *tilan* politiikka perustuu tapaan, jolla *tilaa* kuvataan. *Tilalle*, jota kuvaillaan (representoidaan) annetaan merkitys, mikä tekee siitä (poliittisen) *paikan*. Antamalla merkityksiä *paikalle*, luomme siitä tiettyjä mielikuvia, joita voidaan pitää intentionaalisina tulkintoina siitä mitä *on* tai mitä uskotaan *olevan*. *Pohjoinen* ja *Etelä* toistuvat Tennilän tekstissään taajaan, jolloin niihin liitetyt mielikuvat toistuvat huomaamatta.

Tennilän kuvaamat ”maakuntamatkat” Samaralla parodioivat vauhdin ihannetta ja rakentavat oman *antivauhdin*, ”körryyttelyn” (Tennilä 1995, 15), joka sisältää ironisen vivahteen. Tennilän representaatio säilyttää mimeettisyytensä hitaassa ja pohdiskelevassa poljennossa, jollaiseksi hän mielellään toimintaansa kuvaa. Pohjoisen ”hitaudella” Tennilä politisoi ja parodioi Etelän vauhdin ihannointia. Tennilällä näyttää olevan aikaa ottaa toiminnassaan huomioon ihmiset, jotka ovat hänelle edustajan valtakirjan antaneet, koska Etelän ongelmat ja kansainvälinen politiikka ei häntä kovin paljon kiinnosta. – EU toimii lähinnä uhkakuvana lappilaisille (Tennilä 1995, 25). - Kun muiden kirjoittajien teksteissä ”kanssa” mainitaan tai siihen vedotaan harvoin, toistuu kansa (tai sen synonyymit) ja siihen vetoaminen Tennilän tekstissä useasti.

Tennilä asettaa vastakkain Pohjoisen ihmistä lähellä olevat konkreettiset asiat, joiden hoitaminen on tärkeintä ja etelän globaalit mutta toissijaiset ongelmat, joista ei tahdo saada edes miettimällä otetta. ”Kuttasen kylätoimikunnan” tilaisuudesta Tennilällä on paljon kerrottavaa. Näiden pohjoisen ihmisten ongelmat ovat hänelle todellisia ja ratkaistavissa olevia. (Tennilä 1995, 15-16) Sen sijaan maailmanlaajuiset ongelmat jäävät kysymyksiksi ilmaan ja aiheuttavat pohtijalleen enemmänkin ahdistusta kuin positiivisia tuntemuksia. (mt., 18) Kansainväliseen poliittiseen genreen hän liittyy tietoisesti vain tunnustaessaan: ”[M]inä olen yhä marxisti” (mt., 71). Tämäkin ”tunnustus” palvelee hänen politiikkansa ”hitautta” ja ennakoitavuutta sekä erottautumista vaikkapa Pertti ”Velto” Virtasen ”vasemmistosävytteisestä anarkismista” (mt., 71).

Tennilän representaatiokäsitystä voitaneen pitää nelikon mimeettisimpänä. Tennilälle vaaleilla valittu poliitikko on nimenomaan kansan edustaja, jonka ensisijainen tehtävä on hoitaa valitsijoittensa asioita ja etuja. Tämä tapahtuu luomalla mahdollisimman tarkka kuvaus Pohjoisesta ja sen ihmisistä ja ongelmista Etelän päättäjille. Toisaalta hänen roolinsa on puolustaa kansalaisia virkamiesten mielivaltaa vastaan. Eduskunnassa on Tennilän (1995, 114) mielestä hyvä olla esimerkiksi Mikko Kuopan kaltainen ”mukava, tavallisuutensa säilyttänyt duunari, jonka omatkin mietteet peilaavat sitä, mitä tavallinen arkikansa miettii”.

Rupeankin puhelimitse hoitelemaan ihmisten vaalitulaisuuksissa minulle antamia asioita. Ihmiset ovat "Pyhän Byrokratiuksen" edessä avuttomia ja pyytävät kansanedustajalta apua. Joskus kansanedustajakaan ei mahda mitään: lait, asetukset, ohjeet ovat mitä ovat. Joskus ihmisiä saa autetuksi, ja se antaa hyvän mielen. (Tennilä 1995, 19)

Tennilällä on kuitenkin taipumus vaipua omiin ajatuksiinsa, vetäytyä harkitsemaan asioita, kuten kappaleen alussakin mainittiin. Myös runous on hänen mieliharrastuksensa, joka vaatii tiettyä yksinäisyyttä, erillään oloa. Oma harkinta ja epäily osana poliittista toimintaa eivät vahvista käsitystä Tennilän politiikan mimeettisyydestä, vaan vihjaavat pelkkää *mimesistä* monimutkaisemmasta representaatioprosessista.

5.5.2. Pohjoisen ja Etelän kynnyksellä

Tennilän tekstissä katkos, *välitila*, liittyy eräänlaiseen *kynnyksellä seisomiseen*. Poliitikkona hän on "kahden maan kansalainen": yhtäältä tupailtojen ymmärtävä ja rauhallinen kuuntelija, mutta toisaalta "Helsingin herra", joka kykenee toimimaan virkamiesten ja maailmanlaajuisten ongelmien parissa. Tennilän politikointi kiteytyy epäpoliittisina näyttäytyvien pohjoisen asioiden hoitamisen ja etelässä tapahtuvan politikoinnin yhteensovittamiseen. Pohjoisen ja etelän, *periferian* ja *keskuksen* kynnyksellä seisominen tuntuu Tennilästä kuitenkin epävarmalta. Tennilä itsestään selvä asema Pohjoisen puolustajana äänestäjien mielissä voi koitua kohtalokkaaksi.

Kahvilla toverit kertoilevat vaalikuulumisia. Hyvältä kuulemma näyttää; moni keskustaa edellisvaaleissa äänestänytkin aikoo äänestää minua, ennen muuta EU-äänestyksen vuoksi: olinhan ainoa Lapin edustaja, joka painoi "ei"-nappia - -.

Tämmöiset puheet ovat kuin leivosen liverrystä ehdokkaan korvaan, sillä sisällä jäytää epävarmuus, jota ei tietenkään voi näyttää.

Että väki on täysin varma läpimenoani, tuntuu hetken hyvältä, mutta jo ajellessani seuraavaan puhepaikkaan alkaa mietityttää, entä jospa ne ovatkin liian varmoja: jotkut äänestävät jotakuta toista ehdokasta pitäessään läpimenoani varmana. (Tennilä 1995, 29)

Pysytellessään politikoidessaan Samaran toimintamatkan sisällä Tennilän maailma on eräällä tavalla laajempi kuin muiden tutkittavien kirjoittajien maailma. Kuten Virilion (1998, 41) sähköisen ”liikkumisen” vuoksi ”kaukainen vie voiton läheisestä. Tämä aiheuttaa Virilion (1998, 47) ”maailman ja välittömän ympäristömme maanalan huomaamattoman kutistumisen”. Kun Tennilä ”körryyttelee” politiikassaan pääasiassa Suomeen ja sen lähialueisiin, liikkuvat muut vauhdikkaasti maailmalla. Tennilän tutut paikat ovat Pohjoisessa ja muu maailma, varsinkin ulkomaat, on todella kaukana Tennilän politikoinnin keskipisteestä. Tennilä keskittyy valitsijoihinsa ja näiden asuttamiin alueisiin, eikä pyri ratkaisemaan – toki hän niitä pohtii - asioita, jotka ovat kovin etäällä hänen omasta vaalipiiristään. ”Pohjoisessa minut tiedetään Lapin puolustajaksi” (Tennilä 1995, 25). Virilio (1998, 58) törmää representaatio-ongelmaan pohtiessaan sitä, miten uusi valon nopeudella tapahtuva verkostoituminen muuttaa suhdettamme maailmaan ja elinympäristöömme:

Halusimme tai emme, maailman representaatio ja niin ollen sen ”todellisuus” on nyt jakautunut kahtia meille kaikille. Kyse on kahtiajakautumisesta toiminnan ja interaktiivisuuden, läsnäolon ja etäläsnäolon sekä olemassaolon ja etäolemassaolon välillä.

Vaikka Tennilän luoma representaatio ei olisikaan mimeettinen, se vaikuttaa kuitenkin kuvaukselta siitä, mitä hän edustaa. ”Minulla oli vahvistuva tarve vaikuttaa” (Tennilä 1995, 78). Mutta todellinen vaikuttaminen oli mahdollista ainoastaan Etelästä käsin, jolloin *läsnäolo* Pohjoisessa muuttui *etäläsnäoloksi* jolloin Tennilän ideaalinen representaatio ei voinut toteutua. Ollessaan Etelässä hän ei enää yksi lappilaisista vaan sidoksissa etelän tapoihin toimia ja tekemisissä myös Etelän ongelmien kanssa. – Tennilän on erottava voidakseen edustaa. Tennilä kääntää konventionaalisen *keskus-periferia*-ajattelun toisinpäin, jolloin Etelä esittäytyy *periferiana* ja Pohjoisesta tulee *keskus*, josta käsin toiminta ohjautuu. Etelää tarvitaan representaatioprosessissa vain tilanteen pakosta.

Tennilän elämä on Pohjoisessa, mutta politiikkaa tehdään Etelässä. Hän siirtyy kirjassaan hetkessä Pohjoisesta Etelään ja päinvastoin. Väliin jäävää tilaa hän ei juurikaan kuvaile. Siirtyminen Pohjoisesta Etelään merkitsee elämän päättymistä, ”pientä kuolemaa”, kuten Virilio (1994, 66) kuvaa automatkan aiheuttamaa irtautumisen kokemusta. Tennilän suhde teknologiaan ei kuitenkaan ole pelkästään negatiivinen, vaikka teknologinen kehitys äärimuodoissaan (sellaisena kuin se Etelässä ilmenee) ei häneltä kehuja saakaan. Sen sijaan ”vuoden –87 mallinen” Samara-teknologia yhdistää hänet valitsijoihinsa ja teollisuuteen, jota hän puolustaa sen turvallisen materiaalisuuden vuoksi.

Suurin yhteinen pelkomme on, että muodostettava Enso-Veitsiluoto voidaan myydä jatkossa kokonaisuudessaankin yksityisille: Metsäliitolle, Repolalle tai vaikkapa ulkomaisille omistajille, jonka jälkeen me poliitikot voimme esittää hurskaita toiveita, mutta emme voi enää vaikuttaa vähääkään siihen, mitä Enso-Veitsiluodon uusi yksityinen omistaja tekee. - -

Pörssiyhtiöiden asioista ei ”turuilla ja toreilla” jutella. (Tennilä 1995, 159)

Vaikka Etelä näyttäytyy Tennilän tekstissä ”välttämättömänä pahana”, tarvitsee hän *keskuksen* ja *periferian* eroa politiikassaan. Voidakseen toimia Pohjoisen edusmiehenä tarvitsee hän selvän vastustajan, jota vastaan puolustaa Pohjoisen ihmisiä. Tennilä ”leikkii” alueellisella erolla puhuessaan sekä Pohjoisessa että Etelässä ikään kuin keskuksesta käsin. Pohjoisesta katsottuna Etelä näkyy kaukaisena ja tarpeettomanakin paikkana, jonne on pakko silloin tällöin mennä. Etelästä Tennilä kuvailee Pohjoisen *periferiaksi*, jonka etuja täytyy erityisesti vaalia, jotta se säilyisi asuttuna ja elinvoimaisena. Väliin jäävä muu Suomi on ”harmaata” aluetta, joka erottaa ääripäät toisistaan ja joka on ylitettävä, kun Tennilä asettaa Pohjoisen ja Etelän vastakkain.

5.6. Kohti esteettistä representaatiota

5.6.1. *Mimeettinen representaatio*

1700-luvun alussa alettiin keskustella siitä, missä määrin hallitsijat edustavat kansaa. Edustettu (representoitu) tarkoitti yksilöllistä äänestäjää. Edustaja puolestaan oli yksilöllisten ihmisten edustaja. Ankersmit (1996, 28-45) tukeutuu tekstissään tähän 1700-luvun alun käsitykseen yksilöllisestä edustajasta ja edustettavasta. Hän problematisoi sen, kuinka tarkkaa representaation tulisi olla kuinka suuri representoivan liikkumavaran tulisi olla. Myös se, mitä voidaan representoida, kiinnostaa Ankersmitiä.

Ankersmit lähtee siitä, että ketään ei voida representoida *in toto*. Representaatio on nähtävä metaforisena, eikä se voi koskea kuin jotain tiettyä aspektia. Tämän mukaan representaatio voi olla *retorinen* käsite, jolla on mahdollista argumentoida poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Toinen rajaus, jonka Ankersmit tekee, koskee representaation kohdetta. Hänen mukaansa vain ihmisiä (ja heitäkin vain niin, että representoivan ja representoidun välille jää merkittävä ero (mt., 46)) voidaan representoida. Tämä sulkee pois sen mahdollisuuden, että kansanedustaja representoisi myöskin instituutiota, jossa on sisällä: eduskuntaa, hallitusta, valtiota, jne.

Tutkittavien tekstien valossa representaatio ei näyttäytyä niin selvärajaisena kuin Ankersmit sen esittää. Vaikka tekstit yleisesti ovat samaa mieltä Ankersmitin kanssa siitä, ettei ketään voida täydellisesti representoida, kohdistuu edustajiin ainakin vaatimuksia representoida myös instituutioita, joissa he ovat "sisällä". Edustaja voidaan siis ajatella eräänlaiseksi palkolliseksi, joka vastaa tekemästään työstä palkanmaksajalle, jonka etua valvovat "johtavat" poliitikot ja virkamiehet. Varsinkin ministerinä poliitikon "virkavastuu" valtiolle on olemassa, kuten Alho (1997, 99) lainaa pääministeri Lipposta: "Se, mitä minä olen saanut selville, osoit-

taa, että ministeri Alho on toiminut täysin oikein ja Suomen edun mukaisesti ja lopputulos on hyvä”.

Ankersmitin (1996, 25, 28) mielestä valitseva representaatioteoria pitää valtiota kokonaisuudessaan kansalaistensa representaationa. Teoreettisesti tämä asetelma estää vastuunpakoilun. Yksittäinen poliitikko on vain osa suurta representaatiojärjestelmää. Valtion virkamiehet eivät kuitenkaan kannata poliittista vastuuta, vaan vastuu jää vaaleilla valituille edustajille. Kenelle eduskunnan ulkopuolelta valittu ministeri vastaa toiminnastaan?

Mimeettinen representaatio tarkoittaa sitä, että representaation pitäisi olla mahdollisimman tarkkaa. Poliitikossa edustajien tulisi siis olla elektoraattinsa miniatyyrimalli. Stoalainen käsitys representaatiosta ihaili järjestystä, joka varmisti representoidun ja representoivan vastaavuuden. Teorian ideaalin on representoitujen ja representoivien täydellinen *identiteetti*. Maalauksen tulisi vastata täysin kuvailemaansa maisemaa. Tutkimuksen teksteistä ainoastaan Tennilä eksplisiittisesti edellyttää edustajalta mimeettisyyttä toiminnassaan ja äänestäjiltä tiettyä homogeneisuutta, jotta heitä voitaisiin kohdella selvästi rajattuna ryhmänä:

Kansanedustajan osalta ”oikean” ja ”väärän” ratkaisee se, miten ratkaisu hänen äänestäjiinsä vaikuttaa. - -

En ryhdy edustajatoveriani kuitenkaan arvostelemaan, sillä jokainen kansanedustaja on todellakin vastuussa äänestäjilleen. Minä en ole Asko Apukkaa äänestänyt, joten minulla ei ole oikeutta ruveta häntä moittimaan siitä, miten hän aikoo äänestää. (Tennilä 1995, 117)

Mimeettisen representaation vaatimus kuitenkin säilyi (stoalaisuuden vaikutuksena Ankersmitin mukaan) poliittisessa ajattelussa. Valtio representoi mimeettisesti kansaa, mikä Ankersmitin mielestä helpotti valtion toimien epäpoliittisista ja vei kansan kritiikiltä terävyyden. Ajateltiin myös, että mimeettiseen representaatioon identifioituminen toimisi vain pienissä yhteisöissä. Esimerkiksi Rousseaulle iden-

titeetin puuttuminen merkitsi luopumista kokonaan poliittisesta representaatiosta. Mimeettiset teoreetikot väittivät, että representoiduilla on mielipide kaikkiin poliittisiin ongelmiin. Ainut poliittinen ongelma on saada tieto representoivien tietoon. Tämä epäpoliittisoi edustajien toimintaa, mikä näkyy esimerkiksi mielipidekyselyinä, joihin vedotaan päätöksenteossa. (Ankersmit 1996, 28-31)

Teknologian kehitys on tuonut poliitikkojenkin käyttöön välineitä, joilla he voivat "tehostaa" toimintaansa pysymällä paremmin "reaaliajassa. Toisaalta teknisten apuvälineiden on ajateltu edistävän suoraa kansanvaltaa (eli politiikan mimeettisyyttä), koska kansalaiset voivat näin osallistua päätöksentekoon ilman välikäsiä (esim. Heidi Hautala Presidentinvaalikampanjassaan v. 2000). Tietoverkkojen rakentaminen jokaisen kansalaisen ulottuville ikään kuin liittäisi heidät osaksi valonnopeuden kutistamaa yhteisöä. Tällöin Rousseau'n ideaalinen kansalaisten representaatio, *yleistahto*, voisi toteutua, koska identifikaatio representoidun ja representoivan välillä toteutuisi *tilan* laajuudesta riippumatta (ks. esim. Tolonen 1992, 128-129).

5.6.2 Poliitiikan ja taiteen analogisuus: aikaa harkita vapaasti

Ankersmitin (1996, 21) mukaan poliittinen ajattelu on yleisesti perustunut *tosiasioiden* ja *normien* väliseen jännitteeseen. Näiden välinen "kuilu" on määritellyt poliittista keskustelua (jossa tosin *arvot* ovat saattaneet korvata *tosiasiat*). Mitä *on* ja mitä *pitäisi olla* -keskustelua kyllä käydään, mutta esteettinen näkökulma on jäänyt filosofialle. Kuitenkin Ankersmitin (1996, 23) mukaan poliittisesta ja taiteellisesta representaatiosta on löydettävissä paralleelleja. Tutkittavissa teksteissä lähimpänä politiikan ja estetiikan analogiaa lienee Donnerin näkemys politiikan ihanteesta, joka ei näyttäydy stabiiliuteen pyrkivänä hallinnointina vaan päinvastoin kontingenttina uutta luovana prosessina. Tähän luovaan ja kontingenttiin prosessiin

Donner sijoittaa itsensä representoimaan poliittista todellisuutta omalla erityisellä tavallaan⁴. Donner (1995, 19) kuvaa sitä, miten hän ”ajautui” 1987 eduskuntaan:

[Ajattelin myös, että minua kuljettivat voimat, joita en kyennyt hallitsemaan. Yleissuunta vei johonkin. Mielijohteet tulivat väliin. niiden joukossa se, että pyrin 1987 eduskuntaan.

Kaikki tutkittavat teokset kuvaavat politiikan *välitiloja*, jotka vievät väkisinkin politiikan ja poliittisen toiminnan todellisuuden yleensä erilleen representoimastaan todellisuudesta. Jopa Tennilä joutuu myöntämään ”Etelän” ja ”Pohjoisen” eron vaikeuttavan edustajan samaistumista valitsijoihinsa ja paikkaan, mistä on kotoisin. Ankersmitin (1996, 22) taiteen ja politiikan analogia perustuu ajatukselle, että taiteilija representoi todellisuutta taiteessaan, kuten poliitikko representoi äänestäjiä poliittisessa toiminnassaan. Kysymys siitä, miten esimerkiksi valtio edustaa (representoi) kansaa, on vastaava kuin, miten taiteilijan työ edustaa todellisuutta. Yhdennäköisyys tai yhteneväisyys ovat ”makuasioita”, joista ei täydellistä yksimielisyyttä saavuteta. Toisaalta taiteen ideaalina tuskin voi pitää yhdennäköisyyttä.

Oleelliseksi representaation ja politiikan kannalta nousee tekstien valossa *harkinta-aika*. Tekstien tapahtumien rytmiä säädellään ikään kuin ulkoapäin ja monelta taholta. Toisaalta tekstit hakevat ratkaisua tähän jatkuvan *vauhdin* ongelmaan. Eräällä tavalla kirjoittamisprosessi ja kirjan julkaiseminen luovat tilaa ja aikaa irrottautua tarkastelemaan poliittisia prosesseja ulkopuolelta. Tekstit tavallaan pysäyttävät tai ainakin hiljentävät *vauhtia*, joka koetaan epämiellyttäväksi. Kirjoittajat kuitenkin poikkeavat toisistaan sikäli, että Donnerilla ja Tennilällä on valmiina ratkaisu liiallisen *vauhdin* ongelmaan: Donnerilla kirjallisuus ja kirjoittaminen, valmis ulkopuolisuus puoluepolitiikkaan ja Tennilällä hidasrytmisen Pohjoinen. Alho ja Paasio ovat puolestaan lujasti sidoksissa politiikanteon rutiineihin ja hektisyyteen, eikä heillä näytä olevan tilaisuutta harkita toimintaansa, vaan ainoastaan reagoida.

⁴ Ankersmitin (1996, 48) mukaan poliittinen todellisuus ei ole reflektiota luonnollisesta todellisuudesta eikä myöskään ole olemassa ennen poliittista representaatiota. Poliittinen todellisuus on olemassa poliittisen representaation *kautta*. Representaatio ei siis varsinaisesti *luo* todellisuutta.

Heille molemmille autobiografia edustaa katkosta, mahdollisuutta tarkastella ja selittää toimintaansa.

Normatiivisuus taiteissa tukahduttaa luovuuden. Samalla tavalla politiikassa normatiivisuus tukahduttaa käytävän keskustelun rajoittamalla esimerkiksi käsitteet, joilla poliittista keskustelua voidaan käydä. Myös käytettävä teknologia, vaikka se varmaankin helpottaa joitakin toimintoja, rajoittaa politiikan *tiloilla* ja *ajoilla* pelaaamista, jolloin poliitikko sitoutuu entistä enemmän vallitsevaan poliittiseen kulttuuriin. Esteettinen näkökulma pitää areenaa avoimena erilaisille tavoille pyrkiä kulloisiinkin päämääriin. Taiteissa tämä tarkoittaa, ettei taiteilijan työn tarvitse (tai pidä) vastata todellisuutta sellaisena kuin me sen näemme. Poliitikassa kansanedustajan ei tarvitse representoida *mimeettisesti* valitsijoitaan, vaan edustajan toiminnalle jää ”taiteellinen vapaus”. Ankersmitin (1996, 49) mielestä esteettinen kuilu, *välitila*, representoidun ja representoivan välillä on legitiimin poliittisen vallan lähde. Tämän mukaan poliittisen kentän muutoksiin reagoivat poliitikot ovat valttomia.

5.6.3 Esteettiseen representaatioon

Esteettisessä representaatiosta täydellisen identiteetin vaatimus puuttuu. Ankersmitin (1996, 46) mukaan identiteetin puuttuminen on suorastaan väistämätöntä poliittisessa representaatiossa, kuten se on myös maalaustaiteissa: representoidun ja representaation välillä on oltava *ero*; niitä ei voi vaihtaa keskenään. Machiavellistinen *katkonaisuus (brokenness)* luonnehtii poliittista ”areenaa” paremmin kuin *yhtenäisyys (unity)*. Esteettinen representaatio jopa joskus vaatii objektiivisen totuuden vääristelyä. Esteettinen näkökulma politiikkaan ja valtioon ei kuitenkaan kiellä *eettistä* näkökulmaa, vaan se saattaa jopa perustella eettisen toiminnan oikeutusta ilman, että puutuisi eettisen toiminnan luonteeseen sinänsä (mt., 22). Kun representoivan identifioituminen representoituun ylitetään, alkaa demokraattinen päätöksenteko, jossa saa muotonsa jotain uutta ja odottamatontakin.

And since representation can well be seen as the heart of politics – because all politics presupposes the self-awareness of the political collectivity that is paradigmatically exemplified by (political!) representation – this may suggest the priority that we must ascribe to an aesthetic approach over an ethical approach to politics. (Ankersmit 1996, 23)

Hallintokoneiston sisällä poliitikkoministerin ja virkamiehen ero jakaa toiminnan kahtia. Kun Alho yrittää selvittää välejänsä Åkerholmin kanssa, joutuu hän toteamaan ministerien ja virkamiesten välisen *kuilun*. Virkamiehet erottautuvat ministereistä omaksi ryhmäkseen olemalla lojaaleja toisilleen ja pitämällä yllä byrokratian kulisseeja, joiden suojissa he voivat toimia turvallisesti. Ministeri edustaa virkamiehille epäjatkuvuutta ja arvaamattomuutta, koska ministeri joutuu tavallisesti toimimaan poliittisella mandaatilla. Ministeri on edelleen poliitikko ja siksi erilaisessa asemassa kuin virkamies, jolle riittää lainmukaisuus.

Sailas sanoi, etteikö pääministeri ole puhunut kanssani. Sanoin, että toki on, mutta minä olen hänen päällikkönsä. Sailas kiemurteli. Olisi kovin vakavaa, jos virkamiehelle tulisi varoitus ja että se voisi vuotaa julkisuuteen.

Niinpä niin. Virkamiehellä on virkamiehen maine. Minulle, poliitikolle riittää kunhan kannan vastuun. (Alho 1997, 148)

Mimeettinen representaatio olisi siis hylättävä. Representaatiosta voidaan varsinaisesti puhua vain, jos representoidun ja representoivan välillä on ero. Autobiografioiden häviäjäpoliitikko luodessaan välitiloja ja täyttäessään kuiluja toisaalle *uudelleenkuvailee* stabiloitunutta kuvaa todellisuudesta. Representoiva käyttää eroa, *katkosta* hyväkseen luodessaan *ehdotuksen* todellisuudesta. *Ehdotus* (uudelleenkuvailu) ei vastaa ”virallista” todellisuutta vaan aiheuttaa jännitteen poliittiselle areenalle. Jokainen tutkittava teksti tulee luoneeksi oman *ehdotuksensa* to-

dellisuudesta, jossa poliitikot toimivat: Alhon luomassa "todellisuudessa" toimitaan Kafkan varjossa, jonka aiheuttavat niin virkamiesmäisyys kuin teknologiakin. Donnerin poliittista todellisuutta luonnehtii "laitos", joka täytyy häntä itseään lahjattomammista keskinkertaisuuksista, jotka eivät ymmärrä Donnerin erikoislaatuisuutta. Paasion todellisuudessa puolestaan vaanii leikkisä herra Murphy, joka pikkukepposien kautta vaikuttaa myös poliitikkojen suuriin suunnitelmiin. Tennilä erottaa tarinassaan pohjoisen ja etelän, joiden välistä *tilaa* yhdistävät teknologiat, joiden lainalaisuudet työmiehetkin ymmärtävät: Veitsiluoto ja Samara.

Käsitellessään representaatioiden purkamista Kaarina Nikunen esittää *ironian politiikka* -käsitteen. Ironian politiikka on toimintaa, joka kuluttaa loppuun vanhat stereotyyppiä ja luo tilaa uusille merkityksen tuottamistavoille. Ironian politiikka yhdistää *identiteetin* ja *subjektiviteetin* tasot, jolloin uusia identiteettejä tuotetaan ironian avaamalla uusilla merkityksillä (esim. Paasiosta tulee kohtalon, Fortunan uhri). Kun ironiset representaatiot tarjoavat mahdollisuuden erilaisiin identiteetteihin, toteuttavat ne myös päähenkilön halua olla moninainen subjekti. (Nikunen 1996, 51-52) Subjektin "hajoaminen" useaan osaan rikkoo mimeettisen politiikan illuusion. Subjektiviteetti, representoiva, pyrkii rakentamaan representaationsa, valtion, kaltaiseksi.

PÄÄTELMÄT

Tutkittavista autobiografioista ilmeni, että ne ovat poliitikon reaktioita uuteen tilanteeseen, johon he olivat joutuneet epäonnistuttuaan tai kärsittyään tappion poliittisella areenalla. Yhteisön kuvailut ja tulkinnat tuomitsevat epäonnistuneen häviäjäksi, jonka ainoa mahdollisuus vapautua epäoikeudenmukaisilta tuntuvista kuvailuista on kuvailla tapahtumat uudelleen. Kuvaillessaan uudelleen epäonnistumiseen tai tappioon johtaneita tapahtumia kirjoittajien tarina voi näyttäytyä ironisena. Kerrottujen tarinoiden ironia ilmenee hetkellisenä, erityiseen kommunikaatio-ongelmaan laadittuna vastauksena, mutta taustalle voidaan olettaa myös ironinen elämänasenne. Tarinoiden taustaoletuksena on myös eräänlainen kulminaatio, jonka jälkeen kirjoittaja tarkastelee tapahtumia ikään kuin kosmisemmasta näkökulmasta kuin poliittiset vastustajat. Erottautuessaan vallitsevasta tarinasta kirjoittajat identifioituvat myyttiin, jonka avulla he luovat lisätilaa uutta palaamista varten.

Poliitikkojen kirjoittamien omaelämäkertojen motiiveina pidetään yleisesti kirjallista harrastuneisuutta, taloudellisia syitä tai julkisuuden tarvetta vaalien lähestyessä. Vaikka julkisuus on poliitikolle välttämätön elinehto, voi hän joutua liiallisen ”väärän” julkisuuden uhriksi. Jos kommunikaatio ei toimi konventionaalisella poliittisella areenalla eikä oma ääni kuulu mediassa, on mahdollista kirjoittaa oma kertomus tapahtumista, puolustautua itse irrallaan organisaatiosta ja vapaana toimittajien tulkinnoista. Tällöin myös tekstien vilpittömyyden pyrkimystä ideaaliseen kommunikaatioon on syytä epäillä. Ideaaliselle kommunikaatiolle asetetut ehdot rajoittavat kirjoittajia liikaa, eli ideaalinen kommunikaatio ei riitä kirjoittajien tarpeisiin. Kaikkien tutkittujen autobiografioiden motiivina voidaan siis pitää itsepuolustusta, jossa kirjoittaja pidättää itselleen oikeuden kertoa mieleisensä tarina, jonka todellisuus nojaa enemmän estetiikkaan kuin rationaalisuuteen tai moralismiin.

Epäonnistuneet poliitikot voisivat myös vaieta, tyytyä kohtaloonsa ja kadota vähitellen julkisesta privaattiin pois kansalaisten mielistä. Tällöin he olisivat noudattaneet heidät tuominneen yhteisön tahtoa. Kirjoittajat huomaavat kuitenkin tappios-

sakin tilaisuuden politikointiin. Julkinen häviäminen ikään kuin lisää poliitikon politiikan taustojen tuntemusta, minkä poliitikko hyödyntää johdatellessaan lukijansa "kurkistukseen politiikan kulisseihin". Uudelleenkuvaailun ei tarvitse olla pelkkää vastarintaa, vaan se voi olla myös uuden tai uudenlaisen poliittisen tulemisen alku. Kontingenssin ei tarvitse pelkkä sattumanvaraisesti onnea ja varsinkin epäonnea jakava kohtalo vaan toiminnan pelivara, mahdollisuus.

Autobiografiat eivät voi olla luomatta julkisen maailman tilalle uutta maailmaa (vaikka näyttävätkin hylkäävän käsityksen, että maailma olisi tietynlainen olemukseltaan), jota ne tarjoavat lukijoilleen eräänlaisena vaihtoehtona viralliselle ja tiedotusvälineiden luomalle maailmalle. Alhon ja Paasion tekstien luomissa maailmoissa aktualisoituvat kohtalon tai sattuman kaltaiset voimat, jotka ohjailevat yksilön elämää. Tai ne voivat olla eräänlaisia rinnakkaismaailmoja, kuten Donnerilla, joitten valossa "varsinaisen" maailman tapahtumat näyttävät "kummallisilta". Luotu maailma voi myös, kuten Tennilän luoma, nojautua ideologiaan, johon kovin moni lukija ei ehkä enää samastu, mutta joka antaa kirjoittajalle tutun ja turvallisen tunteen.

Autobiografioiden kuvailemia maailmoja ei oikeastaan voi sijoittaa julkiseen eikä privaattiin maailmaan. Niitä voidaan verrata Arendtin sosiaaliseen, joka hänen mukaansa on hämärtänyt julkisen ja privaatin rajaa. Teokset korostavat privaattiin kuuluvien asioiden vaikutusta julkisiin asioihin ja päinvastoin. Kirjoittajat kuitenkin tarvitsevat tarinoihinsa jotain erilaista verrattuna viralliseen tarinaan. Tarinan "voima" perustuu "erilaiseen", siihen, mikä ei sovi konventionaaliseen kertomukseen. Kirjoittajat "leikittelevät" päähenkilöllä, joka sekoittaa perinteistä julkista ja privaattia esittämällä ne yhtenä toisiinsa kietoutuneena kokonaisuutena. Teokset ikään kuin vastaavat kysymykseen, mitä tapahtui silloin, kun "ei tapahtunut mitään".

Arendtilaisen mallin mukainen julkinen sfääri ei näyttäisi riittävän toiminnalle areenaksi. Varsinkin poliittisissa kriisitilanteissa toiminta näyttää hakeutuvan Arendtin määrittelemiin privaatteihin paikkoihin. Kirjoittajien kokema poliittinen kriisi ei ratkennut heitä tyydyttävällä yhteisön määrittelemissä paikoissa, jolloin heidän oli luotava sille tilaa, paikka, omalla toiminnallaan. Tätä toimintaa, jota motivoi häviä-

minen yhteisön silmissä, on lähes mahdotonta ennakoida. Toiminta perustuu juuri mahdollisuuteen kieltäytyä noudattamasta sääntöjä ja rajoituksia. Kirjoittaja tajuaa, että noudattaessaan virallisia sääntöjä hänen ei ole mahdollista puolustautua saattikka voittaa.

Epäonnistuneista tai tappion kärsineistä poliitikoista on tullut eräänlaisia anomaloita, häviäjiä, koska he ovat joutuneet vastatusten vallitsevan tarinan kanssa. Vastustaessaan he ovat "kääntäneet päänsä" ja nähneet, mistä "luolan varjot" saavat alkunsa. Häviäjät ovat, tahtomattaankin, joutuneet kurkistamaan ja jopa asustelemaan "vallan kulissien" takana. "Tiedon" vuoksi heitä syrjitään, ja "tiedon" vuoksi he eivät itsekään pysty suhtautumaan toimintaan kuten aikaisemmin pystyivät. Häviäjistä tulee "vapaata riistaa", jota voidaan ja on suotavaakin määritellä niin, että outous katoaisi heidän ympäriltään. Ulkoapäin kuvailtu tavallaan menettää statuksensa vakavasti otettavana ihmisenä, mikä merkitsee politiikolle poliitista kuolemaa. - Häviäjät olisivat voineet vetäytyä tietonsa kanssa ja puhua vain, kun heitä pyydetään.

Mutta "nähdessään", he näkivät myös, että luola on ainut todellinen lähde toiminnalle yhteisössä. Ulkopuolelle jääminen tai luolan olemassaolon kieltäminen merkitsisivät toimetttömyyttä, omaan tietoon käpertymistä. Tämä ristiriitainen tilanne voi olla autobiografioissa vaikuttavan ironian lähde. Ironia syntyy tiedon ja toiminnan vaatimuksen ristiriidasta, jossa ei voida toimia samoin kuin aikaisemmin, mutta toisaalta ei voida lopettaa toimintaa. Tällainen teksti on jonkinlainen mysteeri, josta paljastuu jatkuvasti uusia piirteitä, mutta joka ei näytä sitoutuvan mihinkään.

Näin syntyneiden tekstien poliittisuuden voidaan ajatella kätkeytyvän niiden myyttiseen tasoon, jolla on "työ tehtävänä, näkökulma tarjottavana" tai jonkinlainen kuva maailmasta vahvistettavana tai kiellettävänä. Tarinat ovat poliittisesti ikään kuin neutraaleja luodessaan myytin, johon ne identifioituvat. Myytti kuitenkin antaa mahdollisuuden kiistää hallinto, joka on sidoksissa tavalliseen, yleisesti hyväksytyyn tapaan ymmärtää tapahtumia. Myytti siis haastaa järjen ja moraalien luokittelamat tosiasiat, joihin vallitseva, hallinnon kertoma tarina tukeutuu. Myytin avulla ikään kuin siirretään "todellinen" toimija "maallisten" toimijoiden yläpuolelle, siis

paikkaan, jossa näillä ei ole valtaa. Myyttiin identifioituminen antaa tarinan päähenkilölle enemmän tilaa toimia kuin pelkkä faktojen kirjaaminen.

Rationaalisuuteen vetoavan puheen *myytti*-luonteen osoittaminen saattaa sen epäilyttävään valoon. Tapahtumien rinnastaminen myyttiseen symboliikkaan tarkoittaa tarinan kertomista uudelleen, jolloin kontekstia kuvaillaan uudelleen totutusta poikkeavalla tavalla. "Vakavien" asioiden ja tapahtumien ironinen uudelleenkuvailu pyrkii paljastamaan niiden suhteellisuuden, mikä puolestaan merkitsee retoriikan hyväksymistä todellisuuden luojaksi. Totuus ei näyttyä enää riippumattomana vaan syntyy tarinoissa, eikä sijaitse suinkaan asioissa tai olioissa itsessään.

Autobiografiat liittyvät kokemukseen siitä, ettei maailma sittenkään ole rationaalinen tai johdonmukainen eivätkä asiat useinkaan suju niin kuin on ajateltu. Päinvastoin maailma koetaan "kummallisena" ja kontingenttina, mikä ei vastaa sitä yleiskuvaa, minkä hallinto maailmasta antaa. Teksteissä ei tyydytä siihen, millaisena yhteisö maailman näkee, ja varsinkin sen miten se maailmasta puhuu. epäonnistumista seurannut "murros" on kirjoittajan pointti kiistää konventiot, joilla todellisuutta yleisesti rakennetaan. Murros avaa myös mahdollisuuden politikointiin ja politisointiin esimerkiksi kyseenalaistaessaan ehdollistuneita sanastoja. Mitkä sanastot sitten eivät ole ehdollistuneita? Ironisen mielentilan tai elämänasenteen omaava on oivaltanut, ettei sellaisia olekaan. Hänelle maailma on "sellainen", johon on osattava "suhtautua": "kummallinen", "satunnainen", "Murphyn hallitsema", "kafkamainen", - -.

Ironia on kykyä kyseenalaistaa tapa, millä puhutaan ja, millaiset ehdot puheelle asetetaan. Eräitä ehdollistuksia: ketkä osallistuvat, ketkä otetaan vakavasti, mistä ja miten puhutaan (esim. määrät, luvut, tekninen sanasto ja rortylaiset finaaliset sanastot valikoivat puhujat ja tavat puhua). Aiheet puhetilanteissa on yleensä luokiteltu jo etukäteen. - Diskurssin ehdot tulisi voida kyseenalaistaa. Kirjailijana ironikko paljastaa virallisten tarinoiden kuvauksien ohuuden ja seipitteellisyyden. Kirjoittaja politisoi tekstillään kommunikaation ehdollistumia, jotka määrittelevät kommunikaation "reunaehdot". Vallitsevat tarinat saavat kilpailijoikseen uusia tarinoita, jotka eivät taistele samoilla aseilla kuin vanhat.

Vaikka kaikki tutkittavat tekstit tulkittiin itsepuolustusellisiksi, eivät ne kaikki ole tulkittavissa ironisiksi. Hutcheonin mukaan ironia paremminkin tapahtuu kuin tehdään. Tämän mukaan ironikko ei (ainakaan vakavissaan) pyri selittämään ”auki” mielipiteitään, vaan jättää lukijansa tai kuuntelijansa (tai katselijan) tavalla tai toisella vihjeiden varaan. Ironikko joutuu ottamaan samantyyppisen riskin kuin taiteilija: taiteellinen työ alkaa julkistamisensa jälkeen elää omaa elämäänsä. Toisaalta ironia ei edellytä kirjoittajalta tietoista intentiota, vaan lukija on mahdollisuus tehdä tekstistä ironinen tulkinta.

Tutkimuksen kirjoittajat altistavat tekstinsä (tietoisesti) tulkinnoille enemmän kuin tavanomaisessa argumentaatiossa tarvitsisi. Ne sisältävät vihjeitä siitä, että kaikkeen, mitä sanotaan, ei kannata suhtautua aivan vakavasti. Tarinat hylkäävät politiikkaan ”sopivan” kommunikaation määritelmät ja kommunikoivat (politikoivat) kahdella erilaisella tyyllillä. Esimerkiksi Paasion tapauksessa tämä merkitsee sitä, ettei lukija voi päätellä hänen tekstistään, onko kirjoittaja jättämässä politiikan vai valmistelemassa paluuta politiikan ”eturiviin”. Sen sijaan Tennilän teksti vaikuttaa tukeutuvan ideologiseen päätökseen ilman, että hän antaisi juuri minkäänlaisia vihjeitä kertomuksensa ironiasta. Tennilä uskoo politiikkansa oikeellisuuteen ja pyrkii esiintymään vakavasti otettavana poliitikkona.

Rortyn hahmottelema ironisti ”ymmärtää”, ettei hän kykene irtautumaan kielestä, jota hän käyttää, verratakseen sitä johonkin toiseen vastaavaan järjestelmään. Toisaalta ironisti hyväksyy kontingenssin ja historiallisuuden käyttämässään kielessä. Niinpä rortylainen ironisti pyrkii välttämään perimmäisiä kannanottoja asioista ja tapahtumista sekä sitoutumista metafysiisiin uskomuksiin vakavissaan. Rortylainen ironisti ei voi vakavissaan muodostaa lopullista kantaa mihinkään väitteeseen, koska hänellä ei ole mitään keinoa suojautua tulevilta *uudelleenkuvaailuilta*, jotka voivat kohdistua juuri hänen *fiinaaliseen sanastoonsa*

Tutkituista autobiografioista erityisesti Donnerin teoksessa on merkillepantavaa, ettei hän pyri esittämään mitään vaihtoehtoja kritisoimilleen asioille. Donner tavallaan leikittelee sillä, mihin hänen kritisoimansa poliittinen kulttuuri suhtautuu vaka-

vasti. Samoin Alho ja Paasio tyytyvät enimmäkseen kuvailemaan asioiden tilaa ehdota muutoksia kuvailemiinsa asioihin. Sen sijaan Tennilä tuo edellisiä selvemmin julki käsityksensä siitä, miten asioiden tulisi olla.

Platonin *Valtiota* voidaan pitää kirjoituksena politiikasta, ei metafysiikasta. Teoksen varsinainen draama keskittyy luolaan paluuseen, uuden aloittamiseen, ei luolasta lähtemiseen. Ideamaailmaa voidaan pitää abstraktiona, mutta luola on olemassa konkreettisenä, eikä sitä lopulta voi paeta. Teokset ovat, jokainen tavallaan, ironioita politiikkaan palaamisesta: Lähteminen on näennäistä, sillä olemme sidottuja politiikkaan ja ikuisen paluuseen luolaan. Varjot merkitsevät demokratiaa ja hyvinvointia.

Luolan ristiriitaisuuden ymmärtäminen vaatii (tai tuottaa) eräänlaisen kaksoiskatseen, jolla kirjoittaja näkee itsensä "leikkimässä" samoja "leikkejä" kuin muutkin, mutta samaan aikaan myös ulkopuolisena, häviäjänä, joka tietää "liikaa". Kaksoiskatseen vuoksi "leikki" todella näyttäytyy leikkinä, ja sen vuoksi identifikaatio ryhmään ja instituutioon muuttuu *ikään kuin* –identifikaatioksi, jolla on kirjoittajan tekstin kannalta retorista arvoa. Häviäjä ei voi täydellisesti samastua "katseensa" kumpaankaan "näkyyn", eikä hän voi myöskään suhtautua vakavasti näkemäänsä. Tätä tilannetta "helpottamaan" kirjoittaja tuo tekstiinsä "kosmisen" tekijän, joka ikään kuin on vastuussa siitä, ettei maailma ole sellainen kuin oletamme sen olevan. Leimautuminen häviäjäksi on tavallaan ahdistanut kirjoittajan kynnykselle, josta käsin instituutiot, joihin hän on samastunut, näyttävät vierailta. Mutta samaan aikaan ne näyttävät myös korvaamattomilta poliittisen toiminnan kannalta.

Kuten sanaston vaihdoksessa, jossa pyritään ylittämään sanastojen ehdollistavat merkitykset, voi myös identifikaatioprosessissa tapahtua murros tai kulminaatio. Identifikaatio eli samastaminen tarkoittaa tunnistamista, määrittymistä joksikin tai henkilön toiminnan (ja tavoitteiden) samastumista toiseen henkilöön, ryhmään tai vieläkin laajempaan kokonaisuuteen. Teksteissä erilaiset instituutiot ohjailevat yksilön toimintaa ja vaativat tältä samastumista. Samastumisen vaatimus näyttäytyy Alhon ja Paasion teksteissä ristiriitaisena, mutta Donnerin ja Tennilän teksteissä negatiivisena yksilöä rajoittavana tekijänä. Yhteistä kaikille on kuitenkin, että samastuminen ei ole entisellään.

Oleellista retorisen identifikaation kannalta on transformaation, muodonmuutoksen, kuvaaminen. Tällä tarkoitetaan vaikkapa kirjallisuudessa käytettävää symboliikkaa, jonka avulla identifioidutaan (symbolisesti representoidaan) johonkin ryhmään tai mielikuvaan. Transformaation kuvauksissa on keskeistä eräänlaisen *kulminaation* kuvaaminen. Jonkinlainen käännekohta, tajuaminen, saa kirjoittajan katselemaan asioita uudesta näkökulmasta, joka on yleensä ”kosmisempi” kuin vallitseva näkökulma. Kenneth Burken mukaan kulminaatio muuttaa identifikaation suuntaa, jolloin ”vanhat” identiteetit ikään kuin puretaan (erottaudutaan) ja korvataan uusilla aktiivisesti tuotetuilla identifikaatioprosesseilla. Tutkittavat kirjat ovat tarinoita, jotka sisältävät päähenkilön poliittisen identifioitumisen kannalta tärkeän käännekohdan tai käännekohtia. Näissä teoksissa kulminaatiot ovat olleet negatiivisia poliittisen uran kannalta, jolloin uusi näkökulma ei vahvista samaistumista vallitseviin instituutioihin. Häviöjä puolustautuu ”vaihtamalla paikkaa” strategisesti ja kuvailemalla uuden asemansa tahallisen epävakaaaksi, jolloin hänen pyrkimyksensä jäävät vastustajille epäselviksi. Kulminaatiota voidaan pitää myös eräänlaisena ”ironian momenttina”, jonka jälkeen poliitikon kannanottoihin ja teksteihin kannattaa suhtautua varauksella.

Poliittisenkin representaation nopeutuessa ja teknistyessä kaunokirjallisesta tekstistä, esimerkiksi autobiografiasta, tulee tila, paikka, jossa representaatio voi toteutua tarinana, jonka ei tarvitse mukautua yhteiseen tarinaan. Tämä tila tarjoaa aikaa harkintaan ja demokratian toteutumiseen. Tarina kertoo myös, ettei representaatio, kuten elämä yleensäkin, ole hallittavissa, vaan mekanisoituneet prosessit elävät omaa arvaamatonta elämäänsä, johon poliitikonkin on ainakin jossain määrin sopeuduttava. Tila-ajattelun näkökulmasta tutkittavat autobiografiat respatialisoivat poliittista tilaa. Tarinan luomasta *välitilasta* muotoutuu todellinen poliittinen tila, eräänlainen *kynnyksellä seisominen*, josta tarkkaillaan kahta todellisuutta.

Representaatio-luku jakaa tekstit kahtia: niihin, jotka kuvaavat päähenkilönsä häviäjäksi ja niihin, joissa päähenkilö on ”säilyttänyt kasvonsa” vaikeuksista huolimatta. Tennilä on tavallaan pärjännyt paremmin kuin puolueensa. Hänen oman

arvionsa mukaan *mimesis*, jäljittely, edustaa Pohjoista, josta kirjoittaminen on (väli)tilan ottamista. – Marxilaiseksi tunnustautuminen ei edistä *mimesistä*. Samoin Donner on olemassa kirjojensa kautta, ja niiden avulla hän ottaa etäisyyttä konventionaaliseen edustamiseen. Alho ja Paasio leimautuvat teksteissä selvimmin häviäjiksi, joiden representaatioprosesseissa vaikuttaa myös selvimmin kohtalo ja teknologian tuottama vauhti.

Yhteistä sen sijaan on, että representaatio näyttäytyy kaksipuolisena tapahtumana, jossa yhtäältä edustetaan jotakin konventionaalisesti, mutta toisaalta kirjallisuudesta, kirjoittamisesta tulee eräs tapa edustaa ja profiloitua edustajana. Kirjoitettaessa ikään kuin haetaan ratkaisua siihen ongelmaan, ettei ketään voi edustaa täydellisesti. Mitä useampaa pyritään representoimaan sitä tyhjempää edustusprosessi on sisällöllisesti, koska puhuttaessa kaikille ei voida sanoa todella mitään. Kirjoittamalla ”palaaminen” jatkaa representaatiota ilman konkreettista paluuta politiikan tavanomaisiin paikkoihin.

”Viimeiset sanat”, jotka Alho ja Paasio lausuivat joutuessaan eroamaan, ”siunasiivat” heidän poliittisen kuolemansa. Mutta viimeiset sanat vihjaavat ironiasta ja uuden alkamisesta, kun he siteeraavat itseään teksteissään. Kirjoittajien kuvaavat tilaisuuksiin latautunutta ristiriitaa, mutta tilanteen ironisuudesta huolimatta kaikki lausuvat ”vuorosanansa” ikään kuin mitään erikoista ei olisi tapahtunut. Toistaessaan sanojaan he asettuvat tapahtumien yläpuolelle, jolloin he vuorostaan hallitsevat uudelleen luotua tilannetta. Toistettuina viimeiset sanat ovat kuin kaiku, joka vastaa huutajalle melkein samalla tavalla, mutta kuitenkin hieman erilailla ja muuttuneessa tilanteessa. Kaiutettaessa sanat eivät toimi alkuperäisessä merkityksessään ja kontekstissaan, mikä antaa sanoille ironisen vivahteen.

Tekstien tulkinta osoitti, että ne ovat vastauksia yhteisön yritykseen privatisoida poliittiset häviäjät, jolloin järjestelmä kärsisi heistä mahdollisimman vähän. Häviäjät voivat puolustautua tätä vastaan yrittämällä ironisoida yhteisön privatisointiyritykset esittämällä (ironisesti) privaatin tarinan tapahtumista, joiden seurauksena heistä tehtiin häviäjiä. Parhaiten tätä tulkintaa edustavat Alho ja Paasio sekä varauksin myös Donner. Heille on yhteistä, että he ovat olleet ”hävityssään” lähellä valtaa ja heillä ei ole tarvetta muuttaa yhteisöä, jossa he toimivat. Samoin heidän

ideologinen paatoksensa on vähäistä. Sen sijaan Tennilä samastuu poliittiseen vasemmistoon, joka on riippumaton Vasemmistoliiton poliittisista linjauksista, ja hakee kritiikkinsä ainekset ideologiastaan. Tennilän ei tarvitse ylläpitää äänestäjäkunnassaan virallista optimismia, vaan hän voi arvostella suoraan vallitsevaa järjestelmää. Myös Donner yhtäältä erottautuu yhteisöstä, mutta toisaalta hän tarvitsee sitä voidakseen kirjailijana ”vieraantua” siitä. Pois ei ole suljettu, että ironiasta kehittyisi eräänlainen elämäntapa tai ainakin mielentila, joka luonnehtisi kirjoittajia yleisemminkin kuin ainoastaan tutkituissa teksteissä.

LÄHTEET:

PRIMAARILÄHTEET

Alho, Arja (1997): *Kafka kävi meillä*. Tammi. Jyväskylä.

Donner, Jörn (1995): *Terveenä laitoksessa*. Ruotsinkielinen alkuteos *På en anstalt. Fragmenten ur minnet*. Otava. Keuruu.

Paasio, Pertti (1996): *Minä ja Mr Murphy*. Gummerus. Jyväskylä.

Tennilä, Esko-Juhani (1995): *Sateenkaaresta vasemmalla. Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995*. Esko-Juhani Tennilä. Otava. Keuruu.

LEHDET

Suomen Kuvalehti 1991: 42; 10.

— 1993: 38; 48-49, 51-53.

— 1995: 16; 6.

— 1995: 18; 34-36.

— 1995: 24; 18-19.

— 1995: 37; 4-5.

— 1996: 44; 8-9.

— 1997: 1; 26.

— 1997: 2; 4-9.

— 1997: 41; 8.

KIRJAT

Ahti, Risto ja Toivonen, Markku (1988): *Runouden kuntokoulu*. Gummerus. Jyväskylä.

Ankersmit, F. R. (1996): *Aesthetic Politics. Political Philosophy Beyond Fact and Value*. Stanford University press. Stanford.

Arendt, Hannah (1970): *The Human Condition*. (1958) Chicago.

Bennett, Jane (1992): Kundera, Coetzee, and Politics of Anonymity. Teoksessa *The Politics of Irony. Essays in Self-Betrayal*. Toim. Daniel W. Conway ja John E. Seery. St. Martin's Press. New York.

Booth, Wayne C (1975): *A Rhetoric of Irony*. University of Chicago Press. Chicago and London.

Burke, Kenneth (1962): *A Grammar of Motives and A Rhetoric of Motives*. The World Publishing Company. Cleveland and New York.

Burke, Kenneth (1969): *A Rhetoric of Motives*. University of California Press. Berkley.

Culler, Jonathan (1992): In Defence of Overinterpretation. Teoksessa Umberto Eco (toim.): *Interpretation and Overinterpretation*. Cambridge University Press. Cambridge.

De Man, Paul (1979): *Allegories of Reading*. Yale University Press. New Haven.

Edelman, Murray (1984): Political Language of Helping Professions. Teoksessa *Language and Politics*, toim. Michael Shapiro, 215-253. New York University Press. New York.

Fiss, Owen M. (1998): *The Irony of Free Speech*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, London.

Frazer, Nancy (1990): Solitariness or Singularity? Richard Rorty between Romanticism and Technocracy. Teoksessa *Reading Rorty*. Toim. Alan Malachowski. Basil Blackwell. GB.

Honig, Bonnie (1993): *Political Theory and the Displacement of Politics*. Ithaca.

Huitzinga, Johan (1947): *Leikkivä ihminen. (Homo ludens)*. Suom. Sirkku Salomaa (1967). WSOY. Porvoo.

Hutcheon, Linda (1995): *Ironys edge: the theory and politics of irony*. Routledge. London and New York.

Hyvärinen, Matti (1994): *Viimeiset taistot*. Vastapaino. Tampere.

Hänninen, Sakari (1998): Kamppailu identiteetistä. Teoksessa *Missä on tässä*. Toim. Sakari Hänninen. Gummerus. Saarijärvi.

Kajanoja, Jouko (1996): *Kommunikatiivinen yhteiskunta. Puheenvuoro hyvinvointivaltiosta*. Gummerus. Jyväskylä.

Kariel, Henry S. (1992): Nothing Special. Enacting Modernity with Ironic Performances. Teoksessa *The Politics of Irony. Essays in Self-Betrayal*. Toim. Daniel W. Conway ja John E. Seery. St. Martin's Press. New York.

Klemola, Timo (1985): *Karate-Do. Tie ja taito*. Heinola-kustannus. Heinola.

Knuuttila, Seppo (1998): Menneisyys identiteetin paikkana. Teoksessa *Missä on tässä*. Sakari Hänninen (toim.). Gummerus. Saarijärvi.

Korhonen, Pekka (1998): *Miksi tässä? Postmoderni näkökulma*. Teoksessa Poliitikka pois paikoiltaan: Sakari Hännisen juhlakirja. Tuija Parvikko, Kari Palonen & Leena Eräsaari (toim.). Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Lähteenmäki, Mika (1993): *Ironian tulkinnan mallintamisesta: kohti ironian dialogista kuvausmallia*. Pro gradu. Jyväskylä.

Lähteenmäki, Mika (1994): Ironia, relevanssi ja kielen dialogisuus: kaikuteoria ironian selittäjänä. *Virittäjä* – Helsinki: Kotikielen seura 98 (1994): 3, s. 339-356.

Mansfield, Harvey C. (1995): Machiavelli and the Idea of Progress. Teoksessa *History and the Idea of Progress*, A.M. Melzer, J. Weinberger, M.R. Zinman (toim.). Cornell University Press. Ithaca and London.

McPhail, Mark Lawrence (1996): *Zen in the Art of Rhetoric. An Inquiry into Coherence*. State University of New York Press. New York.

Muecke, D. C. (1978): *Irony*. J. W. Arrowsmith Ltd. Bristol.

Mujunen, Matti (1993): *Ironiset etäisyydet kymmenessä Donald Bartheleminen tekstissä*. Pro gradu. Jyväskylä.

Musashi, Miyamoto (1984): *A Book of Five Rings*. Translated by Viktor Harris. Fontana Paperbacks. London.

Nelson, John S. (1998): *Tropes of Politics. Science, Theory, Rhetoric, Action*. The University of Wisconsin Press. Wisconsin.

Nikunen, Kaarina (1996): *Naisellisuuden naamiot: kuva, katse ja representatiopolitiikka*. Tampereen yliopisto, tiedotusoppi (sarja A). Tampere.

Palonen, Kari (1988): *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Vastapaino. Hämeenlinna.

Palonen, Kari (1993): *Politisointi politikointi, politiikka. Tulkinta politiikan ajatusmuodon pelikieliäkatiloista*. Opetusmoniste 1. Valtio-opin laitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Palonen, Kari (1996): Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Teoksessa *Pelkkää retoriikkaa*, Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.). Vastapaino. Tampere.

Pocock, J. G. A. (1984): Verbalizing a Political Act: Toward a Politics of Speech. Teoksessa *Language and Politics*, toim. Michael Shapiro, 215-253. New York University Press. New York.

Puro, J. P. (1992): *Interpersonaalisen viestinnän mallintaminen : Shannonista ja Weaverista 1990-luvun mahdollisuuksiin*. Pro gradu. Jyväskylä.

Pursiainen, Terho (1997): *Isänmaallisuus: keskinäinen osakkuus ja kepeyden filosofia*. Quoniam Oy. Tampere.

Pursiainen, Terho (1996): Kuusikymmentäluvun loppu: aikalaiskuvaus. Teoksessa *Sielunliikkeitä. Filosofianhistoriallisia kirjoitelmia*, toim. Taina M. Holopainen & Toivo J. Holopainen, 245-257. Kirjoittajat ja Gaudeamus. Helsinki.

Renvall, Mika ja Reunanen, Esa (1998): Kaiken paljastava journalistinen ironia: teoria ja käytäntö. *Tiedotustutkimus*, 21 (3), 4-23.

Rorty, Richard (1989): *Contingency, irony and solidarity*. Cambridge University Press. USA.

Rorty, Richard (1995): The End of Leninism and History as Comic Frame. Teoksessa *History and The Idea of Progress*. (Toim.) Cornell University Press. Ithaca and London.

Seery, John E. (1992): Spellunkers of the World, Unite! Teoksessa *The Politics of Irony. Essays in Self-Betrayal*. Toim. Daniel W. Conway ja John E. Seery. St. Martin's Press. New York.

Shapiro, Michael (1984a): Introduction. Teoksessa *Language and Politics* (toim.). New York University Press. New York.

Shapiro, Michael (1984b): Literary Production as a Politicizing Practice. Teoksessa *Language and Politics*, toim. Michael Shapiro, 215-253. New York University Press. New York.

Skinner, Quentin (1978): *Foundations of Modern Political Thought. Vol. One. The Renaissance*. Cambridge University Press. USA.

Stringfellow Jr., Frank (1994): *The Meaning of Irony. A Psychoanalytic Investigation*. State University of New York Press. New York.

Sihvola, Juha (1996): Vakuuttavat vaikutelmat. Antiikin skeptisismi ja tiedon mahdollisuus. Teoksessa *Sielun liikkeitä. Filosofien historiallisia kirjoitelmia*. (Toim.) Gaudeamus. Helsinki.

Suhonen, Pertti (1999): Yleinen mielipide yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä. *Poliittikka* 41 (1), 4-16.

Summa, Hilikka (1996): Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa *Pelkkää retoriikkaa*, Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.). Vastapaino. Tampere.

Swearingen, C. Jan (1991): *Rhetoric and irony: Western literacy and Western lies*. Oxford University Press. New York.

Tammi, Pekka (1992): *Kertova teksti. Esseitä narrotologiasta*. Gaudeamus. Jyväskylä.

Tolonen, Juha (1992): *Jean-Jacques Rousseau*. Teoksessa Platonista Bakuniniin: Poliitiikan teorian klassikoita, Jukka Kanerva (toim.). Yliopistopaino. Helsinki.

Torres, Gabriel (1997): *The Force of Irony. Power of the Everyday Life of Mexican Tomato Workers*. Berg. Oxford and New York.

Turunen, Ari (1996): *Centers and Peripheries*. Teoksessa Exploring the Chrono-space of Images, Tuija Parvikko ja Jukka Kanerva (toim.). SoPhi. Jyväskylä.

Watts, Alan W. (1957): *The Way of Zen*. Penguin Books. Great Britain.

White, Hayden (1987): *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. The Johns Hopkins University Press. Baltimore and London.

Wilde, Alan (1981): *Horizons of Assent: Modernism, Postmodernism, and the Ironic Imagination*. The Johns Hopkins University Press. Baltimore, Md.

Virilio, Paul (1991): *the Lost Dimension*. Semiotext(e). USA.

Virilio, Paul (1994): *Katoamisen estetiikka*. Suomentanut Mika Määttänen. Gaudeamus. Tampere.

Virilio, Paul (1995): *The Art of the Motor*. University of Minnesota Press. Minneapolis and London.

Virilio, Paul (1998): *Pakonopeus*. Suomentanut Mika Määttänen. Gaudeamus. Tampere.

Vlastos, Gregory (1991): *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge University Press. Great Britain.

Väliverronen, Esa (1998): Ironia elämänasenteena ja journalismin lajina. *Tiedotustutkimus*, 21 (3), 1-3.